

T.C.
İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI

ULUSLARARASI FİNANS VE KATILIM
BANKACILIĞI BİLİM DALI

KATILIM BANKACILIĞI TÜRKİYE UYGULAMASININ
KATILIM FİNANS İLKELERİ AÇISINDAN TETKİKİ VE
UYGULAMA SONUÇLARININ İKTİSADİ
ETKİLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mustafa BALCI

İstanbul

Temmuz, 2020

T.C.
İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI

ULUSLARARASI FİNANS VE KATILIM
BANKACILIĞI BİLİM DALI

KATILIM BANKACILIĞI TÜRKİYE UYGULAMASININ
KATILIM FİNANS İLKELERİ AÇISINDAN TETKİKİ VE
UYGULAMA SONUÇLARININ İKTİSADİ
ETKİLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mustafa BALCI

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Ahmet TABAKOĞLU

İstanbul

Temmuz, 2020

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

**Bu çalışma, jürimiz tarafından Anabilim Dalı,
..... Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak
kabul edilmiştir.**

Danışman

Üye

Üye

Onay

**Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu
onaylıyorum.**

(imza)

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek lisans tezi olarak hazırladığım “**Katılım Bankacılığı Türkiye Uygulamasının Katılım Finans İlkeleri Açısından Tetkiki ve Uygulama Sonuçlarının İktisadi Etkileri**” adlı öneri aşamasından sonuçlandığı aşamaya kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlâk ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığımı, bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

(imza)

Mustafa BALCI

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın başından sonuna kadar her aşamasında bana yardımcı olan değerli tez danışman hocam Prof. Dr. Ahmet TABAKOĞLUN'na, kütüphane kaynaklarından istifade ettiğim Türkiye Katılım Bankaları Birliği'ne, tez çalışmam boyunca benden desteğini esirgemeyen sevgili eşime ve aileme teşekkürlerimi sunuyorum.

Mustafa BALCI

İstanbul - 2020

ÖZET

KATILIM BANKACILIĞI TÜRKİYE UYGULAMASININ KATILIM FİNANS İLKELERİ AÇISINDAN TETKİKİ VE UYGULAMA SONUÇLARININ İKTİSADİ ETKİLERİ

Mustafa BALCI

Yüksek Lisans, Uluslararası Finans ve Katılım Bankacılığı

Tez danışmanı: Prof. Dr. Ahmet TABAKOĞLU

Temmuz, 2020 – 130 Sayfa

Bu çalışmanın amacı 1980’li yıllarda kurumsal olarak Türkiye’de faaliyete başlayan Katılım Bankalarının tarihsel arka planının bankacılık sektörü gelişimine paralel olarak incelenmesi, teorik dayanaklarının ve bu süreçte oluşan faizsiz finansman sertifikalarının değerlendirilerek, Türkiye uygulamasının etki ve sonuçlarının analiz edilmesidir. Yaklaşık olarak Türkiye’deki katılım bankalarının faaliyete geçtikleri ilk yıllardan bu tarafa yaşanan süreçte özellikle uygulama sonuçlarının ekonomiye etkileri ve faizsiz finansman prensiplerine uygunluğu hususunda değerlendirmeler yapılmıştır. Bankacılık etiği açısından mümkün olduğunca somut örneklemelerden ve isim verilmesinden kaçınılmıştır. Çalışma somut uygulama süreçlerinden, verilerinden ve sonuçlardan elde

edilen bilgilerden oluşmaktadır. Rakamsal veriler yasal otoriterlerden veya yetkili kuruluşlardan kaynak gösterilerek elde edilmiştir.

Çalışma sonucunda; Türkiye’de belirli bir seviyeye gelen Katılım Bankacılığının uygulama sonuçlarının analiz edilmesi, güçlü yönlerinin öne çıkarılarak küresel ölçekte katılım bankacılığına (faizsiz finansman prensiplerinden taviz vermeden) öncülük edilmesi ve ülkemizde ise eksik yönleri tespit ederek sistemin beklentileri karşılayacak seviyelere çıkmasına katkı sunulması hedeflenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Katılım bankacılığı, faizsiz finansman sertifikaları, uygulama sonuçları

ABSTRACT

EXAMINATION OF PARTICIPATION BANKING TURKEY PRACTISE IN TERMS OF PARTICIPATION FINANCING PRINCIPLES AND ECONOMIC EFFECTS OF PRACTISE

Mustafa BALCI

Master Degree, International Finance and Participation Banking

Advisor to the Thesis: Prof. Dr Ahmet TABAKOĞLU

July, 2020 – 130 Pages

The aim of this study is; to examine the historical background of participation banks, started operating institutionally in Turkey in the 1980s, in parallel with the development of the banking sector; to analyze the effects and consequences of the Turkey practise by evaluating the theoretical basis and interest-free financing instruments which have emerged during this development process. Especially consequences of the implementations has been evaluated regarding its economic effects, and compliance with the principals of interest-free financing. In terms of banking ethics, tangible examples and naming are avoided as much as possible. The study is built on datas, tangible implementation processes and its results. Given numerical data, cited sources, were obtained from legal authorities or authorized institutions.

As a result of this study; it is aimed to analyze and evaluate the consequences of participation banking implementations by highlighting its strengths to lead this sector on global scale (without compromising the interest-free financing principles), and to identify its weaknesses to contribute bringing this system to desired level in Turkey, as well.

Keywords: Participation banking, interest-free financing certifications, consequences of implementations

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

ÖZET	İV
ABSTRACT	VI
İÇİNDEKİLER	VIII
TABLolar	XIII
KISALTMALAR VE SİMGELER	XIV
BÖLÜM I: BANKACILIK	5
1.1.BANKA KAVRAMI	5
1.2.BANKACILIĞIN TARİHSEL GELİŞİMİ	6
1.3.TÜRKİYE’DE BANKACILIĞIN TARİHSEL GELİŞİMİ	8
1.3.1.Osmanlı Döneminde Bankacılık	8
1.3.2.Cumhuriyet Dönemi ve Sonrası Bankacılık	10
BÖLÜM II: KATILIM BANKACILIĞI (FAİZSİZ BANKACILIK)	15
2.1.KATILIM BANKACILIĞI KAVRAMI	15
2.2.KATILIM BANKALARININ DOĞUŞUNUN SEBEPLERİ.....	15
2.2.1.Dini Nedenler	16
2.2.2.Faiz	17
2.2.3.Kâr	18
2.2.4.Ekonomik Nedenler.....	18
2.2.5.Sosyal Nedenler.....	20
2.3.DÜNYA’DA KATILIM (FAİZSİZ) BANKACILIĞININ TARİHSEL GELİŞİMİ.....	21
2.4.TÜRKİYE’DE KATILIM BANKACILIĞININ TARİHSEL GELİŞİMİ	26
2.5.KATILIM BANKACILIĞININ TEMEL İLKELERİ.....	29
2.6.KATILIM BANKACILIĞI İLE KLASİK BANKACILIK ARASINDAKİ FARKLAR.....	31
2.7.KATILIM BANKALARININ AMAÇLARI	33

BÖLÜM III: KATILIM BANKALARININ FON TOPLAMA VE KULLANDIRMA YÖNTEMLERİ..	34
3.1.FON TOPLAMA YÖNTEMLERİ	34
3.1.1.Özel Cari Hesaplar	34
3.1.2.Kâr ve Zarara Katılma Hesapları.....	35
3.1.3.Kıymetli Maden Hesapları	36
3.1.4.Diğer Fon Kaynakları.....	36
3.2.FON KULLANDIRMA YÖNTEMLERİ.....	37
3.2.1.Kurumsal Finansman Desteği (Murabaha).....	37
3.2.2.Bireysel Finansman Desteği.....	38
3.2.3. Kâr ve Zarar Ortaklığı Yatırımı.....	39
3.2.3.1.Kar – Zarar Katılımı (Mudarebe).....	40
3.2.3.2.Ortak Yatırımlar (Muşareke).....	41
3.2.4.Finansal Kiralama (İcara-leasing)	41
3.2.5.Mal Karşılığı Vesaikin Finansmanı.....	42
3.2.6.Karşılıksız Borç Verme (Karz-ı Hasen)	43
3.2.7.Selem.....	43
3.2.8.İstisna (Eser Sözleşmesi).....	44
3.2.9.Gayri Nakdi Krediler.....	44
3.3.KATILIM BANKALARI TARAFINDAN SUNULAN DİĞER BANKACILIK HİZMETLERİ	45
BÖLÜM IV: MENKUL KIYMETLEŞTİRME VE FAİZSİZ FİNANSMAN SERTİFİKALARI.....	47
4.1.MENKUL KIYMETLEŞTİRME	47
4.1.1.Menkul Kıymetleştirmeye Konu Alacak Türleri.....	48
4.1.2.Menkul Kıymetleştirme Süreci	49
4.1.3.Menkul Kıymetleştirmede Taraflar	50
4.1.3.1.Sukuğun Kaynağı veya İhraççısı.....	50
4.1.3.2.Hizmet Veren Kuruluş	50
4.1.3.3.Özel Amaçlı Şirket (SPV).....	50

4.1.3.4.Yatırım Bankaları	51
4.1.3.5.Kredi Derecelendirme Kuruluşu	51
4.1.3.6.Kredi Garantisi Verenler	52
4.1.3.7.Saklama Kuruluşu/Kayıt ve Transfer Kuruluşları.....	53
4.1.3.8.Sukuk Katılımcıları (Yatırımcılar)	53
4.2.SERMAYE PİYASASI ARAÇLARI VE MENKUL KIYMETLER	53
4.2.1.Hisse Senetleri.....	54
4.2.2.Tahviller	55
4.2.3.Varantlar	56
4.2.4.Bonolar	57
4.2.4.1.Finansman Bonosu	57
4.2.4.2.Kıymetli Maden Bonoları	57
4.2.4.3.Banka Bonosu ve Banka Garantili Bonolar	58
4.3.FAİZSİZ FİNANSMAN ARAÇLARI	58
4.3.1.Gelir Ortaklığı Senetleri (GOS)	58
4.3.2.Gelir Endeksli Senetler.....	62
4.3.3.Kar ve Zarar Ortaklığı Belgeleri	64
4.3.4.Varlığa Dayalı Menkul Kıymetler.....	65
4.3.4.1.Sukuk.....	66
4.3.4.1.1.Sukuk'un Tarihsel Gelişimi	67
4.3.4.1.2.Sukukun Özellikleri	68
4.3.4.1.3.Sukukun Diğer Yatırım Araçlarıyla Kıyaslanması	68
4.3.4.1.4.Kullanım Alanlarına Göre Sukuk Çeşitleri.....	70
4.3.4.1.4.1.Proje Endeksli Sukuk.....	70
4.3.4.1.4.2.Varlık Endeksli Sukuk	70
4.3.4.1.4.3.Bilanço Endeksli Sukuk	70
4.3.4.1.5.Yöntemlerine Göre Sukuk Çeşitleri.....	71
4.3.4.1.5.1.Mudaraba Sukuk	71
4.3.4.1.5.2.Muşaraka Sukuk.....	72
4.3.4.1.5.3.Murabaha Sukuk	73
4.3.4.1.5.4.Salam Sukuk	74
4.3.4.1.5.5.İcara Sukuk	74

BÖLÜM V: FAİZSİZ BANKACILIĞIN VE TÜRKİYE'DEKİ KATILIM BANKALARININ EKONOMİYE ETKİLERİ.....	77
5.1.FAİZSİZ BANKACILIĞIN EKONOMİYE ETKİLERİ	77
5.1.1.Yabancı Kaynak Transferi.....	78
5.1.2.Atıl Fonların Harekete Geçirilmesi ile Ekonomilerin Genişlemesi	80
5.1.3.Fonların Verimli Kullanımı.....	80
5.1.4.Maliyetleri Düşürme Etkisi	81
5.1.5.Dış Ticaretin Artırılması	81
5.1.6.Reel Ekonomiye Katkı Sağlanması.....	82
5.1.7.Kayıtlı Ekonomi	83
5.1.8.Yeni Finansman Modellerinin Sektöre Kazandırılması	83
5.1.9.Rekabet Etkisi	84
5.1.10.Sosyal Sorumluluk Etkisi	84
5.2.TÜRKİYE'DEKİ KATILIM BANKALARININ EKONOMİYE ETKİLERİ	85
BÖLÜM VI: TÜRKİYE UYGULAMASI SONUÇLARININ KATILIM İLKELERİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ	90
6.1. GÜÇLÜ YÖNLER	90
6.1.1.Sistemsel Altyapı Genel Bankacılık Uygulamaları.....	90
6.1.2.Kaydi (Muhasebesel) ve Hukuksal Yapı.....	91
6.1.3.Risk Algı ve Yönetimi.....	91
6.1.4.Fon Toplama ve Şubeleşme	91
6.1.5.Murahaba (Fon Kullandırma) Uygulaması	91
6.1.6.Finansal Kiralama (İcara) Uygulaması.....	92
6.2.GELİŞTİRİLMESİ GEREKEN YÖNLER	92
6.2.1.Teori ile Pratik Arasındaki Farklar.....	92
6.2.2.Kâr-Zarar Projeleri Uygulaması	94
6.2.3.Klasik Bankacılığın Katılım Bankalarına Etkileri.....	94
6.2.4.Katılım Bankacılığı Hazine Ürünleri Uygulaması	96
6.2.5.Katılım Bankacılığı Sermeye Piyasası Uygulamaları	96
6.3.KATILIM BANKACILIĞININ DİĞER PROBLEMLERİ	98

BÖLÜM VII: SONUÇ VE ÖNERİLER.....	103
KAYNAKÇA	107

TABLÖLAR

Tablo 1: Katılım Bankalarının Başlıca Göstergeleri (Milyon TL).....	28
Tablo 2: Faizsiz Finans Varlıklarının Gelişimi ve Faizsiz Bankacılık Varlıklarının Gelişimi.....	78
Tablo 3: Sukuk Varlıklarının Gelişimi ve İlk 5 Ülke.....	84
Tablo 4: 2012-2020 Mart Arası Toplam Sukuk İhraçları.....	87
Tablo 5: Katılım Bankalarının Finansal Büyüklükleri (Milyon TL).....	87
Tablo 6: Katılım Bankaları Şube ve Personel Sayısı Gelişimi (2010-2019).....	88

KISALTMALAR ve SİMGELER

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

a.e.: Aynı Eser

a.g.e.: Adı Geçen Eser

BAE: Birleşik Arap Emirlikleri

BDDK: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu

Bkz.: Bakınız

Çev.: Çeviren

DESIYAB: Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası A.S.

ELÜS: Elektronik Ürün Senetleri

FFK: Family Finans Kurumu

IDB: İslam Kalkınma Bankası

İMKB: İstanbul Menkul Kıymetler Borsası

KB: Katılım Bankaları

KHK: Kanun Hükmünde Kararname

KZOB: Kâr/Zarar Ortaklığı Belgesi

M.Ö.: Milattan Önce

M.S.: Milattan Sonra

OPEC: Organization of Petroleum Exporting Countries

ÖFK: Özel Finans Kurumu

TB: Ticari Bankalar

T.C.: Türkiye Cumhuriyeti

TCMB: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası

TDV: Türkiye Diyanet Vakfı

TMSF: Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu

s.: Sayfa, sayı

SPK; Sermaye Piyasası Kurulu

VKŞ: Varlık Kiralama Şirketi

vb.: ve benzeri

YP: Yabancı Para

TL: Türk Lirası

GİRİŞ

İslami finansın pratik anlamdaki çıkış noktası Müslümanların sahip oldukları fonları değerlendirme ihtiyacı olmakla birlikte, Dünya'daki Müslüman ülkelerde faize karşı olan kesimlerin atıl sermaye birikimleri, tasarrufları, ayrıca özellikle 1970'li yıllardan sonra petrol fiyatlarının hızla yükselmesi sonucunda Körfez ülkelerin de önemli bir sermaye birikmesine neden olmuştur. Bu ülkelerdeki yönetici ve dini liderler biriken sermayeleri faizsiz bir sistemde değerlendirme imkanlarını araştırmaya başladılar. Bu arayışlar neticesinde 'faizsiz bankacılık' adı altında ilk çalışmalar 1963 yılından sonra Mısırda başlamış ve ilk faizsiz banka 1971 yılın da kurulmuştur. Bugünkü ismi ile Katılım Bankaları, ilk önce Ortadoğu bölgesinde kurulmuş ilk zamanlar İslam ülkelerinin ellerindeki atıl kaynakların ticarete kazandırmak amacıyla bölgesel olarak faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. İslami Finans Kuruluşları daha sonra hızla yaygınlaşarak Ortadoğu ülkelerinin atıl fon ve sermayelerinin değerlendirilmesi amacıyla uluslararası büyüklüğe sahip bankalarca da kullanılmaya başlanmıştır.

Türkiye'de ilk olarak bir kararname ile 1983 yılında, başta Ortadoğu ülkelerindeki ve diğer ülkelerdeki faizden kaçınan atıl sermayeye talip olmak, ayrıca ülkemizde faizden kaçınan yastık altı tasarrufları ekonomiye kazandırmak amacıyla kurulmasına izin verilen özel finans kurumları 2000'li yıllara değin bankacılık sektöründe %2'nin üzerine çıkamamışlardır. Bu oran günümüzde %6 seviyelerindedir. Ülkemizde 2002 yılından sonra nispeten ekonomik istikrarın sağlanması ve faizlerin giderek düşmesi ve ülke ekonomisinin sürdürülebilir bir denge üzerine oturmasının da etkisiyle katılım bankaları, ticari bankalar ile rekabet edebilir hale gelme çabası içine girmişlerdir. 2002 yılından sonra katılım bankacılığı altyapısı ve yasal alanda çok ciddi düzenleme ve çalışmalar yapılmıştır. Bu bağlamda bir taraftan ciddi çalışmalar yapılırken diğer taraftan da bu hızlı gelişmenin bir sonucu olarak özellikle ürün çeşitliliği, gelişen uluslararası ticaretin getirdiği yeni ürün, finansman teknikleri, para ve sermaye piyasalarının yeni ihtiyaç ve finansal çeşitliliği, iç piyasaların hızla büyümesi sonucu oluşan fonlama ihtiyaçları faizsiz finansman modelinin uygulama sonuçları açısından yeni sorunlarda meydana getirmiştir. Klasik faizsiz fonlama imkanları yetersiz kalmaya ve sıkıntılar da baş göstermeye başlamıştır.

İslami finans ve İslam ekonomisi kavramları son 35 yıldır araştırmacıların yoğun ilgisini çekmektedir. İslami esaslara uygun piyasa işlemlerinin gittikçe gelişiyor olması bu tarz finans sistemine olan ilginin arttığının en büyük göstergesidir. İslami finans geliştirmekte olan küresel finans piyasalarının en hızlı büyüyen segmenti olmasına rağmen potansiyelinin çok altında olduğu da ifade edilmektedir. Bu durumun birçok nedeni olmakla beraber Türkiye uygulamasının sonuçları itibari ile değerlendirilip analiz edilmesi de bu gelişime önemli katkı sağlayacaktır.

Bu çalışmada genel olarak bankacılığın tarihsel gelişimi, bu bağlamda faizsiz bankacılığın ortaya çıkma gereksinimi ve tarihsel arka planı çerçevesinde faizsiz finansman sertifikalarının incelenmesi yapılarak, diğer taraftan Katılım Bankacılığının Türkiye uygulamasının geçirdiği sürecin sonuçları itibariyle izlenmesi, teori ile uygulama arasındaki farklılıkların değerlendirilmesi, başarılı olan veya geliştirilmesi gereken alanların tespit edilip, analiz edilerek çıkarımlar yapılması, bundan sonrası için nasıl bir yol izlenebileceğinin belirlenmesi ve alternatif yol haritalarının farklı bir bakış açısı ile değerlendirilmesi yapılacaktır.

Tez çalışmasında Katılım bankacılığının tarihsel arka planı, süreç içindeki gelişim ve dönüşümü, temel kavramları, klasik bankacılık ile arasındaki ilkesel farklılıklar, dayanak noktaları, gözlem, deneyim (tecrübe) ve nitel araştırma teknikleri kullanılarak detaylı olarak analiz edilmiştir.

Katılım bankacılığının tarihsel arka planına baktığımızda tüm toplumların, inanç kesimlerinin paranın icadından itibaren tasarruf ve biriken tasarrufların (atıl fon) ihtiyaç duyan kesimlere aktarılması gündemde olmuştur. Bankacılık tarihi açısından baktığımızda paranın icadından sonra ilk önceleri başta güven olmak kaydıyla çeşitli gerekçelerle inanç çerçevesinde ma'bed lerde o günkü piyasa şartlar dahilinde de faizli olarak bankacılık faaliyetlerinin başladığı bilinmektedir. Katılım bankacılığı da ise faizli işlemlerin kesin olarak yasak olması nedeniyle İslam dininin yaygınlaşması ve ihtiyaçların artması neticesinde faizsiz bankacılık ilkeleri doğrultusunda arayışlar başlamış ve gelişmeler yaşanmıştır.

Katılım bankacılığının temel kavramları;

- Faizsizlik, mutlak olarak sistem faizsizlik üzerine inşaa edilmiştir. Temel dayanak faizsizlik üzerine kurgulanmıştır.

- Reel ekonomiye dayalı bankacılık,
- Risk paylaşımı esası,
- Belirsizlik yasağı,
- Aşırı risk ve spekülasyon yasağı,
- Zararlı faaliyet ve ürünlerin yasaklanması,
- Ekonomik sosyal çalışmaya dayalı çalışma prensibi

olarak sıralanabilir.

Katılım bankaları ile klasik bankacılığın dayandığı ana paradikmaların temel farklılığını

İki başlıkta sayabiliriz.

a) Katılım bankacılığı faizsizliği esas alır. Klasik bankacılık faiz üzerine kurgulanmıştır.

b) Katılım bankacılığında ortaklık, alış-satış veya hizmet akdi esastır. Klasik bankacılık faizli borç para alma-verme üzerine kurgulanmıştır.

Katılım bankacılığının Türkiye uygulaması sonuçları yukarıda ana hatları ile özetlenen tarihsel gelişim, dayanak noktaları, ilkeler ve kavramlar çerçevesinde yapılan gözlemler, deneyimler ve nitel araştırmalar neticesinde elde edilen bulgular aşağıda başlıklar halinde sıralanmıştır.

a) Güçlü yönler,

- Sistemsel altyapı ve genel bankacılık uygulamaları,
- Kaydi (muasebe) ve hukuksal yapı,
- Risk algı ve yönetimi,
- Fon toplama ve şubeleşme,
- Murabaha (fon kullandırma) uygulaması,
- Finansal kiralama,

b) Geliştirilmesi gereken yönler,

- Teori ile pratik uygulamalar arasındaki farklar,
- Kâr-Zarar projeleri uygulaması,
- Klasik bankacılığın katılım bankalarına etkileri
- Katılım bankacılığı hazine ürünleri uygulaması,
- Katılım bankacılığı sermaye piyasaları uygulamaları,

c) Diğer bulgular,

- Ölçek sorunu,
- Kültürel ve sosyal yaklaşımlar ve İnsan kaynağı,
- Katılım bankacılığı ilkeleri açısından uygulama sonuçlarının denetim sorunu,
- Kamu tarafından yapılması gereken düzenlemeler,

Uygulama sonuçları itibari ile ana başlıklar halinde ifade edilen analizler yapılmış ve bu bağlamda faizsiz finansman ilkeleri çerçevesinde öneriler sunulmuştur.

Katılım bankacılığı uygulamasının sonuçları, iktisadi etkiler açısından da aşağıdaki ana başlıklar halinde analiz edilmiştir.

- Atıl fonların ekonomiye kazandırılması,
- Faizsiz finansman ilkeleri çerçevesinde fona ihtiyacı olan kurum, kuruluş ve bireylere fon sağlanması,
- Dış ticaretin geliştirilmesi, yabancı kaynak transferleri,
- Alternatif kaynaklar sağlanması ve bu kaynakların faizsiz finansman ilkeleri doğrultusunda ekonomiye kazandırılması,
- Kayıtlı ekonominin gelişmesine sağlanan önemli destek,
- Reel ekonomiye destek sağlanması,
- İstihdama ve yerel ticaretin gelişmesine sağlanan ilave katkı,
- Sosyal sorumluluk alanında sağlanan etkiler.

Rakamsal (nicel) veriler ilgili resmi kuruluşlardan temin edilmiştir. Bu veriler üzerinden ekonomik değerlendirme ve araştırmalar yapılmıştır.

BÖLÜM I: BANKACILIK

1.1.Banka Kavramı

İngilizce de bank olarak kullanılan “banka” kelimesinin İtalyanca “banco” kelimesinden Türkçe’ye geçtiği düşünülmektedir. Arapçadaki “el-benk” kelimesinin de İtalyancadan geçtiği ancak “el-masrif” şeklideki kullanımın, altın, gümüş ve diğer nakit paraların kendi aralarında ve diğer para cinsleriyle değişimi anlamındaki “sarf” kelimesinden türetildiği anlaşılmaktadır. Banko kelimesi; masa, vezne ve sıra gibi anlamlar taşımaktadır. Ortaçağ İtalyasında, masa başında madeni paralarla ilgili olarak, para bozma, eskimiş paraları yenileriyle değiştirme, paraların ağırlıklarını tartma, değerlerini ölçme gibi farklı işlerle uğraşan sarraflar bulunmaktaydı. Bunun gibi faaliyetlerin gerçekleştirildiği masaya banco, bu faaliyetleri gerçekleştiren sarraflara banchiero (banker), işyerlerine de banca adı verilmekteydi. (Bayındır, 2005:25)

Günümüz ekonomik ve ticari hayatında hayati bir önem taşıyan banka; “sermaye, para ve kredi konularına giren her çeşit işlemleri yapan ve düzenleyen, özel ve kamusal kişilerle, işletmelerin bu alandaki her türlü ihtiyaçlarını karşılama faaliyetlerini temel uğraş konusu olarak seçen ekonomik birimdir” şeklinde tanımlanmaktadır. (Eyüpgiller, 1994:2)

Bununla birlikte, yaptığı işlemlerin çokluğu ve çeşitliliği sebebiyle bankanın kesin bir şekilde tanımını yapmak zordur. “Banka hakkında yapılabilecek tanımlar ise genel olarak bankaların nasıl ve hangi şekilde görülmesi gerektiği hususunda yapılmaktadır. Buradan hareketle banka tanımları faaliyet biçimlerine göre yapılmaktadır.” (Kotan, 1981:123)

Faizin sisteminin uygunluğuyla alakalı incelemeler, bankacılık sistemine bağlı aracı kuruluşların uygulama biçimini önemli ölçüde etkilemiştir. Bazı bankalar, halkın birikim fazlalıklarını kendilerine çekme ve tekrar işleme işleminde kredi sistemini temel alırken, bazı bankalar ise ortaklık yöntemini temel alarak kurulmuştur. Birikimlerin faiz sistemine sokulup değerlendirilmesi işlemine kredi sistemi; ortaklık yoluyla ilişkilendirilen biçimine ise ortaklık sistemi denilmektedir. Şu anda ortaklık sistemini faiz uygulamayan bankalar işletirken kredi sistemini faizli bankalar işletmektedir. (Bayındır, 2005:26-27)

1.2.Bankacılığın Tarihsel Gelişimi

Paranın ticari hayatta değişim aracı olarak kullanılmaya başlaması ile birlikte, para ile ilgili kurumlarda ortaya çıkmaya başlamıştır. İnsanların emanet ve kredi işlemlerini karşılayacak, paranın dolaşım arzını, ayarının tespiti, bölgeler arası naklini vb. işlemleri yerine getirecek kişi veya kurumlara her zaman ihtiyaç duyulmuştur. Üretim yöntem ve tekniklerinin değişmesi, mübadele aracı olan para ile ilgili problemlerin artması bankacılık müessesesini geliştirmiştir. Eski Sümer ve Babil'e kadar uzandığı tahmin edilen bankacılık hizmetlerinin ilkel zamanlarda ibadethanelerin etrafındaki din adamları vasıtasıyla ortaya çıktığı, ilk bankaların ibadethaneler, ilk bankacılarında din adamları olduğu ileri sürülmektedir. O zamanlarda insanlar ibadethanelere güven duymuş bunun yanında halkın saygısını kazanan kişiler olarak din adamları ise insanların manevi problemleri yanında maddi sorunlarıyla da ilgilenmişlerdir. Halk, servetlerinin herhangi bir tehlike altına girmesine karşı, ibadethanelerin dokunulmazlığına, din adamlarının saygınlığına ve dürüstlüğüne güvenerek servetlerini buralara teslim etmişlerdi. (Tarlan, 1986:7) İbadethanelerin sağladığı güven duygusu, halkın sahip olduğu diğer varlıklarını da buralara emanet etmelerine yol açtı. İbadethaneler, bu varlıkların tasarrufunda yetkilendiriliyor fakat kaybindan da mesul oluyorlardı. Emanete teslim edilen tasarrufların herkes tarafından aynı anda talep edilmediğini farkedenden din adamları, bu varlıkları ihtiyaç sahiplerine belirli bir faiz oranı ile borç verme uygulamasına başlamışlardır. Verilen bu faizli borçlar bir kazanç haline gelince, ibadethanelerin yanında bir grup zengin kişilerde bankacılık faaliyetleriyle ilgilenmeye başlamasına yol açmıştır. Mezopotamya'da Kızıl tapınak, Eski Yunan'da Derlos, Parthenon ve Apollon Tapınağı bankacılık hizmetleri veren ilk ibadethaneler olarak kabul edilir. Sümer ve Babil'de Egibi ve Murashu aileleri, Eski Yunan'da Trapezitler ve Kollubistler, Roma'da ise Argentariler özel bankaların ilk örnekleri olarak gösterilirler. (Bayındır, 2005:27)

M.Ö. 1955-1913 tarihlerinde Babil'de hâkimiyet süren Hammurabi bankacılıkla ilgili kuralları ortaya çıkaran bir devlet adamı olarak görülmektedir. Hammurabi tanrıların en kudretlisi, güneş tanrısı "Shamash" ın adil kararları kendisine ilettiğinden bahisle bunları 2,25 metre yüksekliğinde diroit bir blok üzerine kazıttırdı. Bu kararlar borç verilmesi ve geri alınmasıyla ilişkili kuralları kapsamaktaydı.

Hammurabi kurallarında;

- Borç para verme işlemleri,
- Emtia yatırımları,
- Komisyon sözleşmeleri,

üzerine kurallar yer almaktaydı. Babil medeniyetine ait olan kil tabletlerin bazılarında, faizle gümüş cinsinden alınmış borç senetleri yazılıdır. “Bu tabletler ilk olarak birkaç nüsha olarak yazılır ve pişirildikten sonra bir tanesi ibadethanede saklanır, bir tanesi arşive gönderilir ve diğerleride ilgili kişilere gönderilirdi. Ayrıca o zamanlarda, hukuki kurum olarak arazi ipoteğine ve kefalet karşılığı borç verme işlemlerine de denk gelinmiştir.” (Eyüpgiller, 1994:26)

“Hammurabi kanunları “sibtou” ismiyle faiz işlemlerine olanak veriyordu. Bu faizin oranı buğday, arpa, hurma gibi misli mallardan sermayenin üçte biri, gümüş paranın ikrazında ise beşte biri olarak tespit edilmiştir. Buğday, arpa, hurma gibi mahsullerde herhangi bir doğal afet olması durumunda o yıl için faiz alınmaması hükmü konulmuştur. Bunların yanında borç verme işlemi için, köle ve her türlü menkul mal rehinine, gayrimenkul rehinine ve güvenilir kişilerin kefaletine başvurulacağı hükmüde oluşturulmuştur.” (Ulutan, 1957:16)

Çağdaş bankacılık sistemi, kurum olarak ilk defa Avrupa da ortaya çıkmıştır. Orta çağın son zamanlarında, haçlı savaşlarının etkisi ile önce güney Avrupa’da ondan sonra bütün Avrupa bölgesinde ticari faaliyetler yaygınlaşmış ve bu yaygınlaşma sonucu değiş tokuşların ve karşılıklı mal mübadelelerinin daha etkin şekilde yapılabilmesi için bu değişimi sağlayacak hizmet endüstrisi doğmuştur. Bu faaliyetlerle ilgilenen sarraflara zamanla banker, işyerlerine de banka adı verilmiştir. (Ersoy, 1986:6)

“Dünyada ilk bankacılık faaliyetlerine bakıldığı zaman, bankerlik ve sarraflık çok eskilere dayanmakla birlikte modern bankacılığın literatüründe ilk kurulan banka İtalya’nın Venedik şehrinde 1157 de kurulmuştur. İkinci banka İtalya’nın Cenova şehrinde 1170 de ve sonraki banka ise İspanya’nın Barcelona şehrinde 1401’de kurulmuştur. Kuruluş şekli ve günümüz faizli banka işleyişi ile örtüşen modern anlamda ki ilk banka ise 1578 de İtalya’nın Venedik şehrinde kurulmuştur. Bu

bankanın ardından 1609 da Amsterdam bankası, 1694 de İngiltere Bankası, 1800 de Fransa Bankası ve 1875 de de Almanya Bankası faaliyete geçmiştir.” (Bayındır, 2005:28)

1907’de ABD’de kurulan Federal Reserve Bank ile olgunluğa ulaşarak modern banka sisteminin öncüleri kabul edilmişlerdir. (Altam, 2001:42) Ancak, Abdulaziz ed-Duri tarihte ilk bankanın Abbasiler dönemi (750-1258) veziri Ali b. İsa’nın (244-334/859-946) talebi üzerine, iki Yahudi sarraf tarafından kurulduğunu bildirmektedir. 300-304/912-916 yıllarında kurulan bu ilk resmi banka, yaklaşık 12 yıl faaliyetini sürdürmüştür. Bankadan, devlet çalışanlarının maaşlarının karşılanması ve iş adamlarına borç verilmesi şeklinde yararlanılmıştır. Duri’nin bu önemli tespiti yanında, cehbezler ve sarrafların İslam tarihinin ilk yarı resmi bankaları olduğu da söylenebilir. (Bayındır, 2005:29)

1.3.Türkiye’de Bankacılığın Tarihsel Gelişimi

1.3.1.Osmanlı Döneminde Bankacılık

Osmanlıların geniş topraklara sahip olması ve bu toprakların her yıl ortaya artı değer koyması, halkın önemli bir kısmının gıda ve diğer temel ihtiyaçlarını karşılamasına yetmiştir. Osmanlı döneminde bankacılık bir anlamda pek gelişmemiştir. Bunun nedeni olarak, Osmanlıların özellikle askerlik ve yöneticilik gibi işlerle ilgilenmeleri sayılabilir. Hayatını Anadolu’da sürdüren insanların birçoğu için tarım ve hayvancılık işleri dışındaki alım satım gelirleri, mülk sahibi olmayan fakir kişilerin yapacağı iş olarak görülmüştür. Borç alışverişi, daha çok karz şeklinde ve artı bir karşılık beklemezsizin zaruri veya ihtiyaç hallerinde gerçekleşmiştir. Karşılık beklenerek borç para verme işlemi yani faizcilik gibi işlemler İslam dininin faizi yasaklamasından ötürü Müslüman olmayan etnik gruplar tarafından uygulanmıştır. (Kaya, 2010:8)

Bankacılığın Avrupa ekonomilerindeki gelişimine benzer olarak Osmanlı döneminde de bankacılık faaliyetleri doğmaya ve gelişmeye başlamıştır. Bilindiği üzere, Avrupada ilk olarak banka hizmetleri sarraflık mesleğinin altında gelişmiştir. Bu aşamadan sonra, Bankerlik anlamına gelen para ticareti yapma işlerinin gelişmesi başlamıştır. Avrupa’daki endüstrilerin gelişmesi, kapitalizmin ilerlemesiyle birlikte giderek önemli hale gelen bankerlik uygulamaları, kurum olarak “banka” olarak adlandırılan para ve kredi ticareti yapan işletmelerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Avrupada gelişen tüm bu aşamaları takiben, Osmanlı bankacılığında benzer şekilde ilerlemeye başlamıştır. (Türkmenoğlu, 2007:4)

Osmanlı devletinde yaklaşık 1850’li yıllara kadar kuyumcu veya Galata Bankerleri şeklinde ifade edilen, kişiler bankacılık hizmetlerine yakın işler yapanlar olmuştur. Bu kişiler genel olarak, devlete borç para verme, halkın birikimlerini değerlendirme, vergi toplama, senet kırma gibi finansal işlerle meşgul olmaktadır. Fakat, bu kişilerin yaptığı faaliyetler bugünkü bankacılık hizmetleriyle ifade edilemez. Osmanlı döneminde bankacılık sistemleri Avrupaya göre daha farklı sebepler ile ortaya çıkmıştır. Avrupada sanayi devrimi, o dönemli teknolojinin gelişmesi ve sömürgecilik faaliyetleri nedeniyle bankacılık orada daha erken doğmuştur. Osmanlılarda ise hazinenin paraya duyduğu ihtiyaç yüzünden bankacılığın doğduğu ileri sürülür.

Osmanlı İmparatorluğu coğrafyasında modern anlamda finansal araçların (finansal kuruluşların) ilk izleri 1939 yılında yayınlanan Tanzimat fermanının hemen öncesi baş göstermiştir. Kırım savaşının bittiği 1856 yılına kadar geçen yaklaşık yirmi yıllık sürede “banka” kelimesi Osmanlı diline iyice yerleşmiştir. Avrupa örneklerine uygun anonim şirket tarzındaki banka resmi olarak faaliyete geçmemiştir. Türk finans tarihine yönelik literatürde yer alan bilgilere göre Osmanlı devletinde banka kurulmasına yönelik ilk girişim 1836 yılında gerçekleştirilmiştir. Bu ilk girişim Babıali tarafından red edilmiştir. Daha sonra 1838 yılında dış ticarete yönelik kurulması düşünülen tüccar bankası da o günün şartları gereği faaliyete geçememiştir. 1840-1849 yılları arasında da çok sayıda banka kurma girişimleri olsa da resmi olarak kurulma imkânı bulamamıştır. Bu dönem de özellikle İngilizlerin başka banka kurma girişimleri de netice vermemiştir. Dönem itibari ile etkinlikleri nedeniyle Galata bankerlerinin de batılı anlamda banka kurulmaması için baskı yaptıkları söylenebilir. 1842 yılında İzmir’de devletin izni olmadan kurulan İzmir bankası da bir müddet sonra kapanmak durumunda kalmıştır. İzmir bankası Osmanlı devletinde ilk kurulan ticari banka olarak değerlendirilebilir. 1849 yılında kurulan Dersaadet Bankası Osmanlı devletinin ilk kurulan bankası olarak kabul edilebilir. Ancak söz konusu banka, Osmanlı maliyesinin aldığı 130 milyon kuruşluk kısa vadeli borcu ödeyememesi ve Fransa’da baş gösteren 1848 ihtilalinin olumsuz etkileri sonucu, 1852 yılında iflas etmiştir. Osmanlı’da 1863’te Bank-ı Osmani-i Şahane, 1872’de Avusturya-Türk Bankası ile İstanbul Bankası kurulmuştur. Bu bankaların sermayesi ya yabancılara ya

da yerli gayri müslimlere aitti. Osmanlı'da yerli sermayeye dayalı ilk banka, 1864 yılında Memleket Sandıkları adıyla kurulmuştur ki bu aynı zamanda T.C Ziraat Bankası'nın çekirdeğini oluşturur. Rumeli ve Çerkez müslümanlarından oluşan esnaf topluluğunun Adapazarı'nda, 13 Ocak 1913 tarihinde kurdukları Adapazarı İslam Ticaret Bankası ve Birinci Dünya Savaşı sırasında, 1917 yılında kurulan Osmanlı İtibari Milli Bankası ile Türkiye'de yerli sermayeli bankacılık gelişmeye devam etmiş ve bugünkü seviyesine ulaşmıştır. (Ortabağ, 2018:17-294), (Bayındır, 2005:30)

1.3.2.Cumhuriyet Dönemi ve Sonrası Bankacılık

Cumhuriyetin döneminin ilk yıllarında Türk bankacılık sektöründe banka-kredi sistemi büyük ölçüde yabancı sermayenin elinde kalmıştı. Bankaların çoğunluğu varlıklarını yabancı sermayeye bağımlı olarak sürdürebilmekteydi. Bu sebeple 1923-1932 tarihleri arasında yerli bankacılığın gelişmesini sağlamak için çalışmaların yoğunlaştığı bir dönem olmuştur. Yoğunlaşan bu çalışmalar sonucunda İzmir İktisat Kongresi'nde önemli kararlar alınmıştır. Bu kongrede alınan kararlar sonucunda 1924 yılında Cumhuriyet döneminin ilk özel bankası olan Türkiye İş Bankası kurulmuştur. Türkiye İş Bankası, ülkenin ekonomik faaliyetlerini geliştirmek amacıyla hem sanayi ve ticari endüstrilere kredi vermek hem de girişimleri desteklemek görevlerini üzerine almıştır. (Tuncay, 1980, s.41-42) Aynı zamanda dönemde İş Bankasından sonra Türkiye Sınai ve Maadin Bankası ile Emlak ve Eytam Bankası kurulmuş bunun yanında tek şubeli yerel banka sayısında artışlar olmuştur. Cumhuriyet döneminde bankacılık alanında atılan en önemli adımlardan birisi 1930 yılında Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası'nın (TCMB) kurulması olmuştur. (Kaya, 2010:10-11) Özel bankacılık 1930'lu yılların sonlarına doğru gözle görülür bir noktaya doğru ilerlerken ikinci dünya savaşının başlaması bu sektörü olumsuz yönde etkilemiştir. İkinci dünya savaşı sırasında savaşa katılmamış olunmasına rağmen savunma giderleri arttığından bankalar aracılığıyla yapılan iç ve dış borçlanma artmıştır. (Timur, 2007:11)

1940'lı yıllardan sonra Türkiye'de özel bankaların geliştiği görülmektedir. II. Dünya savaşının olduğu zamanlarda ülkemizde ticari faaliyetlerin önemli şekilde gelişmesiyle birlikte yeni bankalara duyulan talep hızla artmıştır. Bu talep yeni bankaların kurulmasına sebep olmuş ve 1944 yılında Yapı Kredi Bankası, 1948 yılında

Akbank kurulmuştur. Özel bankaların gelişmesinde ki bir diğer sebep olarak, 1950’li yıllardan sonra özel girişimin desteklenmesi gösterilebilir. Ancak Türkiye’nin dışa açık bir ekonomisi olmaması ve dünyada yaşanan siyasi ve ekonomik sıkıntıların etkisi bankacılığın ülkemizde istenen düzeye çıkmasını engellemiştir (Türkiye Bankalar Birliği, 2008, s.14). “Bu dönemde, bankacılık işlemlerinden alınacak komisyon oranlarının hükümetçe belirlenmesi ve dövizde dayalı işlem yapma yetkisinin sadece Merkez Bankası’nda bulunmasının da etkisiyle, şube bankacılığına ve mevduat toplamaya dayalı bir rekabet önem kazanmıştır. Şube bankacılığının yaygınlaşması, yerel bankaların tasfiyesi sürecini hızlandırmıştır.” (Aladağ, 2010:31)

1958 yılında “bankacılık mesleğinin gelişmesi, bankalar arasında dayanışmanın sağlanması ve haksız rekabetin önlenmesi” amacıyla, Türkiye Bankalar Birliği kurulmuştur. (Akgüç, 1989:48)

1960’lı yılların başları, birçok bankanın faaliyetine son verdiği önemli bir dönem olmuştur. Planlı dönem olarak adlandırılan 1961-1979 yılları arasında, oluşturulmuş hedefler çerçevesinde şube sayısı fazla bankacılık ortaya çıkmış ve holdinglerin bankaları satın almasıyla birlikte holding bankacılığı gelişmiştir.

Bankacılık sektörü planlı döneme, 1962-1963 tarihlerinde 5 bankanın mecburen kapanmasıyla birlikte büyük bir sarsıntı geçirerek girmiştir. 1960 tarihinde Esnaf ve Kredi Bankası, 1961 tarihinde Sanayi Bankası ve T. Birleşik Tasarruf ve Kredi Bankası, 1962’de Doğu Bank ve 1963 tarihinde Tutum Bankası mecburen kapanmıştır. Zorunlu olarak kapatılan bankaların birçoğu, düzene geçilen dönemde olabildiğince yeni bankaların açılmasına sebebiyet vermiş ve 1963-1979 tarihlerinde yalnızca 5 yeni banka açılmıştır. “Bu dönemde kurulan kalkınma bankaları, T.C. Turizm Bankası (1962), Sınai Yatırım ve Kredi Bankası (1963), Devlet Yatırım Bankası (1964), Türkiye Maden Bankası, (1968) ve Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası (1976)’dır.” (Tuncay, 1980:48-49-50)

70’li yılların sonuna doğru ödemeler dengesi sorununun ortaya çıkmasıyla yaşanan resesyon, sanayinin döviz ihtiyacını giderebilecek yeni stratejilerin oluşturulmasını zorunlu kılmıştır. Bu yüzden, yurt içi pazara yönelik yapılan ithal ikameci sanayileşme bırakılarak, yurt dışına yönelik üretimi temel alan, piyasa ekonomisine dayalı bir stratejiye geçilmiştir. (Töre, 1982:13)

Türkiye ekonemisinde ve finans alanında büyük değişikliklerin yaşandığı dönem 1980’li yıllardan sonrasına denk gelmiştir. Bu dönemde yapılan reformlar bankacılık sisteminde köklü değişikliklere yol açmıştır. Yaşanan bu değişikliklerin bankacılık sektöründeki etkilerini ve sonuçlarını genel olarak aşağıdaki gibi özetleyebiliriz; (Konday, 2006:9)

- Bankaların iyi müşterilerinin para ve sermaye piyasalarına geçmesi bankaların aktif kalitesinin azalmasına neden olmuştur. Bu yüzden bankalar kredi verecekleri zaman düşük riskli tüketicileri hedeflemişlerdir.
- SPK yasasının yayımlanması, İMKB’nin yeniden düzenlenmesi, hisse senedi, repo işlemleri, mevduat sertifikası, finansman bonosu ve repo işlemleri gibi işlemlerin gelişmesi bankaların sahip olduğu az maliyetle fon sağlama avantajını etkisiz hale getirmiştir.
- Bilgisayar ve internet teknolojilerinin hızla gelişmesi, haber ve bilgi alma masraflarını düşürmüştür. Bu gelişmelerde, uluslararası piyasaların sektörü etkileme gücünü ve müşteri tercihlerini etklemiştir.
- 1986 yılında, Merkez Bankasının girişimiyle bankaların kısa vadeli fon fazlalarının azaltılması amacıyla İnterbank piyasası kuruldu.
- Mevduata verilen pozitif faizin bankaların maliyelerini arttırması nedeniyle, bu maliyetlerin önüne geçmek için bankalar verimli çalışma ilkeleri geliştirmişlerdir.
- Bu dönemde hem yabancı bankaların yurt içi pazarına girilmesine izin verilmiş hem de dövizde serbestiyete gidilmiştir.
- Bankacılık sisteminde krizin önüne geçilmesi amacıyla Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu’na (TMSF) devredilen bankaların tasarruf mevduatlarına devlet garantisi getirilmiştir.

1982 tarihinde sermaye piyasası araçlarından yararlanmak amacıyla Sermaye Piyasası Kanunu oluşturulmuştur. 1986 yılına gelindiğinde ise İMKB (İstanbul Menkul Kıymetler Borsası) kurulmuştur. (Aladağ, 2010:35)

1980 sonrası dönemde bankacılık siteminin kurumsal yapısında dikkati çeken önemli bir değişme yerli ve yabancı bankaların sektöre girişine izin verilmeye başlanmasıdır. 1980 yılında 43 olan yerli banka sayısı 1994 yılında 67’ye; 4 olan yabancı banka sayısı

da 1994 yılı sonunda 20'ye ulaşmıştır. Böylece bankacılık sektörü yurtiçinde yabancı bankaların rekabeti ile karşılaşmıştır. Türk bankaları da yurtdışında temsilcilikler kurarak veya kurulu bankaları satın alarak dışa açılmaya başlamışlardır. (Erol, 2006:52)

1980-1990 tarihleri arasında yaşanan bu gelişmeler ışığında, 90'lı yıllardan sonra bankalar farklı bir yapıya geçmişlerdir. Teknolojinde gelişmesiyle birlikte, teknolojik işlemler başlamakta, para ve sermaye piyasalarının kurumsallaşması nihayete ermektedir. Tüm bu yapısal değişikliklere ek olarak, bankaların döviz işlemlerine yönelmelerine ve yurt dışından kaynak bulmalarına imkân sağlayan Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkında 32 Sayılı Karar 1989'da yürürlüğe girmiştir. Bu kararın oluşturduğu serbestleşme, 90'lı yılların ilk yarısında kamu açıklarında artışa ve bankaların mevduatlarını yüksek faizli Devlet Tahvilleri ve Hazine Bonolarında değerlendirmek suretiyle kısa yoldan para kazanmalarına imkân sağlamıştır. Artan faizler ve serbestleşme, faiz-döviz kuru makasının yükselmesine ve Türkiye'ye kısa vadeli sermaye girişinin artmasına sebep olmuştur. (Günel, 2001:14-15)

Türk bankalarının yurtdışına açılması ve hâlihazırdaki bankalarla ortaklık yoluna gitmesi 1990 sonrası dönemin en önemli özelliklerinden birisi olmuştur. Türkiye'de kurulan yabancı banka veya şubelerinde yükseliş yaşanmıştır. Ayrıca ilk kez bir kamu bankasının özelleştirilmesi bu dönemde yaşanmıştır. Etibank'tan faaliyetlerine Denizbank, Anadolubank ve Etibank olarak üç ayrı banka oluşturulmuş ve üç bankanın isim hakları satılmıştır. Bunlara ilave olarak, bazı bankaların unvanı değişikliğe uğramış, bazılarının da sahipleri değişmiş, bazı yabancı bankalarda yerli gruplar tarafından satın alınmıştır.

“Bu dönemin en önemli ve son gelişmesi ise Anayasa Mahkemesi'nin Bankalar Hakkındaki Kanun Hükmünde Kararname'nin dayandığı yetki yasasını iptal etmesinin ardından 1999 yılı sonlarında çıkarılan 4389 Sayılı Bankalar Kanunu ve bu Kanun'da değişiklik yapan 4491 Sayılı Kanun'dur. Bu Kanun Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'nun bankalara el konmasını düzenlemenin ötesinde, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'nun (BDDK) kurulmasını da öngördüğü için çok önemlidir. Bu

Kanun'un çıkarılmasının ardından beş bankanın yönetimine el konmuştur.”
(Türkmenoğlu, 2007:12)

2000’li yılların başında yaşanan kriz nedeniyle, Türk bankacılık sektörü derin bir yara almış ve bu yüzden endüstrinin yeniden şekillendirilmesi ve mali yapılardaki problemlerin çözülmesi gerekli olmuştur. Kasım 2000 ve Şubat 2001 arasında yaşanan krizler göstermiştir ki, Türkiye bankacılık sektöründeki yapısal sorunların çözümü için geniş bir çalışmanın daha fazla ötelenemeyeceği sonucu çıkmıştır. Yaşanan bu iki krizin ortaya çıkardığı bir diğer sonuç ise daha önce Türk bankacılık sektöründe daha önce akademik olarak herhangi bir yeniden yapılandırılma gerçekleşmemiştir. Bu yüzden, yeniden yapılandırılmaya başlanan bu dönem çok iyi değerlendirilmelidir. Finansal sistemin yeniden yapılandırılmasının başarıya ulaşmasındaki ön koşul istikrarlı bir makroekonomik ortamın oluşturulması ve düzgün bir denetleme sisteminin kurulmasıdır. Krizden kurtulmak amacıyla yapılan reformlar ekseninde; Bankalar Kanunu’nda köklü değişikliklere gidilmiş, bankaların faaliyetlerinin düzenlenmesi ve denetlenmesinde Avrupa Birliğine uyum gerektiren yeni bir sistem getirilmiştir. Gerçekleştirilen reform anlayışında, uluslararası düzeydeki prensipler benimsenmiştir. Bu prensipler kapsamında, sermaye yeterliliği az olan bankalar TMTF’ye alınmış, bu bankaların ve devlet bankalarının zararlarını hazine kendi üstüne almıştır. Ayrıca sorunlu bankaların faaliyetteki yeni prensiplerle tekrardan sermayelendirilmeye ve denetlemeye tutulmuştur. Yüksek enflasyon döneminde çalışan bankaların mali tabloları, enflasyon oranına göre tekrar düzenlenmiş ve krediler yeniden sınıflandırılmıştır. Yeniden yapılan bu düzenlemelerle birlikte bankaların mali tabloları daha güvelir ve gerçekçi bir izlenim verilmesi sağlanmıştır (Özdemir, 2002:59).

2001 yaşanan büyük ekonomik krizinden sonra bankacılık ve finans alanında yapılan köklü reformlar, sektörü daha dinamik, krizlere karşı dayanıklı, riskler açısından daha duyarlı ve güvenli bir mali yapıya kavuşmuştur. Sektör son teknolojinin imkanlarını da kullanarak, büyüme ve gelişmesini hızla sürdürerek gelişmiş ülke bankaları ile rekabet edebilecek seviyelere gelmiştir.

BÖLÜM II: KATILIM BANKACILIĞI (FAİZSİZ BANKACILIK)

2.1.Katılım Bankacılığı Kavramı

Katılım bankacılığı denildiğinde, nominal işlemler üzerinde kâr ya da zarar üretmeyen, ama reel ekonomik faaliyetlere, ticarete ve üretim faaliyetlerine finansman sağlayan veya doğrudan bu faaliyetleri gerçekleştiren ve bu faaliyetler neticesinde oluşan kârı / zararı müşterileri ile paylaşan kurumlar anlaşılmalıdır. Fon toplama ve kullandırma süreçlerindeki farklılıkların dışında faizle ilgisi olmayan diğer bütün bankacılık hizmetleri de bu bankalar tarafından sunulmaktadır.

Katılım bankacılığı, dinen faizin yasak olması nedeniyle faizsizlik üzerine kurulduğu için, mevduat sahiplerine veya girişimcilerin kullandıkları fonlar üzerinde faiz niteliğinde gelir oluşturmaz. Katılım bankaları öz sermayesini ve girişimcilerden aldığı fonları yatırım işleriyle değerlendirerek ortaya çıkan karı ve zararı müşterilerine yansıtır. (Tunç, 2010:113)

Katılım Bankaları, İslamiyetin faizi net bir şekilde yasaklaması nedeniyle, Faizsiz finansman ilkeleri çerçevesinde ekonomik ve sosyal bir ihtiyacı yerine getirmeye çalışırlar. Ancak katılım bankacılığının tanımlamasına geldiği zaman normal bankacılık sisteminden farklı çalışma prensibine sahip olduğu için bazı sıkıntılar meydana gelmektedir. Çalışma prensibini İslamiyetin koyduğu faiz yasağından aldığı için, ‘İslam Bankacılığı’ veya faizsiz olmaları nedeniyle ‘faizsiz bankacılık’ (Interest-Free Banking) gibi farklı isimlerle kavramlaştırılmaktadır. Türkiye’de ise 1983 yılında çıkarılan KHK ile birlikte, bu bankacılık türünün kâr ve zarara katılma esasına göre çalıştığından ilk defa ‘özel finans kurumu’ olarak adlandırılmıştır. 2006 yılına geldiğinde ise 5411 sayılı Bankacılık Kanunu’nda yapılan değişiklikle beraber ‘Katılım Bankacılığı’ adını almıştır. (En-Neccar, 1976:89-90)

2.2.Katılım Bankalarının Doğuşunun Sebepleri

Dünya piyasalarında ortaya çıkan gelişmeler farklı yatırım alternatiflerinin doğmasına neden olmuştur. Özellikle gelişmiş ülkelerin finansal piyasalarında yaşanan gelişmeler az gelişmiş ülkelerdeki finansal piyasaları da etkilemiştir.

Bu dönemde sermaye yetersizliği az gelişmiş ülkelerin kalkınmasının önündeki en büyük engellerden biriydi bu ülkelerin dünya ticaretinden daha fazla pay alabilmeleri

için yeni yöntemler geliştirmeleri gerekiyordu. Bu doğrultuda, özellikle az gelişmiş Ortadoğu ve Körfez lkeleri, bölgede kazanılan petro-dolarların Avrupa ve Amerika gibi gelişmiş ekonomilerde değerlendirilmesi yerine kendi ülkelerinin ve diğer Müslüman ülkelerin kalkınmasında kullanılmasını sağlamak için faizsiz bankacılığı geliştirme ihtiyaı duymuşlardır.

İşlami inancında faiz kesin olarak net bir şekilde haramdır. Bu nedenle, faize karşı olan kesimler bir kısmı birikimlerini normal bankalara yatırmak yerine yastık altında tutmaktadır. Yastık altında biriktirilen varlıkların kayıt dışı olması nedeniyle bu varlıkları kayıt altına almak ve ülke kalkınmasında kullanılması amacıyla faizsiz bankacılık sistemi ortaya çıkmıştır. (Arabacı, 2007:5)

Tüm bunlardan hareketle katılım bankacılığının veya diğer adıyla faizsiz bankacılığın ortaya çıkma nedenlerini üç ana başlık altında toplayabiliriz.

Bunlar; dini, ekonomik ve sosyal nedenlerdir.

2.2.1.Dini Nedenler

Bu bankacılık türünü ortaya çıkaran en büyük neden olarak İşlamiyet'te faizin yasak olması ne sürülebilir. Öyle ki bir kısım Müslümanların bütün zorluklara ve olanaksızlığa rağmen birikimlerini normal bankacılık sistemine sokmamışlardır. Dine aykırı olması gereği faiz sistemiyle iş gören bankalara İşlam lkelerinde talep az olmuştur. Bu az ilgi rakamlara da yansımış, İşlam lkelerindeki bankalarla vatandaşların, Birleşmiş Milletler istatistiklerine göre sadece %2 ile %6'sı ilişkide bulunmuş, İşlan lkelerinin tersine bu oran Batı Avrupa lkelerinde ise yaklaşık %100'e çıkmıştır. Bir ülkenin kalkınmasındaki en büyük rolün sermaye birikimi olduğunu düşünürsek, az gelişmiş İşlam lkelerinin gelişmemesinin bir nedeni olarak bu gösterilebilir.

Buradan yola çıkılırsa, İşlam lkeleri dini inançlarıyla uyumlu bir bankacılık sistemi geliştirmeye çalışarak, kalkınmayı sağlamak, tasarrufları finansal piyasalara aktarmak, sermaye birikimlerini geliştirmek için katılım bankacılığı sistemine geçmiş ve halihazırdaki bankalarıda bu sisteme entegre etme yoluna gitmişlerdir. (Türkmenoğlu, 2007:15) Kur'an-ı Kerim'in bazı ayetleri faizin tüm çeşitlerini türüne bakmaksızın yasaklamıştır: "Allah, alışverişi helal, faizi de haram kılmıştır..." "Ey iman edenler!

Kat kat artırılmış olarak faiz yemeyin...” Faiz yasaklanmasının İslam hukuku açısından nedenleri şunlardır:

- a) Faizin İslamiyette yasak olması: İslam hukukçuları tarafından faizin, herhangi bir emek sarf etmeden bir kazanç yaratması, riskinin olmaması dolayısıyla haksız bir kazanç yarattığını ileri sürülmüştür.
- b) Faizin tembelliğe ve işlemezliğe yol açması: Faiz kazancı herhangi bir üretim karşılığında doğmamakta, bir emek ortaya koyularak ortaya çıkmamaktadır, dolayısıyla faiz kazancı bireyi tembelliğe iter işlevsizliğini artırır.
- c) Faizin kardeşlik ve dayanışma fikrine zararlı oluşu: Faiz, İslam’ın tavsiye ettiği karz-ı hasen olarak tabir edilen karşılıksız borç verme ve insanların sıkıntısını bu yolla hafifletme gibi güzel davranışlarla çelişen ve bu kardeşlik ruhunu sekteye uğratan bir uygulamadır.
- d) Faizin varlıklı ile varlıksız arasındaki mesafeyi açması: Genel olarak borç veren kişinin refah seviyesi yüksek alan kişinin ise düşüktür. Bu sebeple sıkıntıda olan kişi borç aldığı zaman sıkıntısına ek olarak birde aldığı borcun faizini de ödeme yükümlülüğü ortaya çıkmaktadır. Bu İslam dininin istemediği bir durumdur. (Atılgan, 2009:5)

2.2.2.Faiz

“Faiz, üretim sürecinden bağımsız olarak tek başına sermaye için öngörülen sabit ve hayali bir gelirdir. Faiz, ortada gerçekleşmiş herhangi bir gelir olmadan, doğmuş gibi düşünülen veya doğacağı farz edilen hayali bir gelirin parasal sermaye adına tahsis edilmesidir” (Özsoy ve İştari, 2010).

Faiz, sermayeye oranlanan bir gelirdir. Bu oranlanan gelirden doğan faiz, sermayenin, önceden kesinleştirilmiş bir zaman sonra koşulsuz bir şekilde anapara üzerinden bir kazanç ortaya çıkacağını ifade eder. Bunun ne kadar doğru olduğu tartışılan bir konudur. Sermaye tek başına faize yatırıldığı zaman herhangi bir şey olmadan gelir getiriyorsa, insanların birikimleri yastık altı paralarının neden gelir getirmediği sorusu ortaya çıkmaktadır. Ayrıca bütün risklerin neden hep emeğe yüklendiği tartışmasında doğmaktadır. Asıl önemli olan üretken bir şekilde emektir (Özsoy, 2012:58).

2.2.3.Kâr

Kâr, üretim tamamlandıktan sonra elde edilen net gelirdir. Aynı zamanda kâr, net gelirden girişimcinin aldığı pay olduğu gibi, o işte kullanılmış olan sermayenin de payıdır.

“Kâr, sermayeye, onun kullanıldığı üretim sürecinin sonunda ve doğmuş, gerçekleşmiş olan net hâsılattan verilen bir paydır. Faiz, sermayeye oranlanırken, kâr doğmuş olan net hâsılatla oranlanır.” (Özsoy, 2012:59)

Kâr sistemi, bir iş sözleşmesine konu olan taraflardan güvenirlilik, profesyonellik ve dürüstlük gibi evrensel tutum ve davranışlar içermesi gerekmektedir. Bu tutum ve davranışların olmaması durumunda, faiz sistemi tüm olumsuz sonuçlarıyla ortaya çıkar, kâr sistemide yaşamını yitirir. Bir başka deyişle; faiz, gelişmemiş toplumların mecbur olduğu geri bir düzeni temsil etmektedir. İşte faiz, bu durumlarda kârın göremediği işlevleri yerine getirir.

İslâmî açıdan kâr, üretim için yatırılan sermayenin bu üretim sonucunda ortaya çıkan ve sermayeden bağımsız bir şekilde, net kazancıyla oranlanan bir gelirdir. Aynı zamanda kâr, girişimcinin toplam kazancının toplam maliyetlerinin üzerine çıkması ile aldığı ve onun emek/girişiminin bedeli olan bir gelirdir. Bu ikinci tanımdan yola çıkarsak İslam ile bu şekilde kâr tanımı yapan kapitalizmin aynı fikirde olduğu söylenebilir. (Özsoy, 2012:59)

2.2.4.Ekonomik Nedenler

Katılım bankacılığının doğmasının diğer bir önemli nedeni ise ekonomik nedenlerdir. Özellikle 1970’li yıllarda Arap ülkelerinin petrol çıkarımlarından elde ettikleri gelirin ekonomik kalkınmaya yeniden aktarılması gelişmelerine katkı sağlaması açısından ön plana çıkmaktadır.

“1970’li yıllarda OPEC ülkelerinin petrol fiyatlarını yukarıya çekmesiyle petrol ihraç eden İslam ülkelerinin gelir ve birikimleri büyük tutarlara ulaşmıştır. Bu ülkelerin dış ticaret fazlaları petro-dolar olarak nitelendirilen tasarruf şeklinde batı ülkelerine akmış, İslam ülkelerinin kalkınma ve gelişmesine katkıda bulunmamıştır. Hatta bu ülkelerde gelir dağılımını daha da bozmak, ikili (dualist) ekonomik yapıyı güçlendirmek gibi olumsuz etkiler de yaratmıştır. İslam ülkelerinde bu sakıncalar veya

eksiklikler zamanla duyulmuş ve bu ülkeleri ekonomik çözüm aramaya yöneltmiştir. Ayrıca, diğer tarafta petrol zengini olmamakla beraber doğal kaynakları ve insan gücü olan fakat yeterli sermayeye sahip olmadıkları için bu kaynakları değerlendiremeyen geri kalmış veya gelişmekte olan İslam ülkeleri de bulunmaktadır. Sermaye fazlası olan İslam ülkeleri ile sermaye açığı olan İslam ülkeleri arasında yapılacak bir iş birliğinin taraflar için olumlu sonuçlar verebileceği öngörüsü de İslam bankalarının kuruluşunda diğer bir etken olmuştur.” (Akgüç, 1989:46)

Az gelişmiş ülkelerde en büyük problem; toplanan kaynakların azlığı ve hâlihazırdaki kaynakların etkili bir şekilde üretim alanlarına entegre edilememesidir. Bu ülkelerdeki küçük ve orta ölçekli sanayilerin finansal kısıtları, gelişmenin ötesinde önemli dar boğazlara neden olmaktadır. Bu ülkeler kuvvetlenemedikçe üretim olanakları kalite olarak giderek azalacaktır. Diğer yandan bu sanayilerin önemli sanayilere kaynak yaratma ve bütünleyici olma özellikleri önemsenmemektedir.

Sahiden günümüzde; İslam coğrafyasını az gelişmişlikten çıkarmak, sermaye akımlarını hızlandırmak, ortak hareket etmeyi ve kaynak aktarımını ortaya koymak için büyük öneme sahip faizsiz bankaları yaratmak bir gerekliliktir. Sanayi ve teknolojinin devamlı geliştiği bu zamanda önemli sermaye birikimlerine olabildiğince fazla ihtiyaç duyulmaktadır. Bu şekilde İslam ülkeleri taraflarınca olumlu sonuçlar verilebileceği için “sermaye fazlası olan İslam ülkeleri ile sermaye açığı olan İslam ülkeleri arasında gerçekleştirilecek bir iş birliği faizsiz bankaların kuruluşunda diğer bir etken olmuştur.” (Akcan, 1997:29-30)

Ülkemiz açısından bakıldığında ise, bazı vatandaşlar, inançları dolayısıyla faiz temeline dayanan bankacılık hizmetlerine yaklaşmamakta, âtıl fonlarını, birikimlerini, ekonomik sistemin içine dâhil olmayan, döviz, altın, gayrimenkul gibi alternatif yollarda değerlendirmekte veya yastık altı diye tabir edilen biçimiyle ekonomi dışında saklamaktadır. Fon sorunu yaşayan ülkemizde, bu fonların ekonomiye aktarılması, ekonomik gelişme için hayati öneme sahiptir.

Ülkemize Körfez ülkelerinin sermayesini getirmek Özel Finans Kurumlarının kurulmasının diğer sebebidir. Arap sermayesinin sahip olduğu petrol kaynaklarından pay alabilme isteği bu kararın alınması etkilemiştir. “Petrol zengini ülkeler ile ticari ve siyasi ilişkilerin giderek artması ancak mali yapıdaki uyumsuzluk nedeni ile mali

ilişkilerde bir ilerleme kaydedilememesi, mali yapının bu ülkeler ile uyumlaştırılmasını gerekli kılmıştır. Bu uyum da faizsiz çalışacak olan Özel Finans Kurumları aracılığıyla sağlanmaya çalışılmıştır.” (Türkmenoğlu, 2007:17)

2.2.5.Sosyal Nedenler

Bireyler toplumu oluşturmaktadır. Bireyler ise aynı statüde değil farklı statülere mensup olarak var olmaktadır. Bazıları az gelirli, bazıları yüksek gelirli, bazıı köylü, bazıı şehirli. Bir toplumda sosyal huzuru sağlayabilmek için tüm bu gruplar arasında güzel ilişkilerin olması lazımdır. Güzel ilişkilerin sağlanması için de ilk olarak olması gereken, yüksek gelirli ile düşük gelirli arasındaki devasal farkın azaltılmasıdır. Bu sebeple katılım bankacılığı veya faizsiz sistem yüksek gelirli olanların gelirlerini faiz aracılığıyla katlaması yolunu engellemek için faydalı olacak bir sistem olarak ortaya çıkmıştır.

Sermayeye sahip olan kişi neredeyse her toplumda kuvvetli olan kanatta saf tutar. Karlı yandaşlardan paraya duyulan ihtiyacın fazlalaşması kimi zaman bu gücün kötüye kullanılmasına sebep olmakta ve fakir bireyler fakirleşirken zenginler de servetlerini arttıracak kadar faiz olanaklarından yararlanmaktadır. Bu durumun ortaya çıkmasında fakir bireylerle zengin bireyler arasında bir kinin doğmasına sebep olmakta ve dolayısıyla sosyal huzur zarara uğramaktadır. Bu durum sadece tüketim olanaklarında değil diğer sosyal olanaklarda da kendisini göstermektedir. Üstelik bu kin sadece bireyler arası ilişkilerde değil bunun yanında devletler arasındaki ilişkilerde de kendisini göstermektedir. Örneğin, İngiltere ABD’den İkinci Dünya savaşı sırasında faizsiz borç istemiş ama bu talep Amerikan hükümeti tarafından reddedilmişti. Sonrasında varılan mutabakat sonucunda istenilen borcun faizli olarak verilmesi muhtemel olmuştu. Bu olay İngiliz toplumu üstünde oldukça olumsuz tesirler yaratmış ve bu olumsuzluğu Lord Kiens, anlaşmayı yapan bir kişi olarak şöyle dile getirmiştir; “Bu anlaşmada Amerika’nın bize karşı tutumu ve davranışlarından duyduğum derin üzüntüyü ve büyük acıları ebediyen unutmayacağım. Çünkü Amerika, bizlere faizsiz olarak bir kuruş bile borç vermeyi kabul etmemiştir”.

Ortaklık sisteminin hâkim olduğu faizsiz bankacılık sisteminin avantajı sosyal huzurun ve barışın sağlanmasına yönelik diğer sistemlerden daha ileride olması. Normal iş dünyasında ticaret yapan kişi eğer para kazanmışsa gelirinin bir kısmını sermayesini

ödünç aldığı kişiye vermekte veya bir gelir elde edememişse o zaman zararının bir kısmını gidermeye yönelik adımlar atıyor ve bunuda semayedara yansıtıyor. Bu sistemdeki ilişkilerde düşmanlık çıkma olasılığı, faizli sistemde çıkma olasılığına göre daha düşüktür.

Kendisine has proje bazlı çalışma prensibine sahip olan faizsiz bankacılığın açtığı bir güzel yol ise yeni istihdam alanları yaratması ve toplumdaki varlıklıyla varlıksız arasındaki dengeyi daha iyi sağlamasıdır. Yani kısaca özetlemek gerekirse, faizsiz bankacılığın ortaya çıkmasındaki temel sebep, faizli sistemin toplum üzerindeki yarattığı yıkıcı etkilerin giderilmesi yolunda çeşitli yollar sunmaktır (Şahin, 2007:23).

2.3.Dünya’da Katılım (Faizsiz) Bankacılığının Tarihsel Gelişimi

Faizsiz bankacılığın tarihi insanlığın başlangıcına kadar uzanmaktadır. Faiz bugüne kadar ki bütün hukuk sistemlerinde ve dinlerde devlet otoritesinin müdahalesine uğramıştır. Borç işlemleri ve diğer sözleşmelerden kaynaklı ana borç üstündeki tutarların borcun içinde tutulması, emek olmadan gelir yaratması ve borcu olan kişiyi finansal açıdan zor duruma düşürmesi gibi sebeplerden ötürü toplumsal açıdan devamlı sakıncalı bulunmuştur. Bu yüzden faiz eski zamanlardan beri, bir doktrin, hukuk ve ahlâk meselesi olarak ele alınmıştır. (Türkmenoğlu, 2007:19)

Tarihte uygulanan ilk faizsiz bankacılık milattan önceki zamanlara uzanırken, İslamiyet’in doğmasıyla birlikte de İslami bankacılık sistemi ortaya çıkmıştır.

“Milattan sonra 1118 yılında Hristiyan hacıların güvenliğini sağlamak için oluşturulmuş tapınak mezhebi üyesi olan “Templier”ler, yapılan bağışlarla büyük ölçüde servet ve nüfuz sahibi olmuşlardır. Avrupa’da 1000’den fazla şubeleri olan bu gizli kuruluş ticari ve askeri maksatlar için faizsiz kredi vermiştir.” (Şimşek, 2006:11)

“1462 yılında P. Michel ve Milan tarafından kurulan Perouse’deki ünlü kredi kurulusu Mondöpiyete’lerin ilk zamanlarda faizsiz ikrazatta bulundukları (borç verdikleri) ve daha sonraları kötü idare ve masraflarının ağırlığından dolayı faizli şekle döndükleri kayıtlar arasındadır.” (Türkmenoğlu, 2007:9-20)

Orta çağ Avrupa’sında yürütülen en geniş iş ortaklığı şeklinin “Commenda” olduğu Avrupalı iktisat tarihçilerinin ortak görüşüydü. Bu ortaklık şeklinin aslını ortaya çıkaran incelemelerin çıkardığı genel sonuç, finansman biçiminin faizsiz şekli olan

olan emek sermaye ortaklığının uzantısı olduğu biçimidir. Emek sermaye ortaklığının ve onun bir benzeri olan Commenda'da, aktif ortaktan ve sermayedardan oluşan iki taraf söz konusudur. Kâr üzerinden alınacak kazançlar anlaşmanın ilk maddesinde belirlenmektedir. 12. ve 13. yüzyıllar süresince en geniş uygulanan oran “ad quartem partem lucri” olarak ifade edilen aktif ortağa yüzde yirmibeş oranında hisse verilmesini kararlaştıran paylaşımdır. (Çizakça, 1999:54)

Abbassiler dönemi, İslam dünyasında bankacılık uygulamalarının ilk rağbet gördüğü dönem olmuştur. O devirde savaş ganimetleri, yağmalama gibi durumlar dolayısıyla pek fazla servet ve ganimet birikmişti. Bu servet ve ganimetlerin idare edilmesi konusunda ise mali konulardaki verimli hizmetleriyle bilinen Yahudilerden yardım alınmıştır.

Osmanlı dönemindeki faizsiz bankacılık sistemine karşılık gelen kurumlar para vakıflarıdır. Allah adına topluma hizmet ederek kurulan bu vakıfların, kuruluş sermayeleri paradan oluşur. 15.yüzyılda Osmanlı mahkemeleri tarafından onaylanmışlardır, 16.yüzyılın sonunda ise Osmanlı topraklarına yayılmış özellikle Anadolu'nun bütününde ve Avrupa topraklarındaki yerlere yayılmıştır. Bu kurumların çalışma mantığı şu şekilde işlemekteydi. Zengin bireyler bu kurumlara maddi bağışlarda bulunur, kurumda bu bağışları ihtiyaç sahiplerine aktarırdı onlarda kuruma zamanı geldiği zaman parayı bir miktar fazlalığıyla birlikte geri öderlerdi. Bu işlemde iade edilen fazladan paranın, faize girip girmediği uzun süre tartışılmıştır. Bazı otoriteler para vakıflarının faaliyet biçiminin İslam Hukukunda “bey'ül-ine” satım akdine uygun olduğunu ifade ederek faizsiz sistem işlemi olduğunu savunmaktadırlar. Bey'ül-ine, bir malın veresiye olarak satılıp, alıcıya teslim edildikten sonra, yine alıcıdan pesin, ama daha düşük bir bedelle satın alınmasıdır. Kimi zaman da veresiye alan bu kimse, malı önce üçüncü bir kişiye satar, bu da aynı malı önceki satıcıya devretmektedir ve böylece bir nevi kredi sağlanmaktadır. (Ersan, 2007:42) Bilinen ilk para vakfı Fatih Sultan Mehmet tarafından ortaya konulmuştur. Bu vakfı kurduktan sonra ise Fatih Sultan Mehmet, gelir karşılığında yeniçeri askerlerine takdim edilen etlerin geliri yeniçeri ocaklarına verilen etlerin devletçe yardımında kullanılmak üzere 24.000 altın vermiştir. Faith Sultan Mehmet zamanından beri 1456-1551 yılları arasında İstanbul'da 1161 vakıf ortaya konmuştur. Kanuni Sultan Süleyman zamanında ise, 1520-1566 tarihleri arasında o zamana kadar kuruluş vakıflar

birleştirilerek 698.000 akçe değerinde yeni bir vakıf kurulmuştur. Bu vakfın gelirleride İstanbuldaki kasaplara sermaye olarak dağıtılmıştır. Bu zamanlarda kurulan para vakıflarını günümüzdeki vakıf bankaları olarak adlandırabiliriz (Tabakoğlu, 2000:87).

Birtakım bilim insanları faizsiz bankacılığın M.Ö. 2123-2081 yılları arasında hüküm süren Babil hükümrani Hammurabi zamanında uygulanan “Hammurabi Kanunları” ile başladığını ileri sürseler de günümüz faizsiz bankacılık sistemine örnek teşkil edecek bir uygulamanın varlığına yakın zamana kadar rastlanmadığı daha gerçekçi bir yaklaşımdır.

Özellikle Pakistanlı akademisyenlerin 1940’lı yılların sonlarından beri ortaya koyduğu teorik çalışmalarla birlikte, faizsiz bankacılık hizmetlerinin uygulanması konusuna dair bir uzlaşmaya vardıkları görülmektedir. Fakat asıl olarak faizsiz bankacılık hareketini planlı bir şekilde ortaya koyan, Pakistanlı iktisatçı Muhammed Uzeyrdir. Pakistanlı iktisatçı Muhammed Uzeyr, 1955 yılında “An Outline of Interestless Banking” konulu çalışmasında, faizsiz bankacılıkla alakalı düşüncelerini gündeme getirmiştir. Bu fikirler konunun taraflarınca uzun müddet tartışılmıştır. (Ersan, 2007:43)

İlk faizsiz birikim bankası, tekstil sektörünü finanse etmek için 1963 yılında Suudi Arabistan Kralı Faysal’ın da destekleriyle, Mısır’da Nil kenarında Mit Ghamr’da kurulmuştur. Bu bankanın tasarlanmasında Batı Almanya’da ki bazı bölgesel bankalardan esinlenilmiştir. Banka kısa sürede şube sayısını dokuza çıkarmıştır. Fakat bankanın varlığı çeşitli sebeplerden ötürü uzun soluklu olmamış ve 1977 yılında faaliyetlerine son vermiştir. Tarihe bakıldığında zaman, Mısırlı iktisatçı Dr. Ahmet El-Nassar faizsiz banka hizmetlerinin ilkerinden biri olarak görülmektedir. 1971 yılında Kahire’de kurulan Nassar Social Bank (Nasser Sosyal Bankası) faaliyetleri Köy Sandığı konseptine benzer bir yöntemle faaliyete geçmiştir. Bankanın kurucusu ve faizsiz bankacılığın öncülerinden olan Dr. Ahmed El-Nassar, aynı zamanda bankanın hissedarı ve ilk idari personellerinden biri olarak da kayıtlara geçmiştir. Dr. Ahmet El-Nassar’ın iktisat geçmişine bakıldığında, Alman ekonomisinde görülen “Toplumsal Kalkınma Bankacılığına benzer yöntemlerden etkilenmiş olduğu anlaşılmakta ve bu yöntemleri çağındaki İslami coğrafyalardaki ekonomilere adapte etme çalışmaları dikkat çekmektedir. Modern faizsiz bankacılık hareketinin ivme kazanması ise, İslam

ekonomilerindeki sanayileşme adımları ve 1970’lerde yaşanan petrol kriziyle başlamıştır. Bu tarihten sonra bireylerin tasarruflarının, ticari tecrübesi olan kurumların sahip olduğu kar-zarar temeline göre değerlendirilmesi gerektiği düşüncesi uygun görülmüştür. Sanayileşme ile birlikte büyük yatırım projelerinin finansmanında da bu kaynakların büyük bir ihtiyacı karşılayabileceği hesaplanmaktadır.

İlk faizsiz bankacılık denemelerinden önemli olanlarında bir tanesi 1975 yılında Dubai’de kurulan Dubai İslamic Bank (Dubai İslam Bankası) gösterilebilir. Bu bankanın bir özelliğinde sanayi, tarım ve emlak gibi alanları finanse eden faizsiz bankaların ilk örneği olmasıdır.

Faizsiz bankacılık hareketinde dünyada en çok yankı uyandıran banka, Cidde’de 1975 Ekim ayında kurulan İslam Kalkınma Bankasıdır. İslam Konferansı Teşkilatı’na üye ülkelerin gelişme stratejilerine yardımcı olma niteliğinde olan bu banka, geleneksel batı bankalarını model almaktadır ve Türkiye’de bu bankanın kurucu üyeleri arasındadır. (Ersan, 2007:43-44)

Modern olarak katılım bankacılığı fikri ilk defa 1955 yılında Pakistanlı Muhammed Uzeyr tarafından gündeme getirilmiştir. Sonrasında bu manada ilk faizsiz bankacılık 1963 tarihinde Mit Gamr adı ile Mısır’da kurulmuş ve faaliyete başlamıştır. 1960’lı yılları katılım bankacılığının ortaya çıkış yılları olarak değerlendirmek daha doğru bir yaklaşım olacaktır. Bu tarihler daha çok lokal düzeyde ve çok sınırlı ürün gamı ile bir ön çalışma dönemi olarak geçmiştir.

1970’li yıllara bakıldığı zaman halen faizsiz banka hizmeti veren kuruluş sayısı sınırlı olmakla birlikte bu dönem tam bir faizsiz finans sisteminin doğuş dönemi olmuştur. 1973 tarihinde Cidde’de birtakım İslam ülkelerin ekonomiden sorumlu bakanlarının iştirakiyle gerçekleştirilen konferansta İslam ülkelerin sahip olduğu sermaye ve fon fazlalarının kendi aralarında değerlendirilmesi gündeme gelmiş ve bununla ilgili birtakım çalışmalar hazırlanmasına niyet edilmiştir.

Bunun arkasından 1975 tarihinde bu ülkelerin katılımı ile Müslümanların ekonomik ve sosyal kalkınmasını desteklemek amacıyla İslami kurallara aykırı olmayacak şekilde çalışan bir bankanın hayata geçirilmesine karar verilmiş ve İslam Kalkınma Bankası “İslamic Development Bank” kurulmuştur. Aynı yıl faizsiz bankacılık açısından çok önemli bir gelişme daha meydana gelmiş ve katılım bankacılığı

açısından milat sayılabilecek Dubai İslam Bankası kurulmuştur. 1970'li yılların sonuna doğru büyük sermaye gruplarının da faizsiz bankacılığa ilgi göstermeleriyle bu dönem tam anlamıyla katılım bankacılığının kuruluş dönemi olmuştur. Günümüzdeki birçok katılım bankası bu dönemde kurulmuş ve faaliyete geçmiştir. Ürün gamı gelişmiş ve hizmet çeşitliliği hızla artmaya başlamıştır.

Bu dönemde İslami sigortacılık da (tekafül) gelişmeye başlamış ve tekafül şirketleri de İslami finans bünyesindeki yerini almaya başlamıştır.

1990'larda bir takım faizsiz finans kuruluşu Cezayir'de toplanarak İslami Finansal Kuruluşlar Muhasebe ve Denetim Organizasyonu'nu (AAOIFI) kurmuşlardır. 1991 yılında Bahreyn'de tescil edilen AAOIFI tüm dünya üzerinde faaliyet gösteren İslami kuruluşları belirli standartlarda buluşturarak katılım bankacılığının gelişmesine büyük bir katkı sunmuştur.

2000'li yıllarda katılım bankacılığı olgunlaşma ve genişleme dönemine girmiş olup ilk defa Avrupa ve Amerika'ya kadar yaygınlaşmıştır. Bu dönem de faizsiz finans sistemine faizsiz yatırım bankaları ve varlık yönetim şirketleri de dâhil olarak ürün ve hizmetlerde hızlı bir genişleme olmuştur. Sektörün hızla büyümesi bir taraftan da düzenleyici ve denetleyici kuruluşlara ihtiyacı artırmıştır.

Bu ihtiyaca binaen 2002 yılında Malezya'da İslami Finansal Hizmetler Kurulu (IFSB) kurulmuştur. Bu şekilde global olarak katılım bankacılığı standartlaşması hızlanmıştır. Avrupa'da katılım bankacılığına artan ilginin sonucu olarak Avrupa İslam Yatırım Bankası kurulmuştur. Katılım bankacılığının hızla gelişmesi neticesinde 2008 tarihinde Gambia'da, 2010 tarihinde Türkiye'de ve 2014 tarihinde Hong Kong da sukuk ihraçları yapılarak, bu alanda da ciddi gelişmeler sağlanmıştır.

Dünyada faizsiz finans sistemi yaşanan makroekonomik ve siyasi bunca zorluğa rağmen gelişimini sürdürmektedir. 2016 yılı itibari ile küresel faizsiz finans varlıklarının önemli bir bölümü Körfez İşbirliği Konseyi (KİK) ülkeleri, Güneydoğu Asya, diğer MENA ülkeleri olmak üzere üç ayrı coğrafi bölgeden yönetilmektedir. Faizsiz finans sisteminin çekirdek piyasalarını Pakistan, Kuveyt, Bahreyn, Birleşik Arap Emirlikleri, Suudi Arabistan, Türkiye, Endonezya ve Katar oluşturmaktadır. Son yıllarda kayda değer büyüme sağlayan faizsiz finans sistemi, petrol fiyatında yaşanan ani düşüklükler, emtia fiyatlarının düşüş seyri, gelişmekte olan ülkelerin paralarının

değer kaybı, piyasalarda yaşanan dalgalanmalar ve İslam coğrafyasında yaşanan son derece olumsuz siyasi ve askeri gelişmelere rağmen büyüme trendini korumuştur. Bütün Ortadoğu coğrafyasında yaşanan siyasi ve askeri olumsuzluklara rağmen küresel finans sektörünün yaklaşık %2 sini oluşturan faizsiz finans toplam varlıklarının 2015 yıl sonu itibari ile iki trilyon ABD dolarını aştığı tahmin edilmektedir.

2.4.Türkiye’de Katılım Bankacılığının Tarihsel Gelişimi

Ülkemizde 1970 öncesi yıllarda faiz hassasiyeti konusu sadece dini çevrelerce incelenmiş ve tartışılmıştır. Ticaret ve ekonomiye yansıyan boyutu tartışılmamıştır. Gelişmeye ve büyümeye başlayan ekonomi ve ticaret ile birlikte buna bağlı olarak fon ihtiyacının her yönü ile artması sonucunda faizsiz finans sisteminin dünyada yaygınlaşmaya başlamasıyla beraber ülkemizde de tartışmaya konu olmaya başlamıştır. Katılım bankacılığı dünyada hızla yayılınca Türkiye’de de kamuoyu ve iş dünyasında büyük ses getirmiştir. Bilhassa 1970’li yılların sonlarında dünyadaki katılım bankalarının başarısının artmasıyla birlikte ülkemizde de katılım bankacılığı yapılabileceği fikri hız kazanmıştır.

Bu doğrultuda ilk girişim, 1975 tarihinde yayımlanan 11.11.1975 tarih ve 13 sayılı KHK ile bankacılık alanında kâr/zarar ortaklığı esasına dayanarak faizsiz kredi ve finansman sağlaması amacıyla Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası A.Ş.’nin (DESİYAB) kurulmasıdır.

Bankanın yönetim kurulu, faizsiz veya faizli olarak faaliyet göstermesi konusunda tercihen yetkili olmuştur. Fakat bankaya, ülke içinde veya dışında şubeleşme yetkisinin verilmemesi, mevduat toplama yetkinin olmaması dolayısıyla banka proje incelemesi yapan ofis haline gelmiş ve yönetim kurulunun 1978’de aldığı kararla DESİYAP faizli bir sisteme girmiş ve o şekilde çalışmaya başlamıştır. DESİYAB’ın ismi 1988 tarihinde Türkiye Kalkınma Bankası olarak revize edilmiştir. (Cihangir, 1986:279-281)

Türkiye’de faizsiz finansmana ilişkin diğer önemli gelişme ise, DESİYAB’ın kuruluş kararnamesi ile aynı kararnamede yer alan “Kâr/Zarar Ortaklığı Belgesi” (KZOB) olmuştur. 13 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Banka’nın kâr/zarar ortaklığı esaslarında işlem yapabileceği belirtilmiştir. 1974 yılında düzenlenen KZOB’nin

ardından 1981 yılında yayınlanan Maliye Bakanlığı'nın 1 numaralı Tebliği ile adı "Kâra İştirakli Tahvil" olarak değiştirilmiştir. Ancak kâr/zarar ortaklığı son olarak Sermaye Piyasası Kurulu'nun seri: III, 27 sayılı tebliğindeki şekli ile düzenlenmiş olup özellikle kobilerin finansman sağlama araçlarından biri olarak mali piyasa da yer almaktadır. Ancak pek tercih edilen, işlerliği olan bir araç değildir.

Tüm bu faizsiz bankacılık ve finansman girişimlerinin nihayetinde en önemli gelişme 1980 ihtilalinin sonrası hissedilen ciddi ekonomik yapılanma ihtiyaçlarının sonucu ve 24 Ocak Kararlarının ardından oluşturulması hedeflenen dışa açık büyüme modelinin etkisiyle 16.12.1983 tarihli 83/7506 sayılı Kanun Hükmünde Kararname'ye istinaden "Özel Finans Kurumları" adı altında ilk faizsiz bankaların kurulmasının temelleri atılmıştır.

Bu yeni bankacılık/finansman hizmetinin temel varoluş nedeni, ekonomiye katkısı olmayan birikimleri bireylerin yastık altından çıkarması ve faizsiz sisteme dâhil edip ekonomiye katkı sağlamasıdır. Diğer yandan şunlar amaçlanmıştır; Türkiye'nin İslam ülkeleri ile ilişkilerinin geliştirilmesi, bu ülkelerden petrol zengini olanların Türkiye'ye kaynak aktarımının sağlanması. (ÖFK Birliği, 2003:47)

Türkiye'de yapılan bu kısıtlı çalışmaların sonrasında 1980 yılından sonra hükümetin kabullendiği dışa açık büyüme stratejilerinin ve liberalleşme politikalarının bir sonucu olarak özellikle bireylerin ekonomik sisteme dâhil etmedikleri birikimlerini ekonomiye kazandırmak amacıyla Özel Finans Kurumların kurulmasına imkân tanımıştır.

Özel finans kurumlarının hukuki statüsü 25 Şubat 1985 tarihinde tamamlanmıştır. Bu sürecin sonrasında Türkiye'de ilk Özel Finans Kuruluşları 1985 tarihinde kurulan Albaraka Türk Finans Kurumu A.Ş. ve Faisal Finans Kurumu A.Ş.'dir. Bunların ardından birçok yatırımcı bu alana yatırım yapmaya karar vermiş ve ardından birçok özel finans kurumu faaliyete geçmiştir. Bunlar Kuveyt Türk Evkaf Finans Kurumu A.Ş. (1989), Anadolu Finans Kurumu A.Ş. (1991), İhlas Finans Kurumu A.Ş. (1995) ve Asya Finans Kurumu A.Ş. (1996) olarak sıralanabilir. 2001 yılında uluslararası piyasalarda ve Türkiye'de yaşanan ekonomik kriz sırasında iflas eden İhlas Finans Kurumu A.Ş.'nin faaliyet izni BDDK tarafından iptal edilmiştir. Bu süreç uzun yıllar özel finans kurumlarının topladıkları fonların güvencesi açısından sorgulanmasına

neden olmuştur. 2001 yılında Faisal Finans Kurumu A.Ş. ülkemizin büyük holdinglerinden Ülker Grubunca devralınmış ve adı Family Finans Kurumu A.Ş. olarak değiştirilmiştir. 2005 yılında bu defa Anadolu Finans Kurumu A.Ş. ve Family Finans Kurumu A.Ş. birleşerek Türkiye Finans Katılım Bankası adını almıştır. 2004 yılında yapılan yasal düzenleme ile Özel Finans Kurumları “Katılım Bankası” unvanını almışlardır. (Arabacı, 2010:14)

2001 yılında yaşanan büyük ekonomik krizin ve arkasından İhlas Finans kurumunun faaliyetlerinin son bulmasının da etkilemesi ile aradan geçen uzun yıllar boyunca yeni bir katılım bankası kurulamamıştır. Daha sonra 2015 yılında kamu harekete geçerek ilk kamu katılım bankasını “Ziraat Katılım Bankası” kurmuştur. Daha sonra 2016 yılında ikinci kamu katılım bankası “Vakıf Katılım Bankası” kurulmuştur son olarak 2019 yılında “Emlak Katılım Bankası” Kamu adına üçüncü katılım bankası olarak kurulmuştur.

Türkiye’de katılım bankacılığının kuruluş dönemi 2005 yılı olarak kabul edilebilir. Bu tarihten sonrası ülke çapında büyüme, şubeleşme ve yayılma sürecinin başlangıcı olarak görülebilir. Zira 2005 yılından bugüne kadar finans sektöründeki yayılma stratejilerine katılım bankaları da dâhil olmuş ve büyüyen istikrarlı ekonomi içerisinde paylarını ciddi şekilde arttırmışlardır. Fakat 2001’de yaşanan ekonomik krizin ardından katılım bankalarının toplam aktif büyüklüğü 1,1 milyar dolar iken, 31 Aralık 2019 tarihi itibarıyla bir önceki yılsonu (31 Aralık 2018) rakamlarına göre %37,5 artarak 284,5 milyar TL ye ulaşmıştır. Aynı dönem itibarı ile toplanan fonlar %57,4 artarak 215,5 milyar TL ye, kullandırılan fonlar %20,0 artarak 149,5 Milyar TL ye ulaşmıştır. (TKBB:2020)

Tablo 1: Katılım Bankalarının Başlıca Göstergeleri (Milyon TL)

	2018	2019	Değişim %
Toplanan Fonlar	137.220	215.456	57,4
Toplanan Fonlar TL	60.626	91.145	50,3
Toplanan Fonlar YP	67.790	106.533	57,2
Kıymetli Madenler	8.804	18.305	107,9
Kullandırılan Fonlar	124.562	149.476	20
Toplam Aktifler	206.806	284.459	37,5
Özkaynaklar	16.780	21.767	29,7
Net Kâr	2.097	2.433	16

Kaynak: BDDK

Bilhassa son zamanlarda Katılım bankacılığı sistemi, dünya bankacılık sisteminin dikkatini çekmiş bir yöntem olmuştur. “Dünya çapında yaşanan 2008 ekonomik kriz, ABD mortgage piyasaları kaynaklı krizler ve bankaların başarısızlıklarıyla birlikte, reel ekonomi ile olan bire bir ilişkisi nedeni ile bu tür kriz oluşumlarına destek vermeyen bu sistem, bankacılık ve finans kesiminin alternatifi olması yönünde düşüncelere neden olmaktadır.” (Kaya, 2010:42)

2.5.Katılım Bankacılığının Temel İlkeleri

Katılım bankalarının, diğer bankalardan ayıran temel özellik, banka hizmetlerini yerine getirirken İslami kurallar çerçevesinde hizmet vermesidir ve bu yüzden diğer bankalardan farklı bir işleyişe ve kurallara sahiptir.

Katılım bankalarının kullandığı araçların farklı olması, bu bankaların görünür özellikleri sayılabilir. Fakat bu bankaların çalışma prensiplerinin özünü oluşturan temel özelliklerini aşağıdaki gibi özetleyebiliriz;

- Faizsizlik*: Faizin her biçimi mutlak bir şekilde yasaktır. Katılım bankasında hesap sahibi kişi ile banka arasındaki ilişki, klasik banka hizmetlerindeki müşteri banka ilişkisinden oldukça farklıdır ve katılım bankasında hesabı olanın temel işlevi ortaklığıdır. Bu bankaların adındaki “katılım” kelimesi faaliyette olan bankacılık hizmetlerinin kâr ve zarar çıktısına ortak olma temeline dayalı bir sistemdir. Bu tür bankacılığın temel özelliği faizsizliktir.

- Reel ekonomiye dayalı bankacılık*: Para iktisadi bir ürün değildir. Bir ölçü birimi ve değiş tokuş aracıdır. Katılım bankacılığı yüzde yüz reel sektöre ve reel ekonomiye dayalı bir bankacılık yöntemidir. Klasik bankacılıktan farklı olarak katılım bankaları, sahip oldukları fonları çalışma biçimi olarak sabit gelirli varlıklara yatırmazlar. Nakit kredi vermezler. Bu sebeple sahip oldukları fonları ortaklık esasına göre tekrardan ekonomik sisteme kazandırmaları gerekmektedir. Bu özellikle birlikte, diğer klasik bankalara göre katılım bankaları kurumsal finansman desteği ile doğrudan, bireysel finansman desteği ile ise dolaylı olarak reel sektöre, diğer bankalardan daha fazla katkı sağlamaktadır.

- Risk Paylaşımı Esası*: Katılım bankacılığındaki sistemde katılma payına ve ticarete dayalı bu sistemde riski her taraf paylaşır. Birikim sahipleri katılım bankalarında

açtıkları hesaplar aracılığıyla kar-zarar ortaklığı faaliyetine girer. Kullandığı fonlarda ise Mudarebe ve Müşaraka yöntemleri ile fon kullanan tarafla yine kar-zarar ortaklığı ilişkisine girmektedir. Bu yüzden bu bankacılık hizmetlerinde temel olan şey riski paylaşmaktır.

- *Belirsizlik yasağı (garar ve cehalet)*: Taraflardan birine zarar verebileceği gibi taraflar arasında anlaşmazlıklara da yol açabilecek olabilmesi nedeniyle sözleşmelerde belirsizlik durumu yasaklanmıştır. Sözleşmede belirtilen kurallara riayet edilmesi esastır. Ülkemizde yaşanan ekonomik krizler göz önünde bulundurulduğunda (özellikle değişken faizli krediler) katılım bankacılığının bahse konu ilkesinin ne denli önemli ve faydalı olduğu anlaşılabilir.

- *Aşırı risk ve spekülasyon yasağı*: Aşırı riskli işlemler yasaklanmış ve ayrıca spekülatif işlemler önemli risk taşıması nedeni ile yapılmamaktadır.

- *Zararlı faaliyet ve ürünlerin yasaklanması*: İnsan ve toplum sağlığına zararlı olduğu tüm çevreler tarafından kabul edilen alkollü içecek, tütün ve tütün mamulleri, kumar, şans oyunları, genel ahlâka uygun olmayan yayın ve ürünlerle ilgili işlemler yasaklanmıştır.

- *Ekonomik ve Sosyal Kalkınmaya Dayalı Çalışma Prensipleri*: İslami yasalar gereği, bu bankalar, fon ihtiyacı olan bireylere direk bir şekilde para vermediği için bütün durumlarda finansal destek veremezler. Verecekleri finansman desteğini, ülke çıkarları, ahlak durumu ve toplum çıkarlarını göz önünde bulundurarak verirler. (Kaya, 2010:53-54)

İslami Finansal Hizmetler Kurulu (IFSB) tarafından yayınlanan temel ilkeler:

- Doğruluk, dürüstlük ve adalet
- Gerekli itina ve gayreti gösterme
- Çalışanların gerekli yetkinliğe sahip olmaları
- Müşteriler hakkında yeterli bilgi edinme
- Müşterilere yeterli bilgi verme
- Çıkar ve görev çatışmalarını engelleme
- İslam dininin kurallarına uygunluk

şeklinde sıralanmaktadır. (www.tkbb.org, 2009)

2.6.Katılım Bankacılığı ile Klasik Bankacılık Arasındaki Farklar

Katılım bankacılığı sistemi anlaşılması kolay bir sistemdir. Geleneksel bankacılık sistemi ile benzer yönleri olmakla beraber temelde ayrı şekillerde işleyen bir sistemdir.

-Her şeyden önce Katılım bankacılığı ile klasik bankacılık arasında dayandıkları sosyal paradigmlar açısından ciddi bir fark vardır. Katılım bankacılığında başlangıçtan itibaren sosyal sorumluluk gözetilmek durumundadır. Sistemin temel dinamiği buna bağlı olarak gelişmiştir. Katılım bankacılığı özünde toplumdaki tüm paydaşların kaynaklara ulaşması konusunda eşit haklara sahip adalet üzerine kurulmuş bir sistemdir. Sosyal sorumluluk sürecin başından itibaren sistemin bir parçasıdır. Klasik bankacılık ise faize dayalı tamamen kazanç üzerine kurulmuş bir sistemdir. Sosyal sorumluluk sisteme sonradan eklenmiş bir katmandır. Sosyal sorumluluk klasik bankacılık için sürecin bir parçası değildir. Süreç sonrasında beklenen bir iyilik olarak yorumlanabilir. Oluşacak zararları telefi etme amaçlıdır, zorunlu değildir.

-Katılım bankalarında ortaklık ve değiş-tokuş sözleşmesi vardır. Klasik bankalarda ise borç ve faiz sözleşmesi vardır.

-Katılım bankaları faizsiz bankacılık prensiplerine uygun olacak şekilde cari ve katılım hesapları yoluyla fon toplama sistemine sahiptir. Klasik bankalar ise ticari hesaplar ile mevduat hesapları yolu ile fon toplarlar.

-Katılım bankaları topladıkları fonları havuz adı verilen sistem içerisinde farklı havuzlarda biriktirirler. Daha sonra bu havuzlarda toplanan kaynakları faizsiz finansman yöntemleri ile bireylere ve işletmelere kullanırlar. Katılım bankacılığını klasik bankacılıktan ayıran en temel prensiplerden biri de fon kullandırma işlemlerinin bir mal veya hizmete alım-satımına (ticarete) dayalı olarak yapılması ya da ortak olunmasıdır. Geleneksel bankacılıkta ise faize dayalı bir borç-alacak ilişkisi üzerinden hiçbir sınırlama olmaksızın işlemler yapılmaktadır.

-Klasik bankacılıkta verilen borç para esastır ve zaman değeri vardır. Bir mal veya hizmet alım-satımına veya ortaklık esasına dayalı bir sistem zorunlu değildir.

-Klasik bankacılıkta risk bedel gerektirir. Katılım bankacılığında ise risk paylaşılır. Klasik bankacılıkta kanunlara uygun olan her türlü işlem yapılabilir. Katılım

bankacılığında ise ancak İslam dini tarafından meşru kabul edilen ve serbest bırakılan işlemler faaliyetler konusu olabilir.

-Klasik bankaların temel argümanı faiz kriteri olup sistem buna göre kurgulanmış ve çalışmaktadır. Katılım bankacılığında temel argüman kâr olup sistem buna göre kurgulanmış ve İslami prensiplere uygun işlemler dahilinde çalışmaktadır.

-Katılım bankaları nakit kredi kullanırmazlar, kesinlikle ticari bir faaliyetin söz konusu olması gerekir. (mal veya hizmet alımına yönelik) fon kullanırlar. Klasik bankalar faiz karşılığında kredi kullanırlar.

-Katılım bankaları mal veya hizmet alımına yönelik fon kullandırdıkları için reel ekonomiye destek olurlar, kayıt dışılığın önlenmesine katkı sağlarlar. Klasik bankacılıkta ise böyle bir zorunluluk olmadığı için daha önceki borçların finansmanı veya amaç dışı kullanımlara açık krediler verilebilir. Doğrudan belgeye dayalı reel sektöre verilmediği için kayıt dışılığın önlenmesine etkileri olmayacaktır.

Bu temel farklılıklar dışında genel bankacılık hizmetleri ve yükümlülükler açısından benzer yönlerde bulunmaktadır.

Her iki bankacılık faaliyeti de kamu otoritesi nezdinde; kuruluş, faaliyete geçme, denetlenme, mali yükümlülükler, muhasebe kayıtları, yasal yükümlülükler, toplanan fonların ve mevduatın güvencesi, kullanılan fonlar ve krediler açısından üstlenilen yükümlülükler, organizasyon yapıları açısından yakın bir benzerlik göstermektedir.

Genel bankacılık faaliyetleri açısından da benze yönler mevcuttur;

Nakit transferine aracılık (çek karnesi verme ve muhatabı olma, havale, elektronik ödeme, akreditif, senet tahsilatları vb.), emanet hizmetleri (vadesiz cari hesap, kiralık kasa), kartlar (genel sistem işleyişi olarak), bilgi aktarma (fizibilite raporları hazırlama, danışmanlık, istihbarat yapma), mali değerlendirme süreçlerin tamamı her iki banka türünde de benze verilmektedir.

Klasik bankacılığın ve katılım bankacılığın ekonomik ihtiyaçları karşılama anlamında benzerlikler de vardır. Finansman ihtiyacı olanlara yönelik ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik çalışmalarda bulunmak, birikim sahiplerine yardımcı olmak ve çağımızda kişi ve kurumların ticari ihtiyaçlarını basitleştirmeye yönelik çözüm önerilerinde

bulunmak bazı benzer yönleridir. Aralarında bu kadar benzerlik olması dolayısıyla her iki kurumunda “banka” olarak anılması yanlış olmayacaktır. (Hazıroğlu, 2018:277)

2.7.Katılım Bankalarının Amaçları

Başta Ortadoğu olmak üzere dünyada birikmiş faize duyarlı fonların ve sermaye fazlasını Türkiye’ye çekebilmek, yurtiçinde var olan ve faiz hassasiyeti nedeni ile bir türlü ekonomik sisteme girmeyen yastık altı diye tabir ettiğimiz kaynakların ekonomik sisteme İslami ölçülere uygun olarak girmesini sağlamaktır. Ayrıca oluşan bu kaynaklardan yine faizsiz finansman yöntemleri ile kuruluş ve bireylerin fon ihtiyaçlarını karşılamaktır. Bu bağlamda bugünkü isimleri ile Katılım bankaları bu amacı gerçekleştirmek için ortaya çıkarılmış finansal yapılardır.

Katılım bankalarının esasen faizsizlik temelinde dini, siyasi ve iktisadi birçok amacı bulunmaktadır.

Bunlar;

- İslam ilke ve kurallarına uygun olarak hareket etmek, (Faizsizlik prensibi üzerine hareket etmek)
- Faizden kaçınmak isteyen kişilerin yastık altı birikimlerini değerlendirmek ve ekonomiye katkı sağlamak,
- Türkiye’ye İslam coğrafyasından ve Ortadoğu ülkelerinden sermaye akımı sağlamak,
- Faizli bankacılık sistemine karşın, faize duyarlı kesimlerin ihtiyacını karşılamak üzere gerçek manada faizsiz finansman alternatifi oluşturmak, tüm bankacılık faaliyetlerini İslami kuralların dışına çıkmadan yapmak,

Bir katılım bankasının uygulamalarında İslam kuralları temeline dayandığından, yatırım faaliyetlerinin yönlendirilmesinde şu üç kurala uymak önem arz etmektedir.

- Faize (riba) dayanan işlemler yapılamaz,
- Spekülasyon yapılarak ekonomik işlemler yapılmaz,
- İslam tarafından yasaklanmış mal ve hizmetlerin üretimi için herhangi bir finansman sağlanmaz.

BÖLÜM III: KATILIM BANKALARININ FON TOPLAMA VE KULLANDIRMA YÖNTEMLERİ

3.1.Fon Toplama Yöntemleri

Katılım bankaları, asgari bir sermaye ile kurulma zorunlulukları yasal düzenlemeler gereği belirlenmiştir. Bu asgari sermaye tutarı yapılan düzenlemelerle birlikte bazı zamanlar yeniden belirlenmektedir. Türkiye’deki yasal otoritenin (BDDK) belirlediği kuruluş sermayeleri başlangıç için ciddi bir kaynak olsa da katılım bankalarının hesap sahiplerine aktardıkları fonun temel kaynağı birikimi olan kişiler tarafından elde edilen kaynaklardır. Fon toplamanın kuralları ve düzenleri Bankacılık kanunu ile birlikte yürürlüğe girmiştir. Bu kurallara ilişkin bankalar esas olarak 3 farklı fon elde edebilirler: Özel cari hesaplar, kâr ve zarara katılma hesapları ve kıymetli maden hesapları. Bu hesaplarda toplanan paralara ise katılım fonu denilmektedir (Tunç, 2010:190).

3.1.1.Özel Cari Hesaplar

Katılım bankalarında açtırılan özel cari hesaplar, istenildiği takdirde tamamen veya kısmen geri çekilebilme özelliği olan ve karşılığında hesap sahibine herhangi getiri verilmeyen fonların oluşturduğu hesaplardır (Coşkun, 2008:36).

Özel cari hesaplar, klasik bankacılıktaki vadesiz mevduatların benzeridir. Fakat şöyle bir farktan söz edilebilir ki, katılım bankalarındaki özel cari hesaplara herhangi bir bedel ödenmez. Klasik bankalarda ise vadesiz mevduata küçük bir miktarda olsa faiz ödemesi yapılabilmektedir.

TL veya döviz cinsinden özel cari hesaplar açtırılabilir. Böyle bir hesap açılabilmesi için herhangi bir alt sınır mevzu bahis değildir. Cari hesaplarda biriken fonlar katılım bankaları tarafından tamamen kullanılamazlar, toplanan kaynaklar üzerinden Merkez Bankasının belirlediği oranda zorunlu karşılık ayırmaları lazımdır. (Türkmenoğlu, 2007:47)

Özel cari hesapların vadesi yoktur ve işletilmesinden doğacak risk ve getiriler tamamiyle katılım bankasının sorumluluğundadır. Bu yüzden cari hesaplar, katılım bankaları için bir çeşit maliyetsiz kaynak niteliği taşımaktadır. Genel olarak cari hesaplar, banka müşterileri için günlük nakit işlemlerini yönetmek ve diğer banka

hizmetleri için düşük ücretle veya ücretsiz bir şekilde karşılamak için kullanılır. Müşterilerden bazıları belirli zaman içerisinde paralarını korumak ve istedikleri anda çekebilmek için birikimlerini cari hesaplara yatırmayı seçmektedir. Cari hesaplar, Türk Lirası ve diğer dönüştürülebilir döviz birimleri üzerinden açılabilir.

Altın Depo Hesabı da cari hesap gibi olmak üzere açılabilir. Bu biçimde oluşturulan hesapların büyüklüğünde giderek artmaktadır. Katılım bankalarının toplanan fonların yaklaşık %20'si özel cari hesaplara yatırılan fonlardır. (Tunç, 2010:191)

Hesap sahipleri herhangi bir kısıtlamaya tabi olmaksızın hesabını dilediği zaman kısmen veya tamamen kullanım dışı bırakabilir. Geri ödeme garantisi vardır. Özel cari hesaplar, her bir gerçek kişi için 100 bin Türk lirasına kadar olan kısmı TMSF tarafından sigorta kapsamındadır. Bu sigorta rakamı zaman içinde ilgili kamu otoritesi (TMSF) tarafından güncellenebilmektedir.

3.1.2.Kâr ve Zarara Katılma Hesapları

Kâr ve zarara ortak olma hesapları katılım bankalarının temelini oluşturur. Bu hesaplar katılım bankalarının en ciddi kaynak toplama hesaplarıdır. Kar-zarar katılma hesapları, katılım bankalarına yatırılmış fonların banka tarafından işletilmesinden doğacak kâr ve zarara katılma sonucu verir. Bu hesaplar, hesap sahibine önceden kesinleştirilmiş herhangi bir kazanç garantisi ve anaparanın tamamen geri ödenmesini garanti vermeyen fonlardır. TL, dolar, euro ve altın cinsinden açılan vadeli hesaplardır.

Katılma hesabı, hesabın sahibine kesinlikle önceden belirlenmiş bir getiri ödenmesini ve anapara geri ödemesi güvencesi vermez. Banka ile hesap sahibi arasında klasik bankalarda olduğu gibi borç ilişkisi yoktur, müşteriyle kâr-zarar ortaklığı ilişkisi vardır. Yürürlükteki cari mevzuata göre asgari bir ay olmak üzere vadeli hesaplardır. Bir ay vadeli, üç aya kadar vadeli (üç ay dâhil), altı aya kadar vadeli (altı ay dâhil), bir yıla kadar vadeli, bir yıl ve daha uzun vadeli veya bir aydan az olmamak kaydı ile kırk vadeli olarak açılabilir. Bir yıldan uzun vadeli de olabilir. “Kar ve zarara katılım hesaplarında da her bir gerçek kişinin 100 bin Türk lirasına kadar olan kısmı TMSF tarafından sigorta kapsamındadır.” (TKBB, 2019:172)

Katılma hesaplarının bir çeşit risk sermayesi olarak adlandırılmasının nedeni, anaparanın geri ödemesini teminat olarak göstermemesidir. Bu yüzden fon sahipleri sermaye yatıran, katılım bankası bu sermayeyi işleten olarak görülür.

3.1.3.Kıymetli Maden Hesapları

Kıymetli maden hesapları özel cari hesap şeklinde ve kâr ve zarara katılma hesabı şeklinde açılabilir. Hesaplar gram üzerinden açılmakta olup, kâr ve zarara katılma hesabı sadece altın hesapları için açılmaktadır. Altın katılma hesabı gram altın üzerinden 1, 3 ve 6 ay ve/ya bir yıl vadeli olarak açılmaktadır. Hesaplara kâr dağıtımları gram altın bazında yapılmaktadır.

Müşterilere bu imkân oluşturularak yıllarca yastık altında tutulan altınların bir kısmı katılım bankalarına altın hesap olarak açılması sağlanmış reel ekonomiye ciddi ilave kaynak temin edilmiştir.

Bu sayede tasarruf sahiplerine gramla altın ve gümüş gibi kıymetli maden alabilme olanağı sağlar. Hesap sahipleri, birikimlerini bankaya yatırırken bir yandan kıymetli maden hesapları ile güvenli olarak altın, gümüş ve platin alıp satabilme imkânları doğuyor diğer yandan da kıymetli maden yatırım sepeti yaparak riskleri dağıtabilmektedirler. Türk lirası veya dolar karşılığı açılan gram altın hesapları 1000/1000 saflık derecesindedir. “Gümüş veya Platin piyasa fiyatlarından hesaba aktarılmaktadır. Kıymetli madenler talep edildiği zaman tekrardan piyasa fiyatına göre TL veya dolara dönüştürülebilir. Müşteri tarafından talep edilen fiziki altın teslimatları 995/1000 saflık derecesinden yapılır. Müşteri hesaplarında bulunan altınların fiziki karşılığı İstanbul altın borsası nezdinde bankalara tahsis edilmiş kasalarda tutulmaktadır.” (www.tkbb.org, 2009)

3.1.4.Diğer Fon Kaynakları

Katılım Bankaları, temel olarak fon işlemlerini topladıkları fonların hacmini büyütmek için kullanılmaktadırlar. Bunun yanı sıra körfez devletlerinin faaliyete soktuğu uygulamalar ile tekrardan kaynak yaratılmakta ve kaynakların işletilmesine aracılık yapmaktadırlar. ITFC (Islamic Trade Finance Corporation) ve SEP (Saudi Export Program) gibi kurumların faaliyetleri örnek olarak verilebilir. Bu uygulamalar ile katılım bankaları, kendi bünyesi dışındaki kaynaklardan yararlanmakta ve bunun karşılığında ise hizmet getiririsi kazanmaktadır.

3.2.Fon Kullandırma Yöntemleri

Katılım bankalarının topladıkları fonları zorunlu karşılık ve blokaşlar dışında önemli bir kısmını çalışma prensipleri gereği ticaret, üretim ve sanayinin finanse edilmesinde faizsiz bir şekilde kullandırmaktadır. Katılım bankalarının diğer banka türlerinden esas ayırt edici özelliklerinden biri de fon kullandırma yöntemleridir. Klasik bankalarda olduğu gibi katılım bankaları da, birikim sahibi kişi ile yatırımcı arasında bağlantı sağlayan aracı görevi gören yapılardır. Katılım bankaları kesinlikle nakit olarak fon kullandırmazlar. Katılım bankalarının temel mantığında, müşteriğine nakit kredi verip sonucunu gözardı ederek yatırımcının ihtiyacının giderilip giderilmediği ve önceden kesinleştirilmiş bir faiz oranıyla geri ödemesini almak gibi durumlar yoktur. Katılım bankacılık hizmetlerinde önemli olan müşterinin fona neden ihtiyacı olduğu, nasıl ve nerede değerlendireceği ve bu fonun herhangi bir getirisinin olup olmayacağıdır. Fona ihtiyaç duyan müşterinin, bu ihtiyacı faizsiz finans ilkeleri çerçevesinde karşılanmaya çalışılır.

Bu bağlamda katılım bankalarının fon kullandırma yöntemleri genel olarak altı grupta toplanmaktadır.

- Kurumsal Finansman Desteği (Murabaha)
- Bireysel Finansman Desteği
- Kar-Zarar Ortaklığı (Mudarebe)
- Finansal Kiralama (İcara-Leasing)
- Mal Karşılığı Vesaikin Finansmanı
- Ortak Yatırımlar (Müşareke)

3.2.1.Kurumsal Finansman Desteği (Murabaha)

Kurumların ihtiyaç duyduğu mal veya hizmeti satıcıdan peşin olarak alıp, alış fiyatı veya maliyetine belli bir kâr ekleyerek satmak suretiyle yapılan fon kullandırma işlemdir. Uygulaması ve takibi oldukça basit bir yöntemdir. Bu yöneme, faizsiz bankacılıkta murabaha adı verilmektedir. Fonu kullanacak firma ile katılım bankası aralarında yapılacak anlaşma gereği firmanın gerek gördüğu her çeşit hizmet bedeli, gayrimenkul ve emtia bedellerinin bankanın satıcıya vermesi ve bunun devamında kaynak kullanan firmanın borçlandırılması faaliyetidir. Kurumsal finansman desteği

katılım bankacılığının en çok tercih edilen finansman çeşididir. Uygulmasının anlaşılır, basit ve kolay olması, alım ve satımdaki kâr oranının bilinmesi bunun sebebidir. Bu yöntemin işleyişi klasik bankacılıktaki kredi işleminin işleyişiyle benzerlik göstermektedir. Aradaki fark temel olarak kullanılan kaynağın katılım bankaları tarafından, kaynağı kullanan hesap sahibi yerine doğrudan satıcı kişiye ödeme mecburiyetinden doğmaktadır. Reel ekonominin finanse edilmesinde önemli bir role sahiptir.

Öncelikle süreç müşterinin başvurusu ile bir kredi değerlendirilmesi yapılarak başlar. Uygunluk olunması durumunda bir fon limiti belirlenir. Gerekli evraklar tamamlandıktan sonra aktif hale gelen limit dâhilinde kurumsal finansman işlemleri yapılmaya başlanır.

“Kurumsal finansman desteğinin uygulama aşamaları aşağıdaki gibidir:

- Katılım bankasına limit için müşteri tarafından başvuru yapılır.
- Kredi değerlendirmesinin uygun olması durumunda katılım bankası limiti tahsis eder.
- Müşteri ihtiyacı olan mal veya hizmet için satıcı ile bir ön anlaşma (vaat) yapar.
- Müşteri katılım bankası ile kâr oranı ve geri ödeme konusunda anlaşır.
- Katılım bankası satıcıya alım için sipariş verir.
- Katılım bankası malı peşin olarak alır.
- Katılım bankası peşin aldığı malı müşteriye vadeli olarak satar ve müşteriye teslim eder.
- Katılım bankası müşteriye borçlandırır.
- Müşteri mal alımından doğan borcunu katılım bankasına vadesinde öder.” (TKBB, 2019:179)

3.2.2.Bireysel Finansman Desteği

Katılım bankalarının kişilerin ihtiyaç duydukları mal ve hizmetleri arz edenden peşin olarak alması ve banka müşterisine vadeli olarak satması suretiyle yapılan fon kullandırma işlemidir. Genel olarak müşterilerin gayri menkul, taşıt ve ihtiyaç finansmanında kullanılmaktadır. Bu işlem fon kullandırma işlemi olarak bir tür

‘murabaha’dır. Bireysel finansman desteği katılım bankalarının ikinci yaygın kullanılan finansman türüdür.

Yaygın olarak hesap sahiplerinin kişel ihtiyaçlarının giderilmesi işleminde kullanılan bu metadi katılım bankası tarafından satın alınan ürün bedeli direk satıcıya verilip işlemi germekleştiren banka müşteriye taksitli olarak üzerine kâr konulur ve buradan gelir elde edilir. Bireysel finansman taleplerinde de kurumsal finansman desteğin benzer bir süreç işlemektedir. Bireysel müşterinin ihtiyacı için limit başvurusu ile başlayan süreç, uygun görülmesi halinde limit tahsisi yapılır. İlgili mal peşin alınarak, müşteri ile kâr oranı, geri ödeme konusunda anlaşarak satımı gerçekleştirilip, mal teslim edilir. Müşteri borçlandırılarak süreç tamamlanır. Kurumsal finansman limitinden tek farkı limit bir kereye mahsus o işleme özgü olarak tahsis edilip işlem sonlandırıldığında limit iptal edilir.

3.2.3. Kâr ve Zarar Ortaklığı Yatırımı

Kâr-Zarar Ortaklığı, İslam ekonomistleri tarafından faizden arındırılmış olması hususunda tümüyle fikir birliği oluşturdıkları bir sistemdir. İslam ekonomistlerinin faizli bankacılık sistemine farklı bir seçenek olarak tavsiye ettikleri, katılım bankalarının temel işlevidir. (Karapınar, 2003, s. 37-38) Gerçek veya tüzel kişi statüsündeki tüketicilerin herhangi bir tasarısı veya bilinen bir miktar malının alım satım faaliyetine katılım bankası tarafından ortak olunmasıdır. Bu ortaklığın neden olabileceği karlılık durumu tüketici ve katılım bankası arasında bölüşülür. Bu metod kullanılarak kullanılacak fon ihtiyaçlarında, fona ihtiyacı olan tüzel veya gerçek birey kar-zarar ortaklığı akdiyle yenilenir. Katılım bankası, fon kullandığı gerçek veya tüzel kişilerin kâr veya zararına, sözleşmede belirlenen oranlarda katılır. Yapılan sözleşmede katılım bankasının ortaya çıkacak “kâr ve zarardan alacağı pay ile varsa alacağı teminatlar belirlenir. Projenin gerçekleştirilmesinden oluşacak kâr veya zarardan bağımsız olarak banka adına bir kâr garantisi tesis edilemez.” (Tunç, 2010:215-216)

Kar-zarar ortaklığı yöntemi, katılım bankalarının temel yöntemlerinden birisi olsa da pek fazla kullanılmaz. Bunun temel nedenleri şunlardır;

- Güvenilir ve liyakat sahibi yatırımcı bulmanın zor olması,
- Kısa vadeli fon toplanmasına karşın, bu tür projelerin uzun vadeli olması,

- Yönetimsel ve organizasyonel zorluklar,
- Yasal yükümlülükler, düzenlemeler, kaydi ve muhasebesel zorluklar,

Kâr-Zarar Ortaklığı iki farklı yöntem ile tesis edilebilmektedir: Kâr-zarar katılımı (Mudarebe) ve Ortaklık (Muşareke).

3.2.3.1.Kar – Zarar Katılımı (Mudarebe)

İş gücünün emeği ve sermaye sahibinin sermayesini ortaya koyması vasıtasıyla ortaya çıkan bir ortaklıktır. Kâr ve zarara ortak olma metodu kaynak verme yönteminin iki değişik şekli vardır. Birisi ve diğeri de aşağıda tanımlanan muşarakadır. Bu yöntem sermayeyi farklı birinin görevine teslim etmektir. Mudarebe yöntemiyle fon alma işlemi şirketin disiplinli hareket etmesini ve anaparanın geri alınmasını elde etmek için güvence olarak alınabilir. Fakat bu yöntemde işlem gören fonun kötüye kullanılması durumunda bankanın aldığı fonun bütününe kaybedilmesi ihtimali vardır.

Mudarebe (kâr ve zarara katılma) ülkemizdeki katılım bankalarınca sıkça kullanılan bir yöntem değildir. Bu yöntemin uygulanmasını kısıtlayan birtakım faktörler vardır. Bu faktörler; (Arabacı, 2007:46-47-48)

- *Yasal Boşluk*; Ülkemizde Mudarebe uygulaması için yasal düzenlemelerin pek olmaması.
- *Belirsizlik*; Mudarebe yönteminde, yatırım için ortaya konulacak sermaye tutarının ne zamana ve ne kadar getiri ile döneceğinin belirsiz olması. Toplanan fonların ortalama olarak kısa vadeli olması ve katılım bankalarının genel olarak uzun vadeli yatırım süresi gerektiren bu uygulamaya yönelmesinin güç olması.
- *Teknik Nedenler*; Bu yöntemi faaliyete geçirmek için uygulanacak tekniğin karmaşık olması ve bunun için teknik alt yapı, işletmecinin uygulamalarını denetleyecek yetişmiş elemana ihtiyaç duyulması.
- *Kayıt Dışı Ekonomi*; Ülkemizde kayıt dışı ekonominin gözle görülür büyüklüğe ulaşması firmaların tüm uygulamalarını resmileştirme açısından zorlaşmaktadır. Bu konunun meydana gelmesinde ortaklık faaliyetlerinden verim alınamadığını gün yüzüne çıkarmaktadır.

Mudarebe Yönteminin aşamaları;

- Mütteşebbis veya girişimci, fon gerekliliklerinin karşılanması gereken projeler için katılım bankasına başvuruda bulunur.
- Katılım bankası, mütteşebbisin uygulamak istediğı projeyi değerlendirir. Sonrasında yatırım kararı vermesi durumunda mütteşebbis ile ortaklık şartlarını, proje maliyetlerini, gelir gider kalemlerinin sermaye oranı ve alınacak kâr yüzdesini bir sözleşme ile ortaya koyar,
- Gerekli görüldüğü durumda katılım bankası mütteşebbisten ek teminatlar isteyebilir.
- Projenin gerçekleşmesi durumunda son aşama ise ortaya çıkacak kâr ve zarar durumuna göre daha önceden kararlaştırılmış şartlarda ve oranda mütteşebbis ile katılım bankası arasında paylaşılır.

Mudarebe faaliyetleri gereğince alınan fonların bir parçası proje neticye varmadan geri alınabilir. Bu hususa ortaklık geri kalan biçimde sürekliliğini korur.

3.2.3.2.Ortak Yatırımlar (Muşareke)

Bir projeyi gerçekleştirme için mütteşebbis ile katılım bankasının emek ve sermayelerini ortaya koyarak ortaklık kurması yöntemidir. Tüzel veya gerçek kişi yönetime olan katkısının karşılığı olarak payını alır, daha sonrasında ise ortaya çıkan kâr veya zarar durumu daha önceden belirlenen oranlar dâhilinde paylaşılır.

Bu yöntemde yatırılacak sermayenin eşit olması gerekmemektedir. Kâr payları da yönteme konu olan kişiler arasında önceden sağlanır. Bu yöntemde sermaye oranı ile elde edilecek kâr oranı arasında herhangi bir bağlantı olmayabilir. Katılım bankaları kâr ve zarara katılım şekliyle ortaklarına fon yaratırken, ortaya çıkan karı paylaşma konusunda anlaşma sağlamakta sebesttir. Fakat bu konuda tarafların anlaşma sağladıkları kâr oranları önceden resmileştirmesi gerekmektedir. “Zararın bölüşülmesinde ise kişilere esneklik sağlanmıştır; zararın pay edilmesi önceden bellidir ve bu oran taraflarca ortaklığına konulan sermayenin, ortaklığın toplam sermayesine, bölünmesi ile bulunur.” (Türkmenoğlu, 2007:53-54)

3.2.4.Finansal Kiralama (İcara-leasing)

Herhangi bir ürünün üretiminde kullanılacak makine veya teçhizatın, hakları bankada kalması koşuluyla anlaşma kapsamında işletmelere kiraya verilmesi işlemidir. Katılım bankalarının uygulayacağı leasing faaliyetleri BDDK tarafından, “taşınır ve taşınmaz

malların 3226 sayılı Finansal Kiralama Kanunu hükümleri çerçevesinde, katılım bankası tarafından temin edilerek kiraya verilmesi” olarak tanımlamakta ve bu faaliyetin çerçevesini belirlemektedir. “Finansal kiralama, kiraya verenin kiralanan mala ait bütün risk ve menfaatlerini aynen malikmişçesine kiralayana devrettiği bir finansman seklidir.” (Arabacı, 2007:50)

İşletmeler yapacakları işlemleri hayata geçirebilmek için gerek gördükleri varlıkları satın almak yerine belirli zaman aralıklarında kiralama yöntemiyle elde edebilirler. Bu tarz kiralama yöntemi seçildiğinde, kiralanan varlığın ekonomik ömrünün önemli bir bölümünü kiralama süresi oluşturur. Kira dönemi sonunda malın mülkiyeti sembolik bir fiyat ile kiracıya devredilir.

Kiralama yöntemi, daha çok orta ve uzun süreli bir finansman yöntemidir. Bu yöntem, varlığını kiraya veren ile kiralayan arasındaki sözleşme çerçevesinde yapar. Sözleşmede kiranın bedeli ve süresi kesinleştirilmelidir. Kiralanan varlığın hakları varlığın sahibi olan faizsiz bankadır. Kiralayan müşteri varlıktan faydalanmaktadır. Müşteri ise bunun karşılığında bir bedel ödemektedir. Kiralama için belirlenecek süre varlığın kullanılabilirlik ölçüsüne göre değişiklik gösterebilmektedir. Günümüzde, modern teknolojiye basit yollardan ulaşabilmek amacıyla menkul ve gayrimenkul finansmanında kullanılabilecek kiralama yöntemi kullanılabilir. Örneğin katılım bankası bir kıymeti, bir tüketicisine kira yoluyla sağlayacağı gibi günümüz teknolojisinin bir ürününü de tüketicisine verebilir. Doğal olarak kendi çapıyla teknolojik bir ürüne sahip olamayacak olan tüketici bu şekilde daha rahat bir biçimde o ürünü almış olur. (Ersan, 2007:64-65)

3.2.5.Mal Karşılığı Vesaikin Finansmanı

Bu finansman yöntemi fon kullanacak müşteri ile katılım bankası taraflarınca hazırlanacak yazılı bir anlaşma içerisinde ürün karşılığında vesaik karşılığında kaynak verme yöntemidir. Bu işlemde katılım bankası, son müşteriye satılacak olan ürünü kendi müşterisi yerine satın alır sonrasında kendi müşterisini görevlendirerek işleme konu olan ürünü yurt içi veya dışındaki müşterilere üzerine kendi belirlediği bir kâr oranı koyarak satar. Yurt dışı veya yurt içi ticaretinde alım satım yapmak isteyen firmalar için ortaya konulmuş bir yöntemdir.

Bu finansman yöntemi fon kullanacak müşteri ile katılım bankası taraflarınca hazırlanacak yazılı bir anlaşma içerisinde ürün karşılığında vesaik karşılığında kaynak verilecektir. Ancak bu yöntem katılım bankalarının fon kullandırma yöntemleri arasında en az bilinen yöntemlerinden birisidir. Bu yüzde sektör içerisinde bile bu uygulama yok denecek kadar az tanınırlığa sahiptir.

3.2.6.Karşılıksız Borç Verme (Karz-ı Hasen)

Katılım bankaları daha önceden ifade edilen işlemlerin haricinde amacı kâr etmek olmayan borçlarda verirler. Karz-ı Hasen de bu işlemlerden birisidir ve ayrıca sosyal kredi olarak da adlandırılmaktadır. İhtiyaç sahiplerine insani yardım amacıyla herhangi bir faiz olmadan kredi verilmesi işlemidir. Verilen faizsiz kredilerin geri ödemesi katılım bankası ile krediyi alan kişi arasında anlaşılacak olan bir zaman içerisinde yapılır. Katılım bankası bu uygulamasının sonucunda hiçbir kâr getirisi elde etmez.

Bu tür fonlar daha çok sosyal sorumluluk çerçevesinde verilir. Örneğin olağanüstü bazı haller, eğitim öğretim ihtiyacı, hastalık ve evlenme gibi durumlarda küçük çaplı firma sahiplerinin projelerini desteklemek için kullandırılırlar. Bu borcu alan kişi veya kurum borcunu zaman içerisinde ödeyemeyecek duruma gelirse bu zarar katılım bankasının “zekât” fonundan karşılanabilir. (Şahin, 2007:58-59)

Yukarıda ifade edilen kurumsal finansman desteği yöntemi ile benzer şekilde yapılmaktadır bu fon verme işlemi. Yürürlülüğü bakımından bir farkları bulunmamaktadır.

3.2.7.Selem

İşlevleri belirli bir varlığın bedelinin önceden ödenip, varlığın tesliminin ileri bir tarihte yapılmasını kapsayan bir sözleşme türüdür. Selem vadeli satışın tersine işlediği bir sistemdir. Önce ödeme yapılır sonra ileriki bir tarihte mal teslim edilir. İslamiyet’in ortaya çıktığı ilk zamanlarda özellikle tarım ürünlerinde çok yaygın olarak kullanılan bir yöntemdir. Günümüz bankacılığının şartlarına göre de etkin bir şekilde kullanılmaktadır. Banka ile satıcı arasında gerçekleştirilecek anlaşma kapsamında gelecekte kendisine teslim edilecek bir mal, bedeli peşin olarak ödenmek suretiyle satın alınabilmektedir. Daha sonra bunu piyasada satması seleme örnek verilebilir.

Selem sözleşmesinde malın türünün, nev’inin, özelliklerinin, miktarının, bedelinin, teslim yerinin ve zamanının ifade edilmesi gerekmektedir.

Selem işleminin şartları şunlardır:

- Mal bedelinin sözleşme anında satıcıya peşin ödenmesi, alıcının bu malın bedelini başka bir borç alacak ilişkisine girmediğini göstermiş olur. Bu durum borcu borçla kapatmamış olması gerekir.
- Selem işlemi ancak miktar ve kalite bakımından kesin olarak ifade edilebilen standart mallar için söz konusu olabilir. Tarifî ve değeri kuşku uyandıracak ürünler selem sözleşmesine konu olamaz.
- Özellikleri net olarak belirli mallar olmalıdır. Belirli bir çiftliğin ürünleri veya bir ağacın ürünü şeklinde muğlak ürünler selem sözleşmesine konu olamaz. Bu şekildeki ürünler teslim öncesi belirsizlik ihtiva eder. Bu nedenle sözleşmelerde belirsizlik ihtiva etmeyecek şekilde bütün hususlar ayrıntılı olarak yazılmalıdır.

Miktar, teslim yeri, tarihi, malın özellikleri selem sözleşmesinde ayrıntılı bir şekilde şüpheyi yer bırakmayacak şekilde yazılmalıdır. (TKBB. 2018: 83-84)

3.2.8.İstisna (Eser Sözleşmesi)

Özellikleri müşteri tarafından tanımlanmış üreticinin bir ürününün, tespit edilen bir fiyata imâl edip teslim edilmesini ihtiva eden sözleşme türü “İstisna” sözleşmesi olarak tanımlanmaktadır. Selemden temel farkı standart mal olmayışıdır. Tamamen müşterinin belirlediği özellikler dahilinde sipariş üzere üretilen standart olmayan mal alımına yönelik sözleşmedir. Örneğin inşaat-yapım işleri gibi. Selem akdinde olduğu gibi mal bedeli peşin ödenme yapılmayabilir. Ödeme ileri bir tarihte veya kısmi ödemeler şeklinde yapılabilir.

3.2.9.Gayri Nakdi Krediler

Girişimcinin ihtiyaç duyduğu nakit dışı kredi uygulamalarıdır. Bu uygulamada genel olarak banka, müşteri tarafına kefil olmaktadır. Yurtdışı faaliyetlerde akreditifler, yurtiçi faaliyetlerde ise teminat mektupları en çok kullanılan türleridir. Bu yöntemde bankadan herhangi bir nakit çıkışı olmaz. Belli bir komisyon karşılığında katılım bankası, müşteriye lazım olan çek karnesi, kefalet, teminat mektubu veya başka tür bir gayri nakdi krediyi kullanır. “Sonrasında müşterinin kullanması için gayri nakdi kredi limit tahsis süreci başlar. Limit tahsis süreci kredinin tutarına ve türüne göre kapsam ve süre olarak genişleyip daralabilir.” (Tunç, 2010:220)

Temel olarak bazı gayri nakdi kredi çeşitleri aşağıda verilmiştir:

- Teminat mektupları
- Kabul kredileri
- Akreditifler
- Yurt dışı harici garantiler
- Her türden ticari belgeye (konşimento, vesaik, bono, poliçe vb.) verilen ciro, kabul, teyit, kefalet ve avaller
- Çek karneleri
- Bloke çekler

3.3.Katılım Bankaları Tarafından Sunulan Diğer Bankacılık Hizmetleri

Katılım bankalarının kendisine has fon bulma ve kullandırma yöntemleri bakımından farklı ilke ve modelleri vardır. Katılım bankaları, faizsiz bir şekilde sunduğu tüm hizmetlerinde en az klasik bankacılık hizmetlerinde olduğu gibi benzer süreç ve kalitede hatta çoğu zaman daha başarılı bir şekilde hizmet verebilmektedir. Katılım bankalarının asıl faaliyetleri dışında sunduğu diğer hizmetleri şu şekilde sıralanabilir; (Tunç, 2010:228-229)

- Kambyo işlemleri, ithalat ve ihracat ödemeleri ve bütün dış işlemler,
- P.O.S.,
- ATM,
- Telefon Bankacılığı,
- Otomatik ödeme ve Fatura tahsilat işlemleri,
- İnternet Bankacılığı,
- Havale ve EFT işlemleri,
- Uluslararası para transferleri,
- İthalat işlemleri,
- Sigorta işlemleri,
- İMKB işlemlerine ve altın borsası işlemlerine aracılık,

- Altın depo hesapları
- Kiralık kasalar
- Kredi kartı, debit kart, pas kart, business card ve diğer kart işlemleri
- Bireysel emeklilik,
- Altın yatırım fonu.

BÖLÜM IV: MENKUL KIYMETLEŞTİRME ve FAİZSİZ FİNANSMAN SERTİFİKALARI

4.1.Menkul Kıymetleştirme

Menkul kıymetleştirme (İng. Securitization,) "menkul kıymet" ve bu kıymetin "oluşturulma sürecini" ifade eden bir kavramdır. Menkul kıymet ise ortaklık veya alacaklılık hakkı sağlayan ve belli bir meblağı temsil eden standart nitelikteki belgeye denir. Menkul kıymetleştirme konusunda çok sayıda tanım yapılmıştır: "Varlıkların nakit akımlarının menkul kıymete dönüştürülmesi"; "Likit olmayan varlıkların likit ve tedavül kabiliyeti olan varlıklara dönüştürülmesi"; "Gelecekte bir nakit girişi doğuracak alacakların bir araya getirilerek havuz oluşturulması ve bu havuzlara dayalı olarak menkul kıymetler türetilip üçüncü taraf yatırımcılara satılması" gibi tanımlar bunlardan bir kaçıdır.

Bu açıklamaların gerisindeki asıl amaç alacağın devri işlemidir. Faizsiz bankacılık sistemindeki menkul kıymetleştirme işlemlerinin katılma hakkına dayandığı ifade edilir. Buradan hareketle ifade edilen iki kavram şu şekilde açıklanabilir: "Mevcut mal, alacak veya proje halindeki varlığın kıymetli evrak haline getirilerek yatırımcılara arz edilmesi işlemine menkul kıymetleştirme" denir. (Bayındır, 2007:251)

En bilinen anlamıyla menkul kıymetleştirmede, araçların ortadan kalkmasıyla borcu olanlar ile birikim sahiplerinin parasal piyasa vasıtasıyla kısmen veya tamamen uyumlaştırılması söz konusudur.

Menkul kıymetleştirmeyi başka bir tanımlamayla ifade edilecek olunursa, borç veren kuruluşun verdiği borçtan dolayı ortaya çıkan alacağını elden çıkarması ve borcun, bu işleme bağlı olarak çıkarılan menkul kıymetleri satın alan yatırımcılar açısından finanse edilmesi olarak ifade edilebilir. Bu şekilde mali tablolarda riskli bulunan aktif değerlerin eksilten kredi araçları, sermaye yeterliliği şartlarını daha mümkün bir şekilde sağlamaktadır. "Dar anlamıyla tanımda, tasarruf kurumları (bankaların) ve diğer araçların likit olmayan aktiflerinin paketlenerek menkul kıymetlerle dönüştürülmesi işlemi kastedilmektedir. Ayrıca bu tanımda, kredilerin açılması için finansal araçlara gereksinim duyan, ancak nihai tasarrufçuya (final holders) ulaşmadan finansal pazarları kullanan işlemler söz konusudur. Dar anlamdaki menkul

kıymetleştirmenin en belirgin örneği ise ipoteğe ve varlığa dayalı menkul kıymetler oluşturmaktadır.” (Güngör, 2011:57-58)

Menkul kıymetleştirmede, bir firmaya ait alacaklar o firmanın aktifinin dışında bırakılır ve geri ödemesi olan alacaklardan gelecek nakit akımlarıyla faaliyete geçecek bir menkul kıymet ihraç edilir. Buradaki esas maksat, firmanın alacaklarını, firmanın mali tablosunda ve faaliyetlerinde ortaya çıkabilecek risklerden arındırarak, yalnızca varlığa bağlı menkul kıymetlerin geri ödemesiyle sağlamaktır. Bunu mümkün kılabilmek için ise, alacaklar üstünde varlığa bağlı menkul kıymet sahipleri haricinde başka hiç kimsenin hak iddaa edemeyeceği bir yasal düzenlemenin olması gerekir. Dolayısıyla varlığa bağlı menkul kıymetler, kaynak ihtiyacı olan, alacakları tahsis etmek isteyen firma tarafından değil, yalnızca alacakları güvenle koruyabilmek maksadıyla ortaya çıkan bir kuruluş tarafından ihraç edilir. Bu şekilde, alacakların tahisi edileceği firma ödeme zorluğu çektiğinde veya iflasa yaklaşması durumunda alacaklardan elde edilmiş nakitler menkul kıymet sahiplerine ödenmeye devam eder, kaynak firmanın alacaklılarının bu alacaklar üstünde hak iddaa etmeleri sınırlandırılır. (Doğru, 2007:45)

4.1.1.Menkul Kıymetleştirmeye Konu Alacak Türleri

Teorik olarak otomobil kredileri, kredi kartı alacakları, leasing alacakları, ihracat faaliyetlerinden doğacak alacaklar, ipotekli konut kredileri vb. gibi her çeşit kredi ve alacak menkul kıymetler için teminat olarak kullanılabilir. Bu faaliyetler Türkiye’de eski zamanlara kadar uzanır. 31.07.1992 yılında Seri III, No.14 tebliğiyle Varlığa Dayalı Menkul Kıymet uygulamaları sermaye piyasası yasası mevzuatına uygun bir şekilde hayata geçirilmiştir. Daha sonra 27.08.2008 yılında Seri III, No.35 Varlık finansmanı Fonlarına ve Varlığa Dayalı Menkul Kıymetlere İlişkin Esaslar Hakkında Tebliğ’i ile menkulleştirme konusunda yeniden yapılandırılmaya gidilmiş olup, 1992 yılında çıkarılan tebliğ yürürlükten kaldırılmıştır. Bu uygulama ilk aşamada, merkez bankası tarafından belirlenecek bir oranda zorunlu karşılık gerektirdiği için bankalar tarafından ilgi görmemiştir. “Menkul kıymetleştirme işlemine konu olabilecek ve fon portföyüne dâhil edilebilecek kredi ve alacak türleri Seri III, No:35 sayılı Tebliğ madde 20’de;

- Bankaların ve finansman firmalarının, proje finansmanı kredilerinden, kurumsal kredilerden, motorlu kara taşıtları kredilerinden, ipotekli konut kredileri hariç tüketici kredilerinden kaynaklanan alacaklar
- Konuya ilişkin mevzuat çerçevesinde finansal kiralama işlemi yapma konusunda yetkili firmaların uygulayacakları finansal kiralama anlaşmalarından doğacak alacaklar
- T.C. Başbakanlık Toplu Konut İdaresi Başkanlığının gayrimenkul satışından kaynaklanan alacaklar
- Fon portföyünde yer alan varlıklardan elde edilen nakdin değerlendirilmesi amacına yönelik olarak yapılan nakit benzeri kısa vadeli yatırımlar
- Bu Tebliğin 23'üncü maddesinde belirlenen yedek hesaplardaki varlıklar
- Kurulca uygun olan diğer varlıklar

şeklinde sıralanmıştır.” (Göngören, 2011:58-59)

4.1.2.Menkul Kıymetleştirme Süreci

Temel olarak menkul kıymetleştirme uygulaması aşağıdaki kademelerden oluşmaktadır:

- Pek çok kredi sözleşmesi yapmış olan kurum, mali tablosunda olan aynı veya benzer şartları sağlayan kredilerden bir alacak portföyü oluşturur.
- Kredi veren kurum, ortaya koyduğu alacak portföyünü, özel amaçlı kuruma satar veya tekrar bu tür bir kuruma bu alacak portföyüne bağlı olacak şekilde menkul kıymet ihraç etmesi talebiyle başvuruda bulunur.
- Menkul kıymetleştirme faaliyetlerini özendirmek maksadıyla ortaya çıkmış olan özel amaçlı kurum, genel olarak kendi oluşturduğu havuzda tutmak için satın aldığı alacaklarla ilgili olarak bir menkul kıymet ihraç eder.
- İhraç edilen menkul kıymetleri satın alan yatırımcılara yapılacak ödemelere karşılık, menkul kıymetin bağlı olduğu alacak havuzundan düzenli olarak gelen faiz ve anapara ödemeleri teminat gösterilir.

4.1.3.Menkul Kıymetleştirmede Taraflar

Klasik finansman işlemlerine göre daha farklılık ve karışıklık gösteren menkul kıymetleştirme işlemlerinde taraf olan kişiler de benzer olarak karışıklık ve sanki bir zincirin halkaları gibi fazla sayıda katılımcıyı içine alır. Menkul kıymetleştirme sürecinde tüm işlemler katılımcılardan birisi vasıtasıyla yürütülmektedir. (Hakyemez, 2012:4)

4.1.3.1.Sukuğun Kaynağı veya İhraççısı

Kaynak firma, kıymetleştirme uygulamasının yapısını oluşturan varlıkların hak sahibidir. Zira firma, verdiği kredilerden bir portfolyo oluşturarak bu portfolyoyu özel amaçlı kuruma verir. Bu şekilde kaynak firma, menkul kıymetleştirme aracılığıyla daha az maliyetli fon toplayarak daha fazla kredi verme imkânı sağlar. Başka bir deyişle kaynak firma, özel amaçlı kurum tarafından çıkarılan menkul kıymetler vasıtasıyla finansman toplamak maksatlı alacaklarını belirli bir indirim karşılığında özel amaçlı kuruluşa verir.

Firma ile menkul kıymetleştirme işlemi arasında borçları devretmek veya elden çıkarmak daha az maliyetle temin edilen finansman yaratmanın ve riskide azaltmanın bir yoludur. Borcun başka birine aktarılması dolayısıyla alacakların borç riski ve kaynak firmanın riski de birbirinden bağımsızlaşır bu şekilde.

Kaynak firmalar tarafınca ticaret bankaları, leasing, faktöring ve sigorta firmaları, otomobil üreticilerini içermektedir. (Hakyemez, 2012:5)

4.1.3.2.Hizmet Veren Kuruluş

Hizmet sağlayan şirket, varlığa dayalı menkul kıymetlerden oluşan portföyün veya portföylerin takip edilmesi, bu varlıkların nakit akımlarında, sorumluluklarından ve bu portföylere ait anapara ve faiz ödemelerinin toplanarak özel amaçlı kuruma iletmesinden sorumludur. Hizmet sağlayan şirket, kaynak sağlayan şirkete bağlı bir alt kuruluş olabileceği gibi tamamen bağımsız olarak da kurulmuş olabilir.

4.1.3.3.Özel Amaçlı Şirket (SPV)

Özel amaçlı şirketler, devraldığı veya satın aldığı varlıkların karşısında menkul kıymet çıkartır veya bunları girişimciye satar. Bu kurumun en önemli amacı varlıkları kaynak

şirketin tüm risklerinden arındırmaktır. Bu yüzden bu kurumlar pek çok ülkede iflas-dışı biçiminde oluşturulmuştur.

4.1.3.4.Yatırım Bankaları

Yatırım bankaları, ekonomik olarak ileri olan ülkelerde, firmalara direk kredi vermeyen fakat orta ve uzun vadeli fon ihtiyaçlarını karşılama amacının yanında âtıl fonlara sahip kurumsal yatırımcılara, âtıl fonlarını menkul kıymet alım ve satımı ile değerlendirmelerinde aracılık ve danışmanlık yapma görevi üstlenir.

Yatırım Bankalarının temel işlevleri aşağıda sıralanmıştır.

- Halka arz olacak şirketlerin çıkaracakları menkul kıymet değerlerini satın alıp, o firmalar adına satış işlemi yapmak.
- İhraç edilmiş menkul kıymet değerleriyle ilgili her şekilde teminat desteği sağlamak.
- Menkul değerlere yatırım yapmak isteyen firmalara danışmanlık yapmak.
- Firmalar tarafından ihraç edilecek tahvillerin faiz ve anaparalarının zamanında ödeneceği teminatı vererek tahvil satışlarını kolaylaştırmak.
- Menkul değer, ihraç tutarı, satış fiyatı gibi konularda sermaye piyasasına başvuru yapmak isteyen firmalara danışmanlık yapmak.
- Firmalara orta ve uzun vadeli fon yaratmak.

4.1.3.5.Kredi Derecelendirme Kuruluşu

Kredi derecelendirme kuruluşları, bir kuruluşun, nakit akımlarına, faiz oranına, likiditesine ve varlıklarının niteliği gibi konulara bakarak menkul kıymete bir derece verir. Ortaya çıkan bu derece, menkul kıymete yatırım yapacak olan yatırımcıya bir çeşit rehber görevi görür. Geleneksel borçlanma araçlarında ihraç edenin kredibilitesi araştırılırken, menkulleştirme yönteminde, güvence mekanizmaları, varlık portföyü vb. mekanizmalar araştırılır. Derecelendirme şirketi araştırdığı durumları varlığa dayalı menkul kıymetlerin vadesi süresince takip eder ve ihtiyaç duyması durumunda daha önce vermiş olduğu dereceyi değiştirebilir.

Derecelendirme kuruluşlarınca, tahvil gibi geleneksel menkul kıymetlerin ihracın da şirketin genel kredibilitesi ölçülürken, menkul kıymetleştirmede esas olarak, menkul

kıymetleştirmeye konu olan alacaklar değerlendirilmektedir ABD’ de derecelendirme kuruluşlarınca menkul kıymetlere verilen AA veya AAA dereceleri en yüksek oranı temsil etmektedir. Derecelendirme kuruluşlarınca, özellikle AAA derecesine sahip olan menkul kıymetlerden elde edilecek nakit akımlarının, en kötü şartlarda, hatta 1930 Büyük Buhran koşullarında bile garantide olduğu gibi bir izlenim oluşturulmuştur. ABD mortgage kredilerinin, ihraççı kuruluş tarafından Amerikan hükümeti garantisi ile ihraç edilmeleri veya Fannie Mae, Freddie Mac gibi devlet destekli kuruluşlarca bizzat ihraç edilmeleri neticesinde, mortgage sisteminde derecelendirme şirketlerine pek ihtiyaç duyulmadığı söylenebilir. Fakat yine de devlet garantisi taşımayan menkul kıymet ihraçlarında, derecelendirme şirketleri halâ önemini korumaktadır. Sigorta şirketleri, emeklilik fonları gibi bir takım yasal kurallara bağlı olan yatırımcıların, belirli yatırım notu alamayan menkul kıymetleri satın almaları mümkün değildir. (Dutcu, 2009:24)

4.1.3.6.Kredi Garantisi Verenler

Bir menkul kıymetin borç riskini azaltan yöntemlerden biride, borç garantisi vermektir. Bu işlemde hedeflenen şey, menkul kıymetin pazarlanabilirliğini ve bedelindeki iyileştirmeleri sağlamaktır. Bu yöntemin iki çeşidi vardır, içsel ve dışsal kredi garantileridir. Menkul kıymeti çıkarandan bağımsız olan ve üçüncü kişilere güvence veren mekanizmalara dışsal kredi garantileri denmektedir. Satıcı garantileri, kefalet senetleri, destekleme kredileri en yaygın görülenleridir. (Güngören, 2011:63)

Güvence mekanizmaları ihraççı veya 3.kişiler tarafından da sağlanabilir

İçsel Yöntemler;

- Aşırı Teminatlandırma
- Alt Sınıfı Yapılandırma
- Menkulleştirme Katkı Payı Hesabı
- Erken Ödeme Sistemi
- Menkulleştirme Yedekleri Hesabı

Dışsal Yöntemler;

- Kredi Mektubu,

- Kredi Sigortası Şirketinin Garantisi,
- İşletme Garantileri
- Nakit Teminat Hesabı

4.1.3.7.Saklama Kuruluşu/Kayıt ve Transfer Kuruluşları

Menkul kıymetlerin kaydını, transferini ve dayanak belgelerini güvenli bir şekilde saklaması için görevlendirilmiştir. Aracı ve mutemet olarak emanet varlıkları fiilen tutar her taraf arasında aracılık sağlar. Varlıkları kaynak tarafından temin ederek menkulleştirmek, yaratılan nakit akımlarını yatırımcılara transfer etmek, varlıkları takip ederek varlıklarla ilgili çıktıları yatırımcılarla paylaşmak sorumlulukları arasındadır.

4.1.3.8.Sukuk Katılımcıları (Yatırımcılar)

Varlığa dayalı menkul kıymetlere yatırım yapan gerçek ve tüzel kişilerdir. Başka bir ifade ile menkul kıymetleştirme yönteminde varlığa dayalı menkul kıymet satın alan kurumsal veya bireysel yatırımcılardır. Tüzel kişilere örnek vermek gerekirse; Merkez Bankası, klasik bankalar, İslami bankalar, sigorta şirketleri, yatırım şirketleri vb. örnek verilebilir.

4.2.Sermaye Piyasası Araçları ve Menkul Kıymetler

Dünya piyasalarında farklı adlarla çok sayıda sermaye piyasası işlemi vardır. Bunlar her bir ülkenin ekonomik, siyasal, hukuki, kurumsal yapısına göre değişik şekillerde isimlendirilebilirler. Geleneksel sermaye piyasası işlemlerinden birkaçını Faizsiz sertifikaların daha iyi anlaşılabilmesi için aşağıdaki başlıklar halinde sıralayabiliriz. Menkul kıymetler; seri halde ihraç edilen, ibareleri benzer olan, koşulları kurulca belirlenen, dönemsel getiri getiren, ortaklık veya alacaklılık sağlayan ve belli bir tutarı gösteren değerli evraklardır.

Kıymetli evraklar ve menkul kıymetler genellikle finansal piyasalarda tanımsal olarak birbirleriyle karıştırılmaktadır. Bundan dolayı bu karşılığı gidermek için menkul kıymetlerin temel özelliklerini anlatmak faydalı olacaktır.

Menkul kıymetler;

- Misli nitelikte, belli şekil şartlarına haiz kıymetlerdir.

- Yüksek miktarlarda ihraç edilip, halka arz edilen değerlerdir.
- Menkul kıymetlerin devamlı alınıp satıldığı pazarı mevcuttur.
- Arz ve talebe göre menkul kıymetlerin değeri belirlenir.
- Ya dönemsel getirisi vardır ya da dönemsel getiri potansiyelleri vardır.
- Menkul kıymetler nama ve hamiline yazılı olabilirler.

Menkul kıymetler olarak; borsa yatırım fonu katılma belgeleri, 2 yıl veya daha uzun süreli ipotekli borç ve irat senetleri, gayrimenkul sertifikaları, gelir ortaklığı senetleri, bonolar ve içtüzüğünde kurucu dışındaki aracı kuruluşlarca serbestçe alım satımı öngörülen A tipi yatırım fonu katılma belgeleri, varlığa dayalı menkul kıymetler, altın, gümüş ve platin bonoları, finansman ve banka bonoları, kâr ve zarar ortaklığı belgeleri, katılma intifa senetleri, hazine bonoları, tahvil faiz kuponları, tahvil türevleri, değiştirilebilir tahviller, hisse senedine dönüştürülebilir tahviller, tahviller, yeni pay alma kupnları, geçici ilmühaberler, varantlar, hisse senetleri, hisse senedi türevlerini örnek olarak gösterebiliriz. Eurobondları da uluslararası menkul kıymetlere örnek olarak gösterebiliriz.

4.2.1.Hisse Senetleri

En yaygın sermaye piyasası araçlarından biri de hisse senetleridir. Hisse senetlerinin ihracı anonim ortaklıklar aracılığıyla olur ve ayrıca hisse senetleri anonim ortaklığın sermayesine ortak olma payını ifade eden ve hukuksal düzenlemelere elverişli olarak biçimlendirilen kıymetli evraklara denir. Bazı kaynaklarda pay senedi, esham gibi isimlerle anılsa da genel olarak hisse olarak geçer. Hisse senetlerine sahip olanların bazı hakları olmaktadır. Bu haklara örnekler vermek gerekirse; Rüçhan hakkı, bilgi alma hakkı hakkı, tasfiyede işleminden pay alma hakkı, bedelsiz pay alma hakkı, kâr getirisi alma hakkı, yönetime katılma ve oy kullanma hakkı. Hisse senetlerine sahip olan bireyler ya hisse senedinin değerinin artmasıyla kazanç sağlarlar ya da kâr payı ödemesi yoluyla kazanç sağlamaktadırlar.

İhraç yolu, ihraç bedeline göre ve hak paylaşımı olarak üç yol ile hisse senetleri devredebilir. Nama veya hamiline yazılı olarak ihraç edilebilmektedir. Eşit olarak pay dağılmışsa hisse senedinde, adi farklı haklar var ise imtiyazlı hisse senedi olarak ifade edilir. Hisse senetleri üzerinde ifade edilen nominal değerinden fazla ise primli, nominal değerden ihraç ediliyorsa primsiz hisse senedi olarak adlandırılmaktadır.

Ayrıca, eğer hisse senetleri iç kaynaklardan sermaye arttırımıyla çıkarılıyorsa bedelsiz, normal olarak sermaye arttırımıyla ihraç ediliyorsa bedelli hisse senedi denilmektedir. (Aslan, 2012:41-42)

4.2.2.Tahviller

Tahviller orta ve uzun vadeli fon ihtiyaçlarını gidermek için çıkarılan borç senetleridir. Bir yıl veya daha uzun borç senetleri olan tahviller, kamu veya özel sektör tarafından çıkartılabilir. Tahvil karşı tarafa ödünç para sağlamak amacıyla çıkarılan ve alacak hakkı veren bir menkul kıymettir. Tahvil bedelinin ödenip, ödünç alma hakkının alınmasıyla bu açığa çıkar. Tahvili çıkaran kuruluş önceden belirlenen bir miktarda anaparayı ve faizi sahibine geri ödemeyi tahakkuk eder. Tahvillerin daha iyi anlaşılması için itfa kavramı, kupon oranı ve nominal değer ifadelerinin anlatılması yararlı olacaktır.

Nominal değer: Vadesi geldiği zaman yatırımcının elde edeceği parasal değeri açıklar.

Kupon oranı: Nominal değerde yüzde olarak ifade edilen ve yatırımcının elde edeceği faiz değerini açıklar.

Vade: Son faiz bedelinin ve anaparanın ödemesinin olacağı zamanı ifade eder. Bir yıldan fazla olması şartıyla tahvillerde vade istenildiği gibi belirtilebilir. Anapara ise vade sonunda bir kerede veya taksitli bir şekilde ödenebilmektedir.

İtfa: Borcu alan kişinin tek seferde ya da kesinleştirilmiş zaman aralıklarıyla yaptığı ödemeler ile sıfırlanmasını açıklar.

Kamu tarafından çıkarılan tahviller haricindeki tahvillerin, Sermaye Piyasası Kurumu'na göre kaydedilmesi gerekmektedir. Tahviller anlaşmalarda veya özel yasalarda var olan şartları ile kâr getirisi verebilirler. Faizin düşük olması dolayısıyla kâr payı, kâr payı artı faiz getirisi ya da sadece kâr payı gibi durumlar tercih edilebilmektedir. Tahvil işlemleride yatırımcılar firmaların kâr zarar riskine ortak olmamaktadırlar. Ancak tahvillerin likitideleri ve firmaların batması hususuna göre ödeyememe gibi riskler bulunabilmektedir. Bu sebeple özel kesim tahvillerin risk oranları ve getirileri devlet tarafından çıkarılan tahvillere göre daha yüksektir. Firmanın batması durumunda, tahvil yatırımcıları, firma ortaklarından önce alacak olan şeylerini alırlar. Sabit getiri sağlaması sebebiyle tahviller, enflasyon olaylarında kazancı ters orantılı olarak değişmektedir. Teminat durumu, getiri durumu, ihraç eden

gibi konularda gruplanabilmektedir. Özel kesim tahvil, devlet kesimi tahvil gibi çeşitler olsada burada farklı özellikleri olan tahvillere ifade edilecektir. (Aslan, 2012:42-43)

4.2.3.Varantlar

Varant sahibi kişi, bir varlığı veya malı önceden anlaşılmış bir ücretle, gene önceden belirlenen bir zamanda veya bir zamana kadar yatırımcısına satın alma ya da satma alternatifini sağlayan finansal araçtır. Varant sahibi kişi ödediği bedel ile bir dayanak varlığı satın almış veya satmış olmaz, o dayanak varlığı satın alma veya satma “hakkı”nı alır. (SPK:2020)

Genel Özellikleri,

Esas olarak varantların özellikleri şu şekilde sıralanabilir;

- Varanta yatırım yapacak kişiye bilgileri önceden verilmiş bir işlemi yapma hakkı verir. İşlemin yapılması yönünde bir sorumluluk vermez.
- Daha önceden kesinleştirilmiş bir kullanım bedeli ve zamanı vardır. Vadesi geldiği zaman daha önceden kesinleştirilmiş fiyat üzerinden işlemi yapmak ekonomik olarak yarar sağlayacaksa işlem gerçekleştirilir.
- İki tür varant vardır. Bunlar alım ve satım hakkı sağlayan varantlardır. Alım hakkı, varlığı satın alma hakkı sağlarken, satım varantı, varlığı satma hakkı sağlar.
- Varantlarda iki tip vardır. Bunlar Avrupa ve Amerikan varantlarıdır. Avrupa tipi varantlar yalnızca vade sonunda kullanılır, Amerikan tipi varantlar vadenin bitimine kadar kullanılabilir.
- Kısa vadeli pozisyon olmaz, açığa satış ve ödünç faaliyetlerine konu olamaz.
- Yatırımcı hiçbir sorumluluk altında olmadığından teminat göstermesine ihtiyaç yoktur yoktur.
- Nakdi uzlaş ve kaydi teslimat vardır.
- Dönüşüm oranı mevcuttur. Bu oran, bir adet varantın kaç adet dayanak gösterge alım veya satım hakkı verdiğini gösterir.
- Hak için ödenen bedel tutarında işlem yapılır. Bu bedel hakkın ücretini gösterir.

4.2.4.Bonolar

Vadesi 360 gün ile 60 gün arasında olan ihraç edildiği kurum tarafından teminat, ispat ve ödeme aracı olarak uygulanabilen menkul kıymetlere denir. Ekonomik niteliği itibari ile kredi vasıtası olan menkul kıymetlerdir.

Bono Nedir, Çeşitleri Nelerdir ve Yatırımı Nasıl Yapılır. (SPK:2020)

4.2.4.1.Finansman Bonosu

Firmaların kısa vadeli fon gerekliliklerini yerine getirmek için çıkarılan, genel olarak anonim ortaklık biçiminde olan büyük şirketler, bankalar ve diğer finansal kurumlar tarafından ihraç edilen borç senetleridir. Piyasada güven sağlamış ve tanınan firmalar ve bankalar ihraç ettikleri bonoları piyasaya satarak kısa vadeli fon gerekliliklerini gidermeye çalışırlar.

Ülkemiz piyasasına 1986 yılında giren finansman bonoları, ABD’de yoğun olarak kullanılmaktadır ve geri ödeme süresi en çok dokuz aydır. Türkiye’de sadece anonim şirketler tarafından çıkarılabilir ve Sermaye Piyasası Kurulu’nun izni olması gerekmektedir. Zaman olarak ise bir yıldan fazla ve doksan günden az olamaz.

Halka arz edilen finansman bonolarında kupür hacmi bir milyon lira iken halka arz olmayan işlemlerde hacmi yüz milyon lira olarak düzenlenmiştir. Finansman bonusunun yüklendiği bedel faizi ve anaparayıda kapsamaktadır.

Bono Nedir, Çeşitleri Nelerdir ve Yatırımı Nasıl Yapılır. (SPK:2020)

4.2.4.2.Kıymetli Maden Bonoları

Kıymetli maden bonoları, iskontolu veya iskontosuz olarak İstanbul Altın Borsası üyesi bankalar ile kıymetli maden aracı kurumlarının belli miktarda ihraç ettikleri menkul kıymetlerdir. Kıymetli maden bonolarına platin, altın ve gümüş bonoları örnek olarak verilebilir.

Kıymetli maden bonolarının vade süresi altmış günden az ve bir yıldan fazla olamaz. Bu bonolar satışın yapılacağı mekânlarda satış süresi içinde ihraççı tarafından ilan edilir. Altın, gümüş ve platin bonolarının iskonto esasına göre halka arz yoluyla satışa sunulması vadeye uygun yıllık bazda yapılır. (SPK:2020)

4.2.4.3.Banka Bonosu ve Banka Garantili Bonolar

Banka bonosu ve banka garantili bonolar mevduatla iş yapmayan bankalar vasıtasıyla çıkarılır. Banka garantili bonolar, banka kredisini alan kurumlardan bir tanesinin kredi karşısında güvence sağladığı emre yazılı senedin, banka tarafından güvenceye alınıp, çıkarılan menkul kıymete denir. Banka bonosu ise, banka tarafından yapılan borçlu nitelikle ihraç ettiği borçlanma senetleridir. Banka garantili bonolar, “Yatırım ve Kalkınma Bankalarından kredi kullanan ortaklıkların, bu kredilerin teminatı olarak borçlu sıfatı ile düzenleyip, alacaklı bankaya verdikleri emre muharrer senetlerden, bu krediyi kullandırmış olan bankaca kendi garantisi altında ve Kurulca kayda alınmasını müteakip ihraç edilen kıymetli evraktır.” (SPK:2020)

4.3.Faizsiz Finansman Araçları

4.3.1.Gelir Ortaklığı Senetleri (GOS)

Karayolu, köprü, demiryolu, elektrik santrali, baraj, telekomünikasyon sistemleriyle birlikte sivil kullanıma dönük olarak havalanları ve deniz yolları gibi devletin kuruluşlarına bağlı olan gelirlere, tüzel veya gerçek kişilerin ortak olması için ihraç edilen senetlerdir. Bu tanımda dikkat edilmesi gereken iki ciddi özellik bulunmaktadır.

a) GOS kamuya ait olan enerji, ulaşım ve haberleşme gibi sektörlerin alt yapı tesislerinin kazançlarıyla alakalı olmaktadır.

b) Kamuya ait olan bu tesislerin işletilmesi ve mülki hakları senetleri alanların sorumluluğunda değildir. Gelir ortaklığı senetleri ile alakalı olarak Sermaye Piyasası Kurumu’nda ve Türk Ticaret Kanunu’nda bir düzenleme mevcut değildir. 2983 sayılı Tasarrufların Teşviki ve Kamu Yatırımlarının Hızlandırılması Hakkında Kanun’un 3'uncu maddesinde, gelir ortaklığı senetleri "kamu iktisadi kuruluşlar (KİK) ve iktisadi devlet teşekkülleri (İDT) dâhil olmak üzere, kamu kurum ve kuruluşlarına ait altyapı tesislerinin gelirlerine gerçek ve tüzel kişilerin ortak olmaları için çıkarılacak senetler" olarak tanımlanmıştır.

Gelir ortaklığı senetleri, yasal düzenlemesi dolayısıyla ismindeki “ortaklık” kavramına ilişkin, değişken faizli bir özelliği vardır. Dilediği gibi nakde dönüştürülebilir. Bu senetler, güvence olarak kullanılması ve vergi avantajları gibi sebeplerden dolayı firmaların ve kurumsal birikimcilerin istediği bir menkul kıymet olması yanı sıra, bundan daha farklı nedenlerden ötürüde yatırımcılar tarafından tercih

edilir. İlk başta bu senetlerin çıkarılması ve birikim sahibi kişi, hisse senedi ve tahviller konusunda bilgi sahibidir ve birikimlerinin atıl bölümünü de bu amaçla işleme sokmuştur. (Nalbant, 2008:13)

Gelir ortaklığı senetleri ihraç edilen tesis alt yapılarının, finansal pazar şartlarında kabul edilir bir kazanç getirmesini garanti altına almak için, verimli ve kârlı çalışmaya itina ile yaklaşmak amaçlanmaktadır. Türkiye’de çıkarılan ilk gelir ortaklığı senedi Boğaziçi Köprüsü için 1984 yılında çıkarılmıştır. İlk yılında vergi alınmamakta, genel olarak 3 veya 5 yıl vadeli ve niyetlenildiği zaman paraya çevrilebilir özellikleri vardır. İlk beş yıl gelir ortaklığı senetlerinden vergi alınmaması ve bunu takiben üç yıl boyunca vergilerde yüzde elli oranında indirim yapılması 2983 sayılı Kanun'un 14. Maddesi ile yürürlüğe girmiştir. 13.12.1993 tarihli RG'de yayımlanan 92/3802 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile %10,7 oranında vergi kesintisine tabi tutulmuştur. Gelir ortaklığı senetlerinin satış işlemi Özelleştirme İdaresi, aracı kuruluşlar ve bankalar aracılığıyla tespit edilecek devlet daireleri tarafından yapılmıştır. İhraç edilecek para cinsi olarak, Türk Lirası, yabancı para birimleri ve yabancı para birimlerine endeksli olarak uygulanmıştır. Gelir ortaklığı senetleri iki şekilde çıkarılabilmektedir. Her alt yapı tesis senedine ayrı ayrı ortak olunmasına ‘münferit’ ortaklık denilirken, birden fazla tesisin bütünleştirilmiş kazançlarına ortak olamayı sağlayan senetlerde ‘grup senetleri’ denilmektedir. Gelir ortaklığı senetleri bitişik kuponlardan ve ana senetlerden oluşmaktadır. Senedin itibari kıymeti, süresi, seri numarası, tertip numarası, altyapı tesisinin adı, kurul kararının tarihi ve numarası gibi bilgiler ana senet bölümünde bulunmaktadır. Gelir ortaklığı senetlerinin satış faaliyeti, idare aracılığıyla yapılan bir ilan ile duyurulur. Bu ilanda şu hususlar belirtilir; idarece gerekli görülen bilgiler, satış yerleri, satış süresi, satış fiyatı, işleme konu olan kuruluşun ve senetlerin yazılı değeri. Satışlar ilanda ifade edilen zaman içerisinde bankalar tarafından kanunlar gereği aracılık icra etmekle görevli olan kurumlar ve yönetsel olarak düzenlenecek kamu kurumları vasıtasıyla yaptırabilir. Nakit ve peşin bedeller karşılığında menkul değer alınır. Elde edilen gelir, işleme konu olan kurumlar itibariyle yönetsel olarak hazırlanacak esasları kapsayacak şekilde hesaba geçirilir. Ortaklara verilecek tutar, banka ve idare taraflarınca hazırlanacak sözleşme kapsamında belirtilen fondan söz konusu hesaba yatırılır. Gelir ortaklığı senetine sahip olan kişiler o yıla ait kupon ile bankaya müracaat ederek kuponun hakkı olan geliri alırlar. İhtiyaç olması durumunda bu kuponlar söz konusu banka ile idare taraflarınca alışverişin resmiyet belgesini ifade

eder. Bu senetlerde yasal bir şekilde “gelir ortaklığı” ifadesi olmasına rağmen, gelir ortaklığı senetleri değişken faizli tahvil niteliğine sahiptir.

Devletin sahip olduğu altyapı tesislerinin sahipliği ve faaliyete geçirilmesi ile gelir ortaklığı senedi arasında herhangi bir bağlantı bulunmamaktadır. Bu senetlerin sahipleri yalnızca senetten doğan getirilere ortaktır. Gelir ortaklığı senetleri SPK faaliyetleri açısından menkul kıymet olarak ifade edilir ve söz konusu mevzuat ilkelerine göre Menkul Kıymetler Borsasında işlem görür. Gelir ortaklığı senetleri, 1992 Şubat tarihinden bu yana, Tahvil ve Bono Piyasası Kesin Alım-Satım Pazarı'nda faaliyete girmiştir. Ancak değer belirlemeden zorluk yaşanması dolayısıyla likit ikincil pazara sahip olamamıştır. Günümüzde çıkarılmayan gelir ortaklığı senetleri, ihale işlemlerinin öncesinde vadesi boyunca belirli aralıklarla ifade edilecek olan referans bedeller, ikincil pazar ücret yaratılmasını desteklemekte ve ikincil pazara kavuşmasına yardımcı olmaktadır.

Katılım bankalarında ise gelir ortaklığı senetlerinin benzeri mudaraba sukukudur. Ancak mülkiyet devrini kapsamadığından gelir ortaklığı senetleriyle tam manasıyla benzerlik taşımamaktadır. Başka bir ifade ile mudaraba sukuku ile gelir ortaklığı senetlerini aynı tanımda buluşturmak mülkiyet devri hususunda yapılacak düzenlemelerle mümkün olacaktır. (Güngören, 2011:89)

Özellikleri:

- Grup senetleri olarak çıkarılmak istenen gelir ortaklığı senedi için en az iki altyapı tesisinin bütünleştirilmiş gelirlerine ortak olmak gerekmektedir.
- Münferit senet olarak istenen gelir ortaklığı senedi için ise yalnızca bir altyapı tesisine ortak olmak yeterlidir.
- Gelir ortaklığı senetleri Menkul Kıymetler Borsasına kote edilebilir.
- Gelir ortaklığı senetlerinde senet sahibine verilmesi gereken gelir payı veya bu gelirin verilmesiyle alakalı hesaplar önceden duyurulur.
- Gelir payı ödemeleri, gelir vergisinden muaftır (kademeli muafiyet)

Avantajları:

- Tesisi altyapısının finanse edilmesi için bütçe haricinde fon bulunması,
- Sermaye piyasasına alternatif bir yatırım türünün eklenmesi,

- Yüksek ve sabit gelirli kamu kesim tahvillerinin, Enflasyon oranının hızlıca düştüğü dönemlerde Hazine üzerinde yarattığı faiz yükünün düşürmesi,

Gelir Ortaklığı Senetleri Uygulamasında Yaşanan Sorunlar:

- Gelir ortaklığı senetleri ilk başlarda çok cazip bir yatırım aracı haline gelmişti. Bunun nedeni, altyapı tesislerinin bitmesine yakın olarak uzun vadeli planlanmış ve uzun zamanda gerçekleşen sürekli fiyat artışı ilk zamanlarda enflasyonun çok üzerinde gelir dağıtılması söz konusu olmuştur
- Gelir ortaklığı senetleri, enflasyonist ortamda TÜFE'ye bağlı endeksleme dolayısıyla, başka yatırım araçlarının çok üstünde kazanç kazanılmasına sebep olmuştur. Bunun üzerine gelir ortaklığı senetlerinde uzun vadeden kısa vadeye geçmesi söz konusu olmuştur.
- İlk çıkarılan gelir ortaklığı senetleri ardından, kısa döneme kayma ve kısa dönemli gelir ortaklığı senetlerinin kazançlarında siyasi olarak beklentilerin üstün çıkması, önceden konulmuş hedeflere ulaşamaması, kazançların enflasyonun altında kalması gibi sebeplerden dolayı gelir ortaklığı senetleri talebinde olumsuzluklar yaşanmıştır.
- Aynı anda pek çok proje başlatılarak, yatırımlarda aşırıya gidilmesi, projelerin tamamlanma süresinin öngörülenin çok üzerinde gerçekleşmesine ve bu yatırımlardan elde edilecek gelirlerle GOS yatırımcılarına ödenmesi planlanan gelir payı ve anapara ödemelerinde kaynak darboğazına girilmesine neden olmuştur. Bu da Hazine'nin borç yükünü artırıcı etki yapmıştır.
- Yabancı para birimlerine bağlı çıkarılan gelir ortaklığı senetlerine göreceli olarak az ödenen kâr payına rağmen, yabancı para birimlerinin Türk Lirası karşısında yüksek değer kazanmasından dolayı anapara geri ödemelerinde yüksek tutarların ortaya çıkmasına sebep olmuştur.
- 1991 yılından itibaren ihraç edilen GOS, halka arz yerine müteahhitlere hak edişler karşılığı olarak verilmiştir.
- Gelir ortaklığı senetlerinin bir diğer dezavantajıda ikinci el pazarının tam olarak oluşamamasıdır. (Akçay, 2006:12-13-14)

4.3.2. Gelir Endeksli Senetler

Gelir endeksli senetler, kazançları Kamu İktisadi Teşebbüslerinden (KİT) tarafından yaratılan ve bütçeye transfer edilen hasılat gelir paylarını endekslemek amacıyla ortaya çıkarılmış senetlerdir. Gelir endeksli senetlerin çıkarılması vasıtasıyla devlet iç borçlanma senetlerine alternatif yaratılması ve yatırımcı altyapısının büyümesi hedeflenmiştir. Gelir endeksli senetlerin kazançları KİT'ler dahilinde yer alan TPAO, DMO, DHMİ ve KIYEM gibi kurumların bütçesine transfer edilen gelir payları kadardır. KIYEM, DMO, DHMİ ve TPAO tarafından bütçeye transfer edilen 3 ve 6 aylık hasılat payları bu aşamada esas alınır. Gelir endeksli senetler Türk Lirası ve Amerikan Doları cinsinden çıkarılmıştır. Gelir endeksli senetler İstanbul Menkul Kıymetler Borsasında bono ve tahvil piyasalarında işlem görebilmektedir. Gelir endeksli senetler üzerine asgari kupon ödemesi teminatı söz konusudur. Yatırımcılar bu şekilde kazanç payındaki değişim riskinden kaçınmış olurlar. Borçlanma senetlerinden farklı olarak gelir endeksli senetlerde elde edilen kazanç durumuna göre ödemeler yapılmaktadır. (Aslan, 2012:45-46)

“Gelire Endeksli Senetler (GES), getirileri Kamu İktisadi Teşebbüslerinden (KİT) elde edilen ve bütçeye aktarılan Hâsılatlara dayanan kıymetli evrak niteliğine haiz finansal araçlar” şeklinde ifade edilir. Alakalı kılavuz ve belgelerde bu senetlerin çıkarılmasından aşağıdaki hedeflerin planlandığı ifade edilir:

- Devlet iç borçlanma senetlerine alternatiflerin yaratılması ve yatırımcı tabanının büyütülmesi.
- Yeni ve farklı bir yatırım aracının ortaya çıkarılmasıyla kazancının devlet kazançlarıyla ilişkilendirilmesi.
- Yurtiçi tasarrufların artırılması.

Özellikleri:

- *Azami ve asgari getiri teminatı vardır:* Gelir endeksli senetler, her kupon ödemesi döneminde asgari kazanç payı teminatlı ve asgari kazanç payı getiri limitine sahiptir.
- *Nominal değere sahiptir:* Amerikan Doları biriminden olan senetler 100 dolar, Türk Lirası biriminden olanlar 100 TL'dir.

- *Vade ve Kupon ödemelidir:* Amerikan Doları biriminden olan gelir endeksli senetler, üç yıl vadeli ve üç ayda bir kupon ödemeli, Türk Lirası biriminden olan senetler ise, üç yıl vadeli ve altı ayda bir kupon ödemelidir.

- *İkincil Piyasalarda İşlem Görürler:* Gelir endeksli senetler İMKB bono ve tahvil piyasalarında işlemi yapılmaktadır.

- *Kıymetli Evrak Niteliğindedirler:* Devlet kurumlarının işleme koyacakları sözleşme ve ihalelerde hazine tarafından elden çıkarılan milli emlak fiyatlarının karşılanması güvence olarak alınır.

GES'lerin Gelir Kaynakları:

- Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı (TPAO),

- Devlet Malzeme Ofisi Genel Müdürlüğü (DMOGM)

- Devlet Hava Meydanları İşletmesi Genel Müdürlüğü (DHMI)

- Kıyı Emniyeti Genel Müdürlüğü (KEGM)

Garantiler:

Gelir endeksli senetler asgari ve anapara getirisi teminat altındadır. Türk Lirasıyla çıkarılan gelir endeksli senetler için, senedi çıkarma sürecinde her bir kupon dönemi için belirlenen ödemeler en çok yüzde doksan teminat altındadır. Amerikan Doları birimindeki gelir endeksli senetler için ise, senedi çıkarma sürecinde her bir kupon döneminde belirlenen ödemeler yüzde doksanbeş teminat altındadır.

Gelir endeksli senetler geçmişten günümüze kadar faizs hususundaki özelliklerini korumaktadır, ilk çıkarılmaya başlandığı tarihten bu yana başlıca özelliklerini devam ettirmektedir. Tahmin edildiği üzere gelir endeksli senetler ilk çıkarılmaya başlandığı dönemde faizli bir özellik taşımaktadır, günümüzde de bu özelliğini sürdürmektedir. Bu senetlerin faizsiz olduğunu iddaa etmek pek mümkün olmamaktadır. Çünkü faiz geleneksel dönem literatüründe “mübadeleli akitlerde şart koşulan karşılıksız fazlalık”, modern dönemde ise “krediden elde edilen gelir” şeklinde ifade edilmektedir. Değiş-tokuş işlemleri faiz işlemi ile karşılaştırıldığında ortaya çıkan en önemli fark, getiri menfaatinin bir tarafa riskin ise tamamen diğer bir tarafa yüklenmesidir. Yani faizle yapılan işlemlerde getiri riski ve anapara riskinin olmamasıdır. Gelir endeksli senet işlemlerine bakıldığında zaman ise, hem anapara hem

de asgari ve azamide olsa kazanç teminatı olmasıdır. Fakat ülkemizde bu senetlere pek ilgi olmamaktadır. Bunun en büyük sebebi ise, bazı katılım bankalarının yatırım yaptığı bu senetler “İslam’a uygun” olması sebebiyle Körfez ülkelerinden sermaye getirilmeye çalışılmış, ancak Körfez ülkelerindeki otoriteler tarafından faizli olmasına dair yapılan açıklamalar bu senetlere karşı olan ilgiyi azaltmıştır. (SPK:2020)

4.3.3.Kar ve Zarar Ortaklığı Belgeleri

Anonim ortaklıkların fon gereksinimlerini gidermek suretiyle çıkarabilecekleri kâr ve zarara katılma mülkiyeti veren menkul kıymetlerdir. Bu model ile alınan fonlar anonim ortaklığın her türlü işlemlerinin ihtiyaçları için kullanılır. Kâr ve zarar ortaklığı belgelerinin en büyük niteliği anonim ortaklığın zarara uğraması durumunda, yatırımcı tarafında yaşanan zarara ortak olmasıdır. En kısa vade 1 ay, en uzun vade 7 yıl olmak üzere, vade ortaklık faaliyetinin özelliğine göre muhtelif dönemlerde aylık ve katları olarak düzenlenir. Kâr zarar ortaklığı belgesi fiyatları tek seferde vade sonu geldiği zaman ödenir. Yatırımcı bir takım hesaplama kıstasları çerçevesinde zarar ve kâr sorumluluklarının altına girer, çünkü bu araçların kâr garantisi yoktur. Bu aracı ihraç etmenin bir diğer yolu da hisse senetleri ile değiştirilebilir özelliğinin olmasıdır. (SPK:2020)

20.03.2003 tarih ve 25054 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan Sermaye Piyasası Kurulu’nun Seri: III, No:27 sayılı "Kâr ve Zarar Ortaklığı Belgelerinin Kurul Kaydına Alınmasına İlişkin Esaslar Hakkında Tebliği" ile Kâr ve Zarar Ortaklığı Belgesi (KZOB) ihracına ilişkin esasları düzenlenmiştir. Bu belgeyi çıkartacak olanlar kâra ve zarara katılmakla birlikte bütün işlemlerin ihtiyaç duyduğu finansmanı yeteli kılabilmek için TL para cinsinden ya da döviz cinsinden endeksli, yurt içi veya yurt dışında satılmak üzere bu belgelerden çıkartabilirler. Menkul kıymet alım satımı ile ilgilenen sermayedarlar kâr zarar ortaklığı belgesi çıkartamazlar. Bu belgeler halka arz edilerek ya da edilmeyerek satılabilir. Ancak burada bir koşul söz konusudur. Halka arz edilmeksizin satılmak için çıkarılan kâr zarar ortaklığı belgeleri nama, halka arz edilerek satılacak olan belgeler ise hamiline yazılır. “Bu düzenlemede amaç, halka arz edilmeksizin satılacak KZOB'nin halka açık anonim ortaklıkla yönetim, denetim veya sermaye bakımından dolaylı veya dolaysız olarak ilişkili bulunan diğer bir teşebbüs veya şahıstan emsaline göre bariz derecede farklı bir faiz oranıyla satılmasını önlemek ve bunun denetimini kolaylaştırmaktır.” (Güngören, 2011:91-92)

Kâr zarar ortaklığı belgeleri yaygın olarak borç verdikleri paradan getiri kazanmak isteyen birikim sahipleri için ihraç edilmektedir. Firmalar tarafından bu belgelerin faydası, kâr paylarının ortaklık tarafından bir maliyet unsuru olarak yazılabilmektedir. (SPK:2020)

4.3.4.Varlığa Dayalı Menkul Kıymetler

Bankaların tüketicilere verdikleri ihracat, konut, tüketici kredileri; finansman firmalarının kendi düzenlemeleri gereğince çıkarmış oldukları krediler; finansal kiralama hakkı olan firmaların finansal kiralama anlaşmalarından ortaya çıkan alacaklar; GMYO'nın sahip olduğu gayrimenkullerin satışları ve satış vadeleri anlaşmalarından ortaya çıkan senetli alacakları karşısında dolaysız çıkaracakları değerli evraklardır.

Varlığa dayalı menkul kıymetler genel finans kuruluşları veya bankalar tarafından kendilerine mal edecekleri alacaklar için çıkarılabilir. Vade uyumu ve vade yapısı göz önünde bulundurularak çıkarılacak menkul kıymetin vadesi belirlenir. Varlığa dayalı menkul kıymet ihracı ile varlıkların likit hale getirilmesi ve düşük maliyetle alternatif fon kaynağı yaratılması söz konusudur. (SPK:2020)

Tarihte ilk olarak uygulanmaya başlandığı yer Amerika'dır. 1970 yılında ilk olarak ipotège dayalı menkul kıymet uygulamasıyla olmuştur. Varlığa dayalı menkul kıymet işlemleri, 1985 tarihinden bu yana başka finansal kaynak ve kredilerin değerlendirilmesini kapsayacak şekilde büyümesiyle önemi artmaya başlamıştır. Günümüzde teknolojinin hızla gelişmesine benzer olarak hızla küreselleşen finans piyasaları, menkul kıymetleştirme modasına girmiştir. Menkul kıymetleştirme kavramı iki farklı anlamda ifade edilebilmektedir. Bu anlamlardan daha genişçe kullanılanı, fon kaynaklarının klasik para piyasaları yoluyla değil, sermaye piyasaları aracılığıyla menkul kıymet çıkararak olmasıdır. Bu şekilde küresel fon sistemi dolaylı değil doğrudan fon sistemine doğru geçmiş olmaktadır. Daha dar kullanılan anlamında ise, varlığa dayalı menkul kıymetleri ifade etmektedir. VDMK uygulaması, bir finansal kurumun bilançosunun aktifinde yer alan gelir getirecek varlıkların oluşturduğu portföyden elde edilecek nakit akımlarını teminat göstererek, yatırımcılara pazarlanabilir menkul kıymetler satma yoluyla fonları attırma surecine işaret etmektedir. Bu işlem boyunca yatırımcılara çıkarılan menkul kıymetlere, VDMK denilmektedir. Kısaca, varlığa dayalı menkul kıymet işlemleri mali tabloyu

nakit hale dönüştürmek için mali tablonun sol tarafındaki varlıkların menkul kıymetlere çevirilmesi işlemi olarak ifade edilebilir. Bu uygulamanın hem olumlu hem de olumsuz tarafları vardır. Olumlu taraflarından bahsedilecek olunursa, firmaların mali tablolarının yönetimini sağlama, az maliyetli fon olanakları bulma, mali tabloyu nakit hale getirme, sermaye yapısını kuvvetlendirme gibi hususlardan bahsedilebilir. Yatırımcılar açısından olumlu tarafına denilecek olunursa, yüksek marjda getiri ve güvenceli işlem seçeneği sağlamaktadır. Olumsuz taraflarına değinilecek olunursa, varlığa dayalı menkul kıymet uygulamaları, Merkez Bankası'nın para ve kredi denetimini güçleştirebilmekte, piyasadaki kredi sotklarını azaltabilmekte, finansal raporlamayı doğru bir şekilde yapılabilmesini güçleştirebilmekte, kredi piyasalarının gözetim ve denetim mekanizmasını bozabilmektedir. Türkiye' deki varlığa dayalı menkul kıymet uygulamaları gelişmiş ülkeler ile kıyaslandığında, ülkemizde VDMK uygulamaları daha çok bankalar tarafında yapılmaktadır, buna rağmen büyük önemli firmaların ve finans kurumlarının bu uygulamada çok etkin olmadıkları gözden kaçmamaktadır. Bu anlamda, gerekli yasal, kurumsal ve muhasebeleştirmeye yönelik çerçeveye işlerlik kazandırılması önem arz etmektedir. (Vatansever, 2000:3)

4.3.4.1.Sukuk

Finansal sertifikanın Arapça adı olan sukuk, Arapçadaki “sak” sözünün çoğul halidir. Sak, kelime anlamıyla “yazılı belge, resmi tutanak” anlamına gelmektedir. Sak sözcüğü Arapçaya Farsçada “muahede, tasdikname” anlamına gelen çek kelimesinden evrilmiştir. Sak olarak adlandırılan çeşitli kıymetli evraklar mevcuttur. Bunlar; vekâletname, ibraname, ödeme emri, kefaletname, istihkaktır. Sukuk olarak isimlendirilen İslami finansman modelleri için ise şunlar sayılabilir; varlığa dayalı tahvil, kira sertifikası veya faizsiz bono ve İslami tahvil. Arap dilinde senet kelimesi ‘bono ve tahvil’ sözcükleri yerine ifade edilirken, faizsiz tahvil olan belgeler için sukuk sözcüğü ifade edilmektedir. Günümüzdeki finans literatüründe de sukuk bu anlamıyla kullanılmaktadır. Sukuk, “bir ayn (mal), menfaat, hizmet, belirli bir proje ve/veya yatırımın varlığı üzerinde eşit değerdeki hisseleri temsil eden mali vesikalar” şeklinde açıklanmaktadır. (Aslan, 2012:55)

İslami Finansal Kuruluşlar Muhasebe ve Denetim Kurumu (AAOIFI) Sukuk’u, “dayanak teşkil eden bir varlık sepetinde yer alan varlıklar üzerindeki ortak mülkiyeti temsil eden eşit değerdeki sertifikalar” olarak tanımlamıştır. Sukuk çıkarmaktaki

maksat, toplanan finans kaynakları ile hak sahibi olunan paya göre yeni bir girişimde bulunmak, var olan bir girişimi geliştirmek veya biriktirilen fonları iktisadi bir proje için kullanmaktır. Sukuk modelinde elde edilen gelir; bir varlığın sahibi olmaktan, bir iş ortaklığından ya da yatırımcının veya sukuk sahibinin yapacağı ticari faaliyetlerden doğmaktadır. (<http://www.tkbb.org.tr>)

Günümüzdeki sukuk modeliyle geçmiş tarihteki model birbirinden farklılık göstermektedir. Sukuk modeli, bir nevi menkulleştirmeye benzetilmektedir. Bu benzerlik ilgili varlığın kıymetiyle orantılı olan sertifikalar vasıtasıyla varlığın sahiplik hakkının geniş yatırımcı topluluğuna aktarılan bir işlem olmasıyla ilgilidir. Ayrıca sukuk modelinde, sukuk sahibinin geliri faiz yerine finanse edilen varlıklardan gelmesi dolayısıyla klasik tahviller ile karşılaştırılır. Sukuk varlığa dayalı sertifika olarak ifade edilebilirken bunun karşısında tahviller borca dayalı sertifika olarak ifade edilir. Sukuklar esas olarak varlık havuzunda hak sahipliğinden oluşan menkul kıymetler iken, klasik tahviller faiz yüklenen menkul kıymetlerden oluşur. (Güngören, 2011:96)

Yukarıdaki açıklamalar ışığında sukuk sisteminin, bir hizmete, varlığa veya çıkara bağlı olan ve o varlık üstünde mülkiyet hakkı olmasını sağlayan yatırım biçimi olarak ifade edilebilir.

4.3.4.1.1.Sukuk'un Tarihsel Gelişimi

Sak kelimesinin çoğulu olan sukuk, tarihte ilk olarak orta çağda, ticari işlemlerde ve alışveriş faaliyetlerinden kaynaklanan parasal yükümlülükleri temsil eden bir kâğıt olarak genel olarak Müslümanlar tarafından kullanılmıştır.

Körfez ülkelerinde genişçe kullanımı olan Sukuk, SPK tarafından "Kira Sertifikaları" ismiyle 2010 yılında onaylanmış olup hizmet, üretim, satış, işletme, yatırım yatırım, kira geliri olan/olacak maden yatakları, fabrika, iş merkezi, avm, arsa, otel, toplu konut, hastane, arsa, kuruluş, mağaza ve benzer olan varlıklar karşılığı gerçekleştirilmektedir. 1980'li yıllarda da Türkiye'de ortaya çıkmaya ve ilgi görmeye başlamıştır.

Faizsiz tahvil olarakta ifade edilebilen sukuklar yurtiçi veya yurtdışı piyasalarında değişken ve sabit gelir endeksli bir şekilde faaliyete konmaktadır. Özellikle Körfez Finans kuruluşlarına ve Körfez yatırımcılarına satılabilmekte, Körfez, Londra, dünya borsalarında finansa dönüştürülmektedir.

4.3.4.1.2.Sukukun Özellikleri

Sukuk sistemi, ilke ve prensipleri açısından kendisine özel bazı durumlara sahiptir. Bunlar aşağıda verilmiştir.

- İslamiyette faiz yasak olduğu için sukuk sahibinin kazançları faizli bir şekilde değil, kira getirisi ya da kâr payı biçimindedir.
- Sukuk nakit finansal kaynaktır. Türüne bağlı olarak ikincil piyasalarda da faaliyete koyulabilmektedir.
- İslami ekonomi gereği sukuk faaliyetlerinde, fazlaca belirsizlik içeren faaliyetlerden kaçınılmalıdır.
- Nama ve hamiline olarak sukuk çıkarılabilmektedir. Bu senetler ayrıca sukuk sahibinin hak ve sorumluluklarını belirtir.
- Sukuk, İslami yasaların temeline göre çıkarıldığı için ikincil piyasalarda faaliyete geçirilmesi İslami yasalar çerçevesinde olmaktadır.
- Sukuk sahiplerinin kazancı, sukuk çıkarıldığında ifade edilen pay alma oranına bağlı olarak belirlenirken, zarar oranının belirlenmesi ortaklık payına göre ortaya çıkmaktadır.
- Sukuk, dayanak varlık olan mal, hizmet veya menfaat üzerinde müşterek mülkiyet payını temsil eder.
- Sukuk işlemlerini düzenleyenler, sukuk sahibine herhangi bir teminat vermemektedirler. Ortaya çıkan kazanç durumu açısından önceden kesinleştirilmiş bir getiri oranı da verilmemektedir. (Aslan, 2012:56)

4.3.4.1.3.Sukukun Diğer Yatırım Araçlarıyla Kıyaslanması

Başka yatırım alternatifleriyle kıyaslandığı zaman sukukun, sahibine tanıdığı birtakım haklar ve faydaları açısından benzerlikler ve farklı noktalar mevcuttur. İpotekli tahvil, hisse senedi, menkul kıymetleştirilmiş ürünler, bono gibi kıymetlerle kıyaslandığı zaman sukukun yapısı dolayısıyla hisse senetlerinin ve ayrıca tahvillerin taşıdığı birtakım özelliklere benzer özellikler taşıdığı söylenebilir.

Hisse senetleri, bir varlığın veya firmanın üstünde mülkiyet hakkı olan, firmanın yapacağı işlere göre kazanç sağlanan yatırım türüdür. Diğer yandan tahviller ise, faiz getirisi sabit olan ve ödeme teminatının olduğu az riskli finansal yatırım alternatifidir.

Yapılarına bağlı olarak sukuklar farklı özellikler taşıyabilmektedir. Bu taraftan bakıldığı zaman sukukun, finansal yatırım araçlarının çeşitlendirilmesinde büyük paya sahiptir.

Belli bir varlığa dayanıyor olması menkul kıymetleştirilmiş finansal araçların da esas özelliğidir.

İslama uygun kira sertifikası veya bono çeşidi olarak ifade edilen sukuk, çoğunlukla vadesi bittiği zaman üzerinde yazan fiyat üzerinden geri alınacağını teminatını verir ve gayrimenkul kira getirileri karşılığında ihraç edilir. Sukuk ile tahvik karşılaştırıldığındaki farkta buradan çıkmaktadır, tahviller daha kesinleştirilmiş bir faiz oranını teminat olarak verirken sukuk ise belirlenmiş gayrimenkul kazancı olan kira bedelini teminat olarak verir.

İhraççı Açısından; Sukukta, ihraç eden İslami yasalara uygun olan ticari işlemler yürütülebilir iken bonoda, ihraç edenlerin ticari işlemlerine ilişkin bir kısıtlama bulunmamaktadır.

Mülkiyet Açısından; Sukukta yatırımcı, dayanak teşkil eden asli bir varlıkta ya da varlık sepetinde doğrudan mülkiyet haklarına sahip iken bonoda, yalnızca ihraç edenin finansal borcunu temsil eder.

Yönetim Giderleri Açısından; Sukukta, İslami yasalara uygunluğunun belirlenmesinde danışmanlık maliyetleri ve ek yasal ücretler söz konusu iken bonoda, ilave yönetim gideri yoktur.

Özel şirketler bilançolarında yer alan varlıklarını, kamu ise elinde bulundurduğu gayrimenkulleri menkulleştirip kaynağa dönüştürmek istemektedirler. Bu şekilde borçlanmak ise piyasanın diğer argümanlarına göre borçlanmaktan daha düşük maliyetlidir. Bu nedenledir ki birçok batılı ülke ve bu ülkede yatırım yapan özel teşebbüs faizsiz borçlanma sistemine duyarlı olmasa bile sukuk ihracına önem vermektedir.

4.3.4.1.4.Kullanım Alanlarına Göre Sukuk Çeşitleri

4.3.4.1.4.1.Proje Endeksli Sukuk

Bu sukuk çeşidinde proje endeksli sukuk vasıtasıyla kaynak yaratılmaktadır. Bu sukuk çeşidine örnek olarak, 2003 tarihinde Doha'daki Hamad Medikal Merkezi'nin inşa edilmesi için Katar Hükümeti tarafından desteklenen Katar Global Sukuk verilebilir.

Bu inşaatın tamamlanması için özel proje ortak girişimi (SPV, Katar Global Sukuku) ortaya çıkarılmıştır. Bunun için 2010 yılının Ekim ayı vadeli yediyüz milyon Amerikan Doları tutarında teminat sertifikası çıkarılmıştır. Sukukun yıllık değişken kazancı libor + 0,45 olarak düzenlenmiştir. (Güngören, 2011:100)

4.3.4.1.4.2.Varlık Endeksli Sukuk

Varlık endeksli sukuk, şirketlerin mülkiyetinde olan varlıklardan kazanacakları getirilerin hakkının yatırımcılara satılması yoluyla çıkarılan sukuk türüdür. Bu sukuk türüne örnek vermek gerekilirse, kamu tarafından özel amaçlı bir firmaya (SPV) satılan arazinin dönümlerinin getiri hakkının yatırımcılara 5 yıl içinde tekrardan satılması ve özel amaçlı firmanın sahiplik haklarını garantileyerek yatırımcılara sukuk çıkartılması verilebilir. Bu sukuk türünün daha iyi anlaşılması için gerçekleşmiş bir olaydan örnek vermek gerekilirse, 2002 tarihinde 600 milyon Amerikan Doları tutarında Malezya Hükümeti tarafından ihraç edilen icara sukuku verilebilir. İcara sukuk sözleşmesi bağlamında, Malezya Hükümeti sahip olduğu arsaların kullanım hakkını özel amaçlı firmaya satmış, sonrasında özel amaçlı firma bu arsaları yatırımcılara beş yıllığına tekrardan satmıştır. Özel amaçlı firma, kullanım hakkını gizleyerek değişken oranlı sukuk çıkarmıştır. Örnekleri çeşitlendirmek gerekirse ikiyüzelli milyon dolarlık icara sukuku Bahreyn Havaalanını büyütmek için çıkarılmıştır. Bahreyn örneğinde ki farklılık olan sukuk konusuna dâhil olan varlık havaalanıdır. (Aslan, 2012:63-64)

4.3.4.1.4.3.Bilanço Endeksli Sukuk

Bu sukuk çeşidi bilançooya dayalı olarak çıkarılabilmektedir. Bilanço endeksli sukuk ile birden fazla projeye kaynak yaratılabilmektedir. Örnek olarak, bir banka yatırımcılarının veya müşterilerinin projelerine fon sağlamak için sukuk çıkartarak bu projelerin fonunu küresel sermaye piyasalarından sağlayabilmektedir. 2003 yılı Ağustos ayında İslam Kalkınma Bankası tarafından çıkarılan sukuk bilanço endeksli

sukuka örnek olarak gösterilebilir. İslam Kalkınma Bankası, 2003 yılında üye devletlerin çeşitli projelerine fon sağlamak amacıyla sukuk çıkarmıştır. Bu şekilde küresel sermaye piyasasına 2008 yılı vadeli 400 milyon Amerikan Doları tutarında 5 yıllık sukuk çıkartılarak projenin kaynağı oluşturulmuştur.

4.3.4.1.5.Yöntemlerine Göre Sukuk Çeşitleri

Üç alanda sukuk kullanımı olabilmektedir. Bilonça endeksli sukuklarda en az iki projeye fon sağlamak için sukuk çıkarılmaktadır. Proje endeksli sukuklarda, faaliyete geçirilmesi planlanan projenin fon ihtiyacı için sukuk çıkarılmaktadır. Varlık endeksli sukuklarda ise, şirketlerin sahip olduğu varlıklardan elde edecekleri getiri hakkının yatırımcılara satılması ile kaynak elde edilmektedir. Ondört çeşit uygulama alanı bulunan bu sukuk çeşitleri faaliyetlerine göre AAOIFI tarafından onaylanmışlardır. Dünyanın ünlü derecelendirme firmalarından birisi olan Moody's'in ortaya koyduğu ş-bir çalışmada: Asya Pasifik, Ortadoğu ve Afrika ülkelerinde sukuk uygulamalarında Kar-Zarar paylaşımlı sukuk türü olan Muşarak sukukunun bütün sukuk işlemlerinin yüzde kırkını oluşturduğu ifade edilmektedir. Muşaraka sukukunun ardından ise Mudaraba ve İcara sukukları yer almaktadır. Aşağıda en çok faaliyete geçirilen sukuk şekilleri yer almaktadır.

4.3.4.1.5.1.Mudaraba Sukuk

Mudaraba, her şekilde girişime kâr-zarar ortaklığı çerçevesinde idaresel yardım vererek öz sermaye sağlamak olup, bu bakımdan risk sermayesine benzeyen bir biçimde oluşmaktadır. Mudaraba sukukta sertifika çıkaran kişi girişimcidir. Kaynak sağlayanlar ise sermayedarlardır ve biriken kaynaklar mudaraba sermayesidir. Sertifika sahipleri mudaraba işlemlerindeki değerlerin ve anlaşma başına düşen getiri oranının sahibidir. Fakat kazanılan getiri önceden anlaşılan pay üzerinden taraflarca paylaşılırken zararı sadece sermayedar üstlenmektedir. Mudaraba (Emek-sermaye ortaklığı) sukuk, bir bankanın girişimciye yaratacağı fon desteğine kaynak yaratabilmek maksadıyla oluşturulan sertifikaya denilmektedir. Buna göre mudaraba banka ile girişimci taraflarınca oluşturulan bir kâr ortaklığı anlaşmasıdır. Sertifikaların satışı sonucunda yaratılan fonun girişimciye verilmesi sonucunda girişimcinin işlettiği uygulamadan kaynaklı kara önceden sözleşilmiş oranda ortaklık hakkı elde etmektir. Öte yandan, zaman içinde sukuka konu olan varlığın piyasa değerinde bir artış olması halinde sukuk sahibinin herhangi bir hakkı bulunmamaktadır. Ayrıca mudaraba sukuk

sahiplerinin şirketin kayıtlı ortakları olmamaları da onların genel kurulda söz sahibi olmalarını engellemektedir. Mudaraba sisteminde, taraflardan birinin emek, bilgi ve tecrübesini ortaya koyması, diğer tarafın (banka) sermayesi ile ortak olması risk sermayesi yönetimine benzer bir yapılanmayı işaret etmektedir.

4.3.4.1.5.2.Muşaraka Sukuk

Mudaraba modelinden farklı olarak müşaraka sukukunda sadece emek-sermaye ortaklığı değil ayrı ayrı hem emek hem de sermaye ortaklığı vardır. Sermaye ortaklığında belirlenecek oran eşit veya farklı oranda olabilir. Sermayeye ortak olan her bir kişi kesinleştirilmiş olan sınırlar içinde sermayeyi işletme hakkına sahiptir. Ticari işlemler sadece bir tek alanda kısıtlanacağı gibi yapılacak anlaşma çerçevesinde birden fazla alanda da faaliyete geçilebilir. Ortaya çıkacak kârın pay edilmesi sözleşme bağlamında farklılık gösterebilmesine rağmen zararın pay edilmesi ise sermayeye katılım oranında belirlenir. Yeni başlanacak bir projeyi geliştirmek için veya biri işin fon ihtiyacını gidermek için müşaraka sukuku yöntemi kullanılabilir. Müşakara sukuku sahipleri, sahip olduğu hisseler oranında faaliyetin veya projenin ortağı olurlar. Normalde müşaraka sertifikaları nakit olmayan varlıklar üstünde sahiplik hakkı tanısında, bu sertifikalar ikincil piyasada işlem görebildiğinden likit özelliği taşımaktadır. Başka bir şekilde anlatmak gerekirse, müşaraka sukuku ciroya dönüştürülebilir bir yatırım aracı olarak faaliyete geçirilebilir ve ikincil piyasalarda işlem görebilir. Kâr-zarar ortaklığı temeline uzanan müşaraka, herhangi bir faaliyetin fon ihtiyaçlarını karşılamak üzere ihraç ettiği tahvillerle başka bir firmayı ortaklığa çağırılmaktadır. Faaliyete geçirilecek işin ihtiyacı olan fon gerekliliklerini karşılayan ortakların varlıklar üzerinde hak sahibi olmakta ve kâra katılma hakkına sahip olmakta.

Muşaraka sukuku ile alakalı süreç aşağıdaki şekilde ifade edilebilir.

- Kesinleştirilmiş bir zaman ve sözleşilen kâr dağılımı için özel amaçlı şirket ve şirket müşaraka sözleşmesi gerçekleştirirler. Firma süreli olarak özel amaçlı şirketin müşaraka hisselerini satın almayı teminat olarak beyan eder.
- Firma (Müşaraka katılımcısı olarak) müşarakayla ilgili fiziksel faaliyete veya toprağa katkıda bulunabilir.
- Özel amaçlı şirket (Müşaraka katılımcısı olarak) likit destek sağlar.

- Muşaraka, eklenen ilave nakitlerle toprağı veya fiziksel değeri geliştirmesi için geliştirilen değeri Muşaraka namına satıp/kiralaması için bir şirketi yetkili acente atar.
- Yetkili şirket sabit şirket ücretine ek olarak teşvik edici değışken ücret kazanacaktır.
- İşlem sonunda ortaya çıkacak kârlar sukuk ortaklarına pay edilir.
- Firma, yarıyıl esasına göre SPV'nin muşaraka hisselerini önceden anlaşılan fiyat üzerinden satın almayı cayılamaz şekilde garanti eder ve sabitlenmiş dönem sonunda SPV'nin muşaraka da hiçbir hissesi kalmaz.

4.3.4.1.5.3.Murabaha Sukuk

Murabaha, bir ürünün katlanılacak giderlerine daha önceden belirlenmiş bir oranda kâr ekleyerek gerçekleştirilen satış faaliyeti olarak açıklanmaktadır. Sukukun bu çeşidinde sukuku çıkartan taraf malın murabahası, sukuk murabahasını alan malın alıcısı ve fonda malın alınması için katlanılan giderdir. Sukuk mülkiyetini elinde bulunduranlar murabaha malında mülkiyetine sahip olur ve malın tekrar satışında son satış bedeli üzerinde söz hakları bulunmaktadır. Bu sukuk çeşidinin yasal olarak uygulanabilmesi için yalnızca birincil piyasada faaliyette olması gerekmektedir. İslam hukuku bu sukukun ikincil piyasada faaliyette olmasına ve ciro edilmesine müsaade etmemektedir. Buna sebep olarak, bu işlemler sonucunda ortaya faizli bir durumun çıkma olasılığı faizinde İslam hukukunda yasak olmasından dolayı izin verilmemektedir. Bu yöntem ile toplanan maddi kaynaklarla emtiyaların peşin satın alınıp, anlaşılan oranda kâr getirisi ilave edildikten sonra vadeli şekilde satılması ve yatırımcının nihai satış bedeli üstünde hak sahibi olması temeline dayanmaktadır. (Yılmaz, 2014:88-89-90)

- SPV ve borçlu taraflarınca anlaşma yapılır.
- SPV yatırımcılara setifika çıkartır ve kazancını alır.
- SPV mal sahibinden spot piyasadan mal satın alır.
- SPV malı belli bir kâr oranı ekleyerek spot Pazar bedelinden sözleşilen zaman içerisinde taksitli ödemek üzere borçluya satar.
- Borçlu malı spot pazarda mal alıcısına satar.

- Yatırımcılar son satış fiyatı üzerinden kazanç elde ederler. Murabaha sukuku ile ilgili süreç aşağıdaki gibi özetlenebilir. (Güngören, 2011:108-109)

4.3.4.1.5.4.Salam Sukuk

Türev piyasalarda işlem gören forward uygulamasının bir benzeridir salam sukuku. Bu sözleşme türüne göre, bir varlığın sahibi satacağı varlığını gelecekte belirlenen bir tarihte vereceğinin sözünü verir ve ücretini peşin olarak tahsil eder. Fakat salam sukuku ile kıyaslandığı zaman forward uygulaması, ileride yaratacağı belirsizlik durumundan ve belirsizlik durumunda faizi doğuracağından İslam tarafından yasaklanmıştır. Bu sebeple salam sukukunda anlaşmaya konu olan varlığın ücretinin hepsinin önceden tahsil edilmesi, varlığın teslim zamanının kesin olması ve varlığın vadesi tamamlanmadan herhangi bir ikinci satışın olmaması gibi sebepler bu sözleşmelerde gelecekte yaşanabilecek belirsizlikleri ortadan kaldırmaktadır. Selemler (future sale) çerçevesinde faaliyetlerde varlığın ücreti spot piyasada verilir, fakat teslimatı önceden kesinleştirilmiş bir zamanda gerçekleşir. Sözleşmede faaliyete konu olan ticaretin hususu, ücreti, teslimat zamanı kesin olarak belirlenir. Eğer varlık önceden anlaşılan zamanda teslim edilmezse karşı taraf verdiği bedeli geri alabilir veya varlığın teslimini bekleyebilir. İleriye dönük satın alma aracı olan Salam sukuku, faaliyete konu olan varlığın satın alınması için kaynak toplamak maksadıyla ihraç edilen sertifikalardır. Standartlaştırılmış emtia ürünleri ve genel olarak tahıl, demiri petrol ve bunlar gibi mallar üzerine salam sukuku yapılabilir. Bu anlaşmalar için kullanılacak fonlar için ihraç edilen sukuklar ikinci el piyasada üzerinde yazılan değerden işlem yapılabilmekte ve ayrıca malın teslimat zamanındaki bedeline yönelik beklentiler neticesinde satış işlemi yapılabilir. Selemler kararlaştırılmış bir ürünün fiyatının hepsinin peşin bir şekilde verilmesi ve gelecekteki bir vadede tekrar satın alınmasıdır. Gelecekte üretilecek ürünleri peşin ödeme yaparak banka alır. Ancak aldığı bu malın satışını yapabilmek için vadesinin gelmesi gerekmektedir. Yani mevcut olarak var olmayan fakat ileri bir tarihte üretilecek olan bir ürünün satış faaliyetidir. (Yılmaz, 2014:91)

4.3.4.1.5.5.İcara Sukuk

Bir kira anlaşması çeşidi olan icara sukuku, bu sukuk ile alakalı varlığın kullanım hakkı gayrimenkulün sahibinden sukuk sahibine geçmektedir. Bu anlaşma türünde geçen icara kelimesinin anlamı ise varlık sahibine verilen kira manasına gelmektedir.

Genel olarak icara sukuku leasing anlaşmalarına benzemektedir, icara sukukunda, kiracı kişi kiralama işleminin vadesi sonunda anlaşmaya konu olan varlığın satın alma hakkı da tanınabilmektedir. İcara sukuku sahibine ikincil piyasalarda faaliyet görebilmesi, hasılatı çevrilebilmesi gibi hakların yanında anlaşmaya konu olan varlığın herhangi bir doğal afet veya kaza dolayısıyla zarar görmesi durumunda kiracıya anlaşmayı iptal etme hakkı da tanınmaktadır. Bu sebepten ötürü günümüzdeki faaliyetlerde kiralanan mal bu gibi kazalara karşı sigortanmaktadır. İcara sukuka konu olan varlık için kira getiri oranı ise anlaşmaya bağlı olarak sabit veya değişken olabilmektedir.

İcara sukukun özellikleri:

- İcara sukuku anlaşması işleme koyulurken anlaşmaya konu olan varlıkla ilgili, kira bedelinin tutarının ve kiralabilmesi için müsait olduğunun her iki tarafında bilmesi gerekmektedir. Ancak her ikisi de malumat içerisindeyse yeni oluşturulmaktaki olan varlık ve gayrimenkullerde sözleşmede detaylı açıklamak şartıyla kiraya verenin normal biçimde kazanacağı, oluşturacağı veya lacağı varlığın kiraya verilmesini mümkün kılarak sukuka dahil edilebilir. Kiracının varlıktan faydalanma hakkına mani olmayacak şekilde kiraya veren kişi varlığı satabilir.
- Kira bedeli, kiralama işleminin birinci döneminde ayrıntılı ve gelecek dönemler için yenilenerek kesinleştirilebilir. Kira bedeli sabit bir tutarda yükselebilirken, belli bir değişken bağlamında yükselebilir veya azalabilir.
- İslami yasalar bağlamında, malın esas yapısıyla alakalı giderler ve ödemeler malın hak sahibinin yükümlülüğündedir. Ancak kullanımı ile alakalı onarım ve bakım gibi durumlar ise kiracının sorumluluğundadır.
- İcara sukukunun çıkarılma işleminde varlığın alışveriş işlemleriyle ilgilenen ve yatırımcılara icara sukukunu temin eden bir SPV mevcuttur. SPV varlığı teslim alarak sonrasında üçüncü kişilerin kullanımı maksadıyla kiralayabilir. Belli zaman aralıklarında kiracı SPV'ye ödemeler yapar ve SPV icara sukuk mülkiyetine sahip olanlara aldığı ödemeleri teslim eder.
- İcara sukuk ciro edilebilir ve ikincil piyasada alım satımı yapılabilir.
- Pazarlama ve yönetsel anlamda icara sukuk çıkartanlara geniş olanaklar sağlanmaktadır. Kamu ve özel sektörlerde faaliyet gösterenler, merkezi hükümetler ve

belediyeler bu sukuk çeşidini ihraç edebilmektedirler. Dahası doğrudan varlık sahipleri ya da finansal aracı firmaları da bu işlemi yapabilirler.

İşlem adımları:

- 1- Yükümlü söz konusu malı geçmiş tarihte belirlenmiş olan bedel ile özel amaçlı şirkete satar.
- 2- Özel amaçlı şirket satın aldığı bedelden eşit olarak sukuk sertifikası çıkararak finansmanı aktarır.
- 3- Kira anlaşması, kesinleştirilmiş bir zaman için, yükümlünün malı kiracı olarak tekrardan kiralamasıyla, özel amaçlı şirketle ve yükümlü arasında imzalanır.
- 4- Özel amaçlı şirket yükümlüden süreli olarak kirayı tahsil eder.
- 5- Kira bedeli yatırımcılara (sukuk sahiplerine) pay edilir.
- 6- Vade geldiği zaman veya bozulma hususlarında, özel amaçlı şirket geçmiş bir tarihte kesinleştirilmiş bedel üzerinden varlığı yükümüyle tekrardan satar. Bu bedel icara sukuku koşullarındaki borçlara tamamen eşit olmalıdır.

BÖLÜM V: FAİZSİZ BANKACILIĞIN VE TÜRKİYE'DEKİ KATILIM BANKALARININ EKONOMİYE ETKİLERİ

5.1.Faizsiz Bankacılığın Ekonomiye Etkileri

Faizsiz bankaların bir ülkenin ekonomik düzeni üzerindeki tesirlerine değinilmeden önce, finansal aracı firmalarının ekonomi üzerindeki tesirlerine değinmek yararlı olacaktır. Şu yüzdendir ki, işlevsel veya nitelik olarak, her bir finansal aracı firmaların finans sistemi içinde ve ekonomik gelişmede bulunduğu konum neyse, faizsiz banka sistemlerinin bir finans aracı firma olarak önemleride en az diğerleri kadardır. Üstelik şu da söylenebilir ki, faizsiz sistemde kar-zarar ortaklığı temeline dayalı çalışılması ve ekonomiye faizsiz fon aktarılması nedeniyle öneminin daha fazla olduğu söylenilebilir.

Finansal aracı kuruluşlar, birikim sahiplerinden kaynak ihtiyacı olan bireylere doğru bir aktarım yaparken, ekonomiye bir takım ek faydaları da bulunur. Bunları şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Gömüleme eğilimini azaltıcı etki,
- Risk azaltıcı etki,
- Vadeleri düzenleyici etki,
- Miktar düzenleme etkisi,
- Fon maliyetlerini eksiltici etki,
- Potansiyel faiz oranlarını azaltıcı etki,
- Yatırımları artıma etkisi,
- Para emisyonu artış oranını azaltıcı etki, vb.

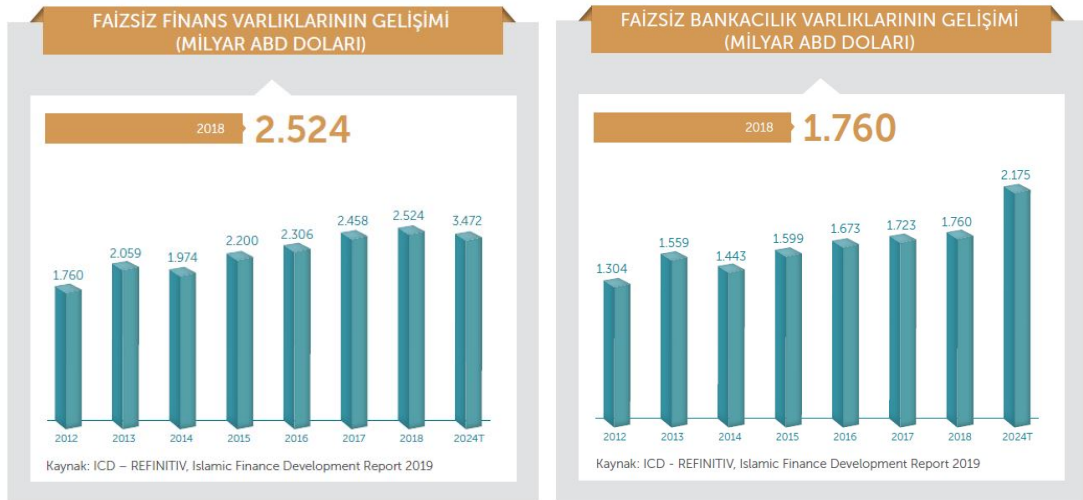
Temelde aynı faaliyetleri gerçekleştirmekte olan finansal aracılardan birçok ortak yanlarının olmasına rağmen aralarında yine de bazı temel farklılıklar bulunmaktadır.

Burada açıklanması gereken husus, finansal aracı firmaların etkili bir şekilde işlerini yapabilmesi ve ne kadar fonlarını verimli bir şekilde kullanabilirlerse o derece ekonomik gelişmedeki önemleri artacaktır.

Ekonomik hayatın içinde var olan faiz oranlarını azaltıcı her bir faaliyetin, fonksiyonel olarak ekonomi üzerinde pozitif etkisi vardır. Faizsiz bankaların, kaynak bulma faaliyetleri ve ticarete bağlı finansman yapılarıyla klasik banka sistemine kıyasla, güncel faiz oranlarını azaltıcı etkisi olmaktadır. Bu durum, ekonomide gerçekleştirilen yatırımların büyümesine neden olmakta ve üretilen ürünlerin kıymetini arttırmakta, bu da milli hasılayı arttırmaktadır. (Yıldırım, 1993:94)

Faizsiz bankaların ekonomik çalkantıların olduğu zamanlarda reel sektör üstündeki yıkıcı etkileri azaltıcı etkisi vardır bunu da daralan ekonomi şartlarında dahi piyasaya fonlama yapmak durumunda olmaları nedeniyle başarırlar. Üstelik ekonominin durgunluğa girdiği zamanlarda, pek çok bankanın dağıttığı kredilerini toplaması karşısında, çalışma prensipleri gereği faizsiz bankalar bu yönde bir aksiyon gerçekleştirememektedirler. Bu durum, yatırımcı girişimcilerin fon ihtiyaçları olması zamanlarında ortaya çıkabilecek olası problemleri düşürebilecektir. (Tosun, 2000:189)

Tablo 2: Faizsiz Finans Varlıklarının Gelişimi ve Faizsiz Bankacılık Varlıklarının Gelişimi

5.1.1.Yabancı Kaynak Transferi

Faizsiz bankacılık yürüten katılım bankaları süreç içerisinde yabancı kaynak transferlerinin, öz kaynak transferi ve fon (mevduat) transferi şeklinde iki kategoride artmasına katkı sağlamışlardır.

OPEC ülkelerinin, fon artıklarının kullanabilecekleri yerler günümüzde değişmektedir. Geçmiş tarihte, bireylerin yaptıkları tüketim giderleri ve kaynakların batılı bankalarda saklanması, yerini etkili yatırımlara, batı bankaları ile işletmelerin

yaptıkları şirketler birliğine devredilmiştir. Bunun bir sonucu olarak pek çok tanınmış batı şirketlerini hissedarları isim değiştirmiştir. Bu imkanların değerlendirilmesi faizsiz bankalar aracılığıyla daha mümkün hale gelecektir. “Faizsiz bankalar, mevduatlar yoluyla yabancı kaynak aktarımında yabancı uyruklu bireylerin kaynaklarını çekebilecek imkâna sahiptir.” (Küçükkocaoğlu, 2006)

Bir takım İslam ve Arap coğrafyalarında petrol satışından elde edilen kazançtan dolayı para stokları mevcuttur. Bu stokların bir kısmı, batı coğrafyasındaki geleneksel bankalar aracılığıyla işlenmektedir. Diğer bir kısmı ise farklı nedenlerle kar-zarar ortaklığı temeline göre işlenmek istenmektedir. “Batı dünyası, finans sistemi içinde yer bulamayan çevreler veya bulunmak istemeyen fon sahipleri, ellerindeki rezervleri faizsiz bankacılık sistemi dâhilinde bu bankacılık uygulaması bulunan ülkelerde kullanabilir ve bu ülkelerin kalkınmasına katkı sağlayabilirler.” (Küçükkocaoğlu, 12.12.2006)

İlk olarak faizsiz bankacılık sisteminin ödemeler dengesine pozitif faydaları olması ümit edilmektedir. Bu beklenti temelde uluslararası firmaların ülkede şube açmak suretiyle, o ülkenin şart koştuğu miktarda sermayeyi çevrilebilir yabancı para cinsinden ülkeye sokması, ödemeler dengesi bakımından sermaye girdisi olarak kabul edilecek ve ülkenin yurt dışı ödemeler dengesi ülkeye sokulan sermayenin hacmi kadar fayda yaratması yönündedir.

Uluslararası firmalar, yerel bankacılık sektörlerinin çevresini arttırıcı rekabet yolu ile de dönüştüreceklerdir. Artan rekabet yeni stratejilerin geliştirilmesini, yeni teknolojilerin gelmesini sağlayacaktır.

Müşteriler açısından bakıldığında zaman bu firmalar sunulan hizmet kalitesini arttırması dolayısıyla daha iyi şartlar sunabilmekte, dahası küresel finans merkezleriyle olan iletişimleri nedeniyle küresel ekonomi ve para sistemleriyle alakalı güvenilir ve detaylı enformasyona daha kolay ulaşma olanakları olacaklardır.

Bu sebeple, yabancı kurumlar, yerel bankacılık hizmetlerine şu katkılara sahiptir:

- Güncel kredi ürünlerini ve teknolojisini çabuk bir şekilde aktarabilirler,
- Başka yabancı firmaların ülkeye katılmasını özendirerek, bankacılık hizmetlerinde yoğunlaşmanın düşmesine ve ücret rekabetinin yükselmesine neden olabilirler.

- Pazarın büyümesine bağlı olarak girişimcileri özendirebilir ve yerel bankaların pay almasına sebebiyet verebilirler. (Sevil, 1988:63)

5.1.2. Atıl Fonların Harekete Geçirilmesi ile Ekonomilerin Genişlemesi

Katılım bankacılığı sayesinde, faiz hassasiyeti ve inanç kaynaklı klasik banka ve tasarruf kurumlarına gitmeyen, yurt içinde ve yurt dışında emtia, döviz, gayrimenkul vb. şeklinde saklanarak finansal siteme dâhil edilmeyen tasarrufların ekonomik sürece dâhil olmasına ve üretime kaynak sağlanmasına katkı sunacaktır. Üretim akışına verilen ekstra fon dolayısıyla, üretim hacmi yükselirken, klasik bankaların kaynakları üstünde olan talebin azalmasına sebebiyet verecektir.

Faizsiz bankalar, faize duyarlı atıl kalan fonları ekonomiye dâhil ederken, genel ekonominin genişlemesini de sağlayacaktır. Bir yandan tasarruf sahiplerine ilave gelir imkânı sağlarken, diğer yandan da işletmelere ve diğer iktisadi kuruluşların kapasite kullanım oranlarını artırıcı etkisi sayesinde üretim ve kârlılıklarının yükselmesine katkı sağlayacaktır.

5.1.3. Fonların Verimli Kullanımı

Temelini bilinen normal bankarın oluşturduğu ülke ekonomileri, üretim temelli yerine rant temelli ekonomilere doğru değişmektedirler. Normal bankalara aktarılan fonlar, hizmet sektörü, tarım, sanayi ve ticaret gibi alanlarda reel ekonomik pazarlarda değerlendirilmemektedir. Normal bankalar, birikimi olan olan kişilerden faiz oranı düşük bir şekilde topladıkları kaynakları, ekonomiye kazandırmak yerine faiz oranı yüksek devlet kesimli bono ve tahvillerde işleme sokmaktadırlar. Bu durumda yeni yatırımların yavaşlamasına, piyasada ihtiyaç duyulan paranın üretimde kullanılması yerine rant ekonomisinde kullanılmasına neden olmaktadır. Bu şekilde, devletin ekonomik dengeleri sekteye uğramakta, feci bir şekilde faiz sorumluluğu altına girilmekte. (Küçükkocaoğlu, 2006)

Faiz sistemini olmadığı bankalar tarafından bakılacak olursa, elde edilen kaynaklar çalışma ilkeleri göz önünde bulundurulduğunda normal bankaların yaptığı işlemleri yapmamaktadırlar. Bu yüzden faizler ekonominin kötü gittiği durumlardaki gibi korkunç derecede yükselmeleri bu kurumları daha düşük seviyede etkilemektedir.

Faizsiz bankaların, fonların verimli kullanımına etkisi vardır. Kaynakların doğrudan nakit olarak verilmemesi. Satıcı hesabına doğrudan yatırılması, kaynağı doğru yere

kullanılmasını sağladığı gibi amaç dışı kullanımlarında önünü kesmektedir. Bazen kötü amaçlı ihlaller olsa da büyük bir oranda kaynakların doğrudan üretime ve finanse edilen projeye gitmesini sağlamaktadır.

Faizsiz bankalar elde ettikleri fonları farklı biçimlerde değerlendirmektedirler. Bu değerlendirme sırasında fonların tekrar elde edilebileceği taraflara verilmesi sağlanarak fonlarda daha fazla bir dönüşüm ve verimlilik sağlanır.

5.1.4.Maliyetleri Düşürme Etkisi

Kalkınmış ve kalkınmakta olan ekonomilerde ortaya çıkan en büyük problem maliyetlerin fazlalığıdır. Buna sebep olan esas unsur ise; üretimden başlayarak tüketiciye gelen ürün her aşamada ekstra maliyetlerin sebep olduğu faizlerdir. Normal bankacılık sisteminde malın üretimden tüketimine her aşamasında üzerine konan maliyetlerle normal bankacılık sisteminin aracılık etmesidir. Ancak faizsiz bankacılık sisteminde; üretimden tüketime ticaretin her aşamasında yüksek faizler koymak yerine kara ortak olmak gibi maliyet azaltıcı unsurların olmasıdır. Yapılan bu işlemin sonucunda beklenen durumun karşılanıp karşılanmadığı araştırılmalıdır.

5.1.5.Dış Ticaretin Artırılması

Faizsiz bankaların uluslararası ticaretin iyileşmesine neden olan pek çok faydası bulunmaktadır. Bu katkılar aşağıdaki gibi sıralanabilir.:

Faizsiz bankaların ticaret işlevlerinin değerlendirmede iyi olduğu fark edilmektedir. Normal bankaların aksine bu bankalar sadece bankacılık hizmeti vermez bunun yanında bir iş adamı gibi ticaret ve yatırımcı gibi yatırım yaparlar. Dolayısıyla faaliyet gösterdikleri ülkede yurt içi ve dışı ticarete faydaları olmaktadır. Yurt içi ve yurt dışı ticareti bünyelerindeki alt kuruluşlarla icra ederler. Bunun yanında kurum sermayedarlarının yurt dışında olması ve faaliyet gösterdikleri ülkelerin ticaretinde sözlerinin geçmesi de bir başka olumlu etkidir.

Bu sermayedarlar, yurt dışından getirmek istedikleri ürünleri bu işlerle alakalı olan faizsiz bankalar tarafından elde ederler. Bu şekilde faizden kaçarak hem faizsiz banka fon vermiş bulunur, hem de ithalatçı şirket karını ülke içinde tutarak işlemleri hayata geçirmiş olur. (Uçar,1992:171)

Bir başka faydasıda Ortadoğu ve İslam ülkeleriyle Türkiye arasında bir köprü görevi görmesi ve ülkemizin dış ticaretinin genişlemesine ve ekonomik koşullarının iyileştirmesine faydası olmasıdır. (Küçükkocaoğlu, 12.12.2006)

Başka bir katkısından bahsetmek gerekirse, dış ticaret firmaları oluşturarak, bu sektörde etkili bir görev almalarıdır. Katılım bankalarının paydaşı olan dış ticaret firmaları olağan yaptıkları işlemlerin yanında, katılım bankalarının bu alandaki gerekliliklerini de icra etmelerine faydaları olacaktır. Çünkü; elde ettikleri fonların beşte birlik kısmını kendi paydaşlarında kullanılabilmektedirler. (Uçar,1992:171)

5.1.6.Reel Ekonomiye Katkı Sağlanması

Nakit kredi sistemi faizsiz bankacılıkta bulunmamaktadır. Kesinlikle reel ekonomi ve kayıtlı işlem ve faturalarla finanse edilmektedir. Bu yolla gelirin alış-veriş işleminden ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Gerçekten de ekonomik sonuçlar göz önünde bulundurulduğunda kullanılan bir fon, tamamen hedefine uygun olarak verilmektedir. Ticareti hızlandırarak pazarda, üretimden tüketime her aşamadaki etkilenen sektörlerde bu durumdan faydalanmaktadır. Verilen fon karşılığında bir mal var olduğu için verilen fonun tekrardan dönem olasılığında yükselmektedir.

Faizsiz bankaların finansman metodlarından biri olan finansal kiralama metodu ile yatırımlara ve üretime destek verilir. Bu sistemin de ekonomiye faydası göz önünde bulundurulmalıdır. Yine projeler temelinde kâr-zarar ortaklığı metoduyla kâr yaratabilecek olan girişimcilerin projeleri desteklenir ve bunun sonucunda ekonomiye fayda sağlanır. Küresel ekonomilerde ve finansal pazarlarda sınırların ortadan kalkması özel sektörün ekonomik gelişmedeki görevini yükselmiştir. “İKB üyesi ülkelerde de özel sektörün performansında olumlu gelişmeler olduğu görülmektedir. Bu ülkelerde özel sektörün karşı karşıya olduğu en önemli sorun finansman sorunudur. İKB üyesi 7 ülkede (Türkiye, Bileşik Arap Emirlikleri, Fas, Kazakistan, Malezya ve Senegal) yapılan piyasa araştırmalarına göre özel sektörün finansman ihtiyacı çoğunlukla bankalar aracılığı ile temin edilmektedir. Tüm bunlar dikkate alındığında İKB’nin özel sektörü finanse etme amacı güden ICD birimi aracılığı ile sağlanacak orta ve uzun vadeli faizsiz finansman yöntemleri için potansiyel olma özelliği taşıdığı görülecektir.” (Al-Omar, 2000:68)

Geniş bir açıdan bakıldığı zaman, bu kurumlar reel ekonomi üzerine fon sağlamakta ve bu fonun bütünü, sanayinin ve ticaretin dışında başka bir yere aktarılmamaktadır. Reel ekonomide ya ticarete, üretime ve yatırıma kaynak olarak ekonomi içerisine aktarılmaktadır. Sonuç olarak iş adamına, sanayiciye, yatırımcıya üretimde kullanabileceği kaynak yaratılmaktadır. Tüm bunların anlamı üretim, istihdam ve gayri safi milli hasılda artış anlamına gelmektedir. (Akyüz, 2000:174)

5.1.7.Kayıtlı Ekonomi

Bir takım ticari faaliyetlerin kayıt altına alınmaması ülke ekonomileri için sorun oluşturmaktadır. Kayıt dışı ekonominin azaltılmasını sağlamak için faizsiz bankacılık sisteminin yaygınlaşması bir seçenek olabilir. (Özcan, 2000:195)

Vergi eksiklerine neden olan şeylerden bir tanesinde kayıt dışı ekonomidir. Devlet vergi toplamada sorun yaşadığı zaman, bu durum iç ve dış borç sorumluluğunun artmasına neden olacak ve enflasyonu yükseltecektir. Alış-veriş ile alakalı her ürünü, olduğu değerinden finanse eden faizsiz bankaların ise yaptığı faaliyetlerin hepsi kayıtlı ekonomi içerisindedir. Bu yüzden bir ülkede kayıtlı ekonominin büyümesi, vergi gelirlerinin artması gibi durumlara faizsiz bankaların faaliyetleri fayda sağlamaktadır. (Küçükkoçaoğlu, 2006)

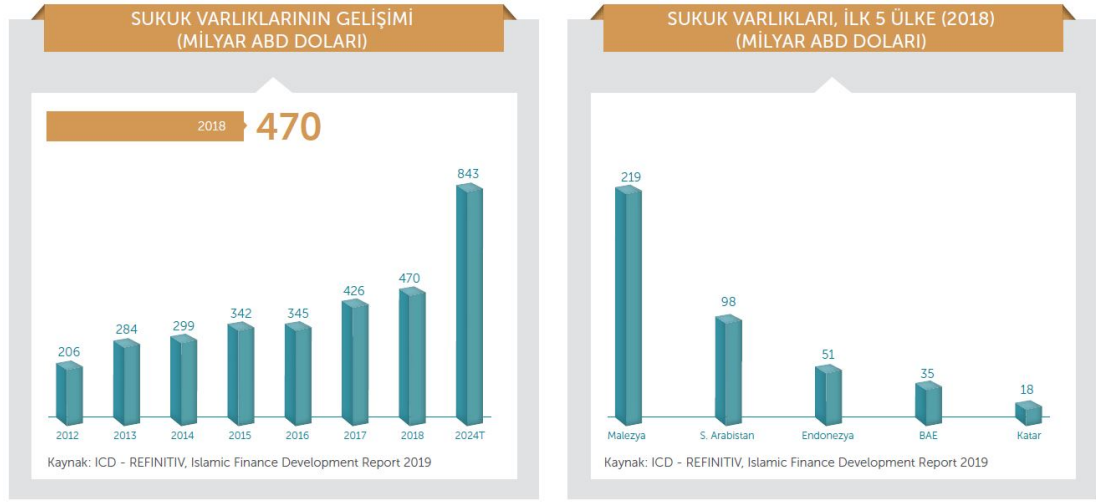
Faizsiz bankaların fon metodlarından birisi olan üretimi teşvik etmek ile temel ama büyük avantajlar kazanılabilir. Mesela kayıt dışı ekonomi azaltılabilir. Çünkü gerek yurt içinde gerekse de yurt dışına yapılan bütün alış-veriş işlemleri faturalandırılır ve resmileştirilir. Dahası bu yöntem ile girişimcilerin maliyet hesaplamaları oldukça basite indirgenir. Buna sebep olarak katılan maliyetlerde ürünün hammaddesinin bedeli ve ürünün kendi bedeli fiyata dahildir. Şirketlerin elde edeceği avantajlardan biride finansman maliyetlerinin hesaplanması işlemidir. Çünkü, kullandırılan fonun üretime mi, yatırıma mı harcandığını bilen faizsiz banka bu şekilde risk denetimi açısından avantajlı bir duruma geçmiş olur. (Büyükdeniz, 2000:26)

5.1.8.Yeni Finansman Modellerinin Sektöre Kazandırılması

Hem birikim sahipleri hem de fon ihtiyacı olan sektörler faizsiz bankacılık sisteminin sahip olduğu fon toplama ve kullandırma metodlarını hızlı bir şekilde benimsemişlerdir bu şekilde faizsiz bankalar mali sistemlere güncel metodlar kazandırmışlardır. Faizsiz bankacılık sistemi finans dünyasında kısa bir geçmişi

olmasına rağmen birikim sahibine yüksek kâr getirisi, fon kullanana ise düşük maliyet sağladığından dolayı her tarafı memnun edebilmiştir. (Uçar,1992:173)

Tablo 3: Sukuk Varlıklarının Gelişimi ve İlk 5 Ülke

5.1.9.Rekabet Etkisi

Faize karşı kesimlerin ekonomiye dâhil edilmesi ile sağlanan ilave kaynaklar vasıtasıyla üretim artarken, kaynaklar üzerinde var olan talebin daha rekabetçi olması da mümkün olacaktır. Bu vesile ile maliyetlerin düşmesinde katkı sunacaktır.

İş piyasalarında faizin yüklerinin oluşturduğu olumsuzluklar fiyatların yükselmesine ve bunun sonucu olarak enflasyonun artmasına neden olmaktadır. Faizsiz bankaların kullandıracakları fon maliyetleri normal bankaların maliyetlerinden pek az kalmasada kullandırılacak fonların sabit giderlerinin olmaması avantaj olarak karşımıza çıkabilmektedir. (Uçar, 1992:172)

5.1.10.Sosyal Sorumluluk Etkisi

Katılım bankacılığı sistemi özünde dayandığı temel dinamikler gereği sürecin başından sonuna kadar sosyal sorumluluğu içinde barındıran bir sürece sahiptir. Uygulama sonuçları açısından bazı tartışmalı alanlar olsa da sistem özü itibari sosyal sorumluluğu kendi içinde taşımaktadır.

Katılım Bankaları faize duyarlı bütün çevreleri ekonomik sisteme entegre etmede son derece etkin oldukları için, hem kendi kurumsal manada sosyal sorumlulukları gereği sosyo-ekonomik olarak, kültürel olarak topluma çok büyük katkı sağlamışlardır. Hem de mazlum, yoksul ve ekonomik olarak daha geride kalan coğrafyaların (toplumların),

fon kaynaklarına daha kolay erişmelerine ciddi katkı sağlamışlardır. Gelişmekte olan İslam ülkeleri başta olmak üzere, Ortadoğu ülkeleri, Kuzey Afrika ülkeleri, Asya ülkeleri fon kaynaklarına daha kolay ulaşma imkânına kavuşmuştur. İslam Kalkınma Bankası her iki konuda da çok ciddi katkı sağlamış ve öncülük etmiştir.

5.2.Türkiye’deki Katılım Bankalarının Ekonomiye Etkileri

Birinci bölümde faizsiz bankacılığın ekonomi üzerindeki genel etkilerini çeşitli bakış açılarıyla incelenmişti. Bu bölümde ise, Türkiye özelinde katılım bankalarının ekonomi üzerindeki etkileri aşağıda belirtilen başlıklar altında değerlendirilecektir.

- Bankacılık sisteminde verimliliği artırmasına katkı:

1985 yılında faaliyete başlayan Katılım bankaları bugüne kadar alternatif fon toplama ve fon kullandırma yöntemleri, esnek yapıları ile bankacılık sisteminin daha verimli çalışmasına önemli katkı sunmuşlardır.

- İlave yabancı kaynak transferi:

Türkiye’de faaliyete bulunan Katılım bankaları ilk başlangıçta ağırlıklı olarak yabancı sermaye yatırımları ile kurulmuşlardır. Bu da ülkemiz ekonomisi için ek bir kaynak oluşturmuştur. OPEC ülkelerinde, biriken faiz hassasiyeti olan fonlar Türkiye gibi fon ihtiyacı olan ülkelere gelme imkânı doğmuştur. Ülkemizde ise; sermaye yetersizliğinden dolayı yatırım fırsatı bulamayan müteşebbislere kaynak imkanları sağlamıştır. Bu bağlamda Türkiye’ye gelecek olan fonlar yatırımların artmasına, üretimin ve gelirlerin artmasına, ekonominin genişlemesine katkı sağlamıştır. Körfez ülkelerinde biriken fonlar açısından da bir alternatif pazar ve gelir imkânı doğurmuştur.

Son yıllarda Ortadoğu’da yaşanan siyasi ve ekonomik gelişmeler neticesinde faize karşı hassas bireysel tasarrufların da Türkiye’ye katılım bankaları üzerinden geldiği bilinmektedir. Bunun yanında katılım bankalarına, yurt dışında hayatını sürdüren Türk işçileri tarafından büyük oranda mevduat şeklinde kaynak transferi aktarılmaktadır. Türk işçiler tarafından daha iyi tanınmaları, dövizli işlemlerde daha çok güven duyulmaları ve faizsiz çalışmaları bu durumun nedenleri arasında sayılabilir. (Küçükkocaoğlu, 2006).

Kalkınmakta olan bir devletin dış ekonomik kaynaklardan faydalanması gayet doğal bir durumdur. Türkiye ekonomisinin Ortadoğu ülkeleri ile kurdukları bağlantı fazlaca

gelişmiştir. Yalnızca, İslam Kalkınma Bankasından 1975 yılından 1988 yılına kadar toplam olarak, 804.04 Milyon Dolar kredi sağlanmış olup, bunun, 110,39 Milyon Doları 1986 yılında, 31,50 milyon doları ise 1987 yılı içinde kullanılmıştır.

Anlaşılabacağı üzere, Müslüman devletler ile kurulan bağlantılar bir hayli ilerletilmiştir. Sermayenin az olduğu Türkiye gibi ülkelerde kazançlar yüksek olabilmektedir. Bu anlamda körfez ülkeleri maddi kaynaklarını katılım bankaları aracılığıyla ülkemize getirip, güvenli bir ortamda yatırım yapmaları her iki taraf içinde katkı sağlayacaktır.

Yurt dışından Türkiye’de yatırım ve iş yapmak isteyen Müslüman ülkelerin Türk ekonomisine ellerindeki imkânları aktarması Ülkemiz açısından büyük bir imkândır.

- İhracat ve ithalatın finanse edilmesine katkı:

Sağlanan ilave dış kaynaklar sayesinde gelişen ekonomik ilişkilerin bir sonucu olarak, başta Ortadoğu ülkeleri olmak üzere birçok ülke ile ekonomik iş birliği, ithalat-ihracat imkânları doğmuş ve gelişmiştir.

- Yurt içi âtıl fonların ekonomiye kazandırılması:

Katılım bankaları ülkemizde faaliyete geçmiş oldukları 1985 yılından bu yana bir yandan petrol üreticisi Arap coğrafyasından ülkemize sermaye girişi sağlanmasına vesile olurken, diğer yandan da yastık altı diye tabir ettiğimiz ve faiz hassasiyeti nedeniyle bankalardan uzak duran âtıl fonlarını ülkemiz ekonomisine kazandırarak, ekonomik büyümeye katkıda bulunmuşlardır.

- Alternatif kaynak oluşturma ve yeni finansman modellerinin geliştirilerek ekonomiye katkı sağlanması:

Gerek fon sahipleri gerekse finansman ihtiyacı bulunan kesimlerin beklentilerini karşılayacak yeni modeller geliştirmek suretiyle ekonomiye katkı sağlamışlardır. Sukuk uygulaması bu alanda verilebilecek en güzel örneklerden bir tanesini teşkil etmektedir. Aşağıdaki tabloda Türkiye’de sukuk uygulamasının gelişimine ilişkin veriler gösterilmektedir.

Tablo 4: 2012-2020 Mart Arası Toplam Sukuk İhraçları

	Yurt İçi (milyon TL)	Yurt Dışı (milyon ABD Doları)
Katılım Bankaları	83.737	2.990
Hazine ve Maliye Bakanlığı	36.897	8.000
Toplam	120.634	10.990

Kaynak: TKBB

- Krizlerden en az hasarla çıkma başarısı:

Türk ekonomisinin ve özellikle finans sektörünün maruz kaldığı 4 büyük krizden yani 1990 körfez krizi, 1994 finansal kriz ve 1998-1999 Güney Doğu Asya krizi ve 2001 finansal krizinden, katılım bankaları klasik bankalara göre daha az olumsuz olarak etkilenmişler ve paydaşlarının en az en zararlı ekonomik krizi aşmalarını sağlamışlardır. “Katılım bankalarının gösterdikleri bu başarı ve performans, bu krizlerin ekonomiye ve finans sektörüne yapmış olduğu tahribat hatırlandığında, katılım bankalarının hem model olarak hem de uygulamada göstermiş olduğu başarı daha iyi anlaşılmış olur. Çünkü; katılım bankaları bu krizlerden kamu kaynaklarından hiçbir şekilde yararlanmadan hatta böyle bir desteğe ihtiyaç bile duymadan çıkmayı başarmışlardır.” (Ustaoglu, 2014:45)

- Reel ekonomiye fon sağlayarak ekonomik büyümeye katkı:

Türkiye’de katılım bankaları, çalışma prensipleri gereği doğrudan reel ekonomiye fon sağlamaktadırlar. Kamu otoritelerinin belirlediği yasal karşılık ve blokeleler dışında kalan kaynaklar doğrudan reel ekonominin finansmanında kullanılmaktadır. Bu durum reel ekonominin genişlemesine üretimin artmasına çok ciddi katkı sunmuştur.

Katılım bankalarının finansal büyüklükleri 31 Aralık 2019 yılı sonu itibari ile aşağıdaki gibidir.

Tablo 5: Katılım Bankalarının Finansal Büyüklükleri (Milyon TL)

Toplam Aktifler	284.459
Öz Varlıklar	21.767
Toplanan Fonlar	215.456
Kullandırılan Fonlar	149.476

- Katılım bankaları istihdamın ve lokal ticaretin artmasına önemli katkı sağlamışlardır;

Katılım bankalar gerek merkezi ve taşra yapılanmaları gerekse yoğun bir şubeleşme ağı oluşturarak istihdama ve lokal ticarete çok ciddi katkı sunmaktadırlar. 31 Aralık 2019 tarihi itibari ile toplam çalışan sayısı 16.040, şube sayısı 1.179 olmuştur. Bu veriler istihdama ve ticarete ne kadar katkı sunduklarının göstergesi durumundadır.

Tablo 6: Katılım Bankaları Şube ve Personel Sayısı Gelişimi (2010-2019)

Yıllar	Şube Sayısı	Büyüme (%)	Personel Sayısı	Büyüme (%)
2010	607	7	12.677	7
2011	685	13	13.851	9
2012	828	21	15.356	11
2013	966	17	16.763	9
2014	990	2	16.270	-3,1
2015	1.080	9	16.554	1,7
2016	959	-11,2	14.467	-12,6
2017	1.032	8	15.029	3,9
2018	1.122	8,7	15.654	4,2
2019	1.179	5,1	16.040	2,5

Kaynak: BDDK

“Katılım bankaları, Tük finans sisteminde, çeşitliliği ve derinliği artıran kurumlar olarak yer almışlardır. Ayrıca, esnek fon toplama yöntemleri ve ticarete dayalı finansman biçimleriyle kendi arzını artırarak, cari kredi faizlerini aşağıya çekici bir fonksiyon üstlenmektedirler. Bu sebeple, ekonomide yatırımcıların hacminin artmasına yol açarak, üretilen mal ve hizmet değerini yani, milli geliri büyötmektedir.” (Tosun, 2000:190)

- Katılım bankalarının Ülkemizde ekonomik dengeleme ve sosyal sorumluluk alanında da ciddi katkıları olmuştur;

Uygulama sonuçları itibari ile bazı tartışmalar yaşanmakla beraber, sistemin dayandığı temel dinamikler itibari ile sosyal sorumluluk sistemin ayrılmaz bir parçası durumundadır. Ülkemiz de de toplumun faize duyarlı kesimini Katılım bankalarını ekonomik sisteme dahil etmede başarılı olmuşlardır. Bunun bir sonucu olarak, hem kendi kurumsal manada sosyal sorumlulukları gereği, sosyo-ekonomik, kültürel mirasın korunması, eğitim, sağlık gibi konularda toplumun tüm kesimlerine çok büyük katkı sağlamışlardır. Hem de mazlum, yoksul ve ekonomik olarak daha geride kalan

kesimlerin fon kaynaklarına daha kolay erişmelerine ciddi katkı sağlamışlardır. Yurt dışında da mazlum coğrafyalara yardım, bağış, sosyo ekonomik desteklerin yapılmasına ciddi katkı sağlamışlar ve öncülük etmişlerdir.

BÖLÜM VI: TÜRKİYE UYGULAMASI SONUÇLARININ KATILIM İLKELERİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Katılım bankacılığı Türkiye uygulamasında Dünya örneklerini dikkate aldığımızda bazı uygulamalar son derece başarılıdır. Özellikle sistemsel altyapı genel bankacılık uygulamaları risk algı ve yönetimi, kaydi ve hukuksal yapı, şubeleşme, fon toplama, murabaha uygulaması alanlarında dünya örneklerinden çok iyi bir Türkiye uygulaması olduğu gözlemlenmekte ve bilinmektedir. Bununla beraber geldiğimiz bugünkü noktada hem katılım bankalarının kendi uygulamaları açısından hem de genel manada teori ile pratik uygulamada özellikle çok bilinmeyen ve teorisi güçlü olmayan alanlarda veya yeni karşılaşılan durumlar da ciddi sıkıntılar yaşanmaktadır. Küresel ölçekte Türkiye uygulaması güçlü olduğu yönleri ile çok iyi bir örnek teşkil edebilecek durumda olup, bu deneyim ve öncü rolünü küresel faizsiz piyasalara mutlaka aktarmalı ve bu yöndeki çabalar mutlaka yoğunlaşmalıdır.

Küresel faizsiz sistemin güçlenmesi ve etkinliğinin artması için bir taraftan bu başarılı Türkiye uygulamalarının sisteme entegrasyonunun sağlanması çabaları yoğunlaşırken, diğer taraftan da uygulama sonuçları itibari ile sıkıntılı konuların yeniden değerlendirilerek gözden geçirilmesi gerekmektedir. Aşağıda 3 ana başlık halinde ele alınacaktır.

6.1. Güçlü Yönler

6.1.1.Sistemsel Altyapı Genel Bankacılık Uygulamaları

Türkiye’de Katılım bankacılığı sistemsel altyapısı gerek bilgisayar teknolojisi açısından gerekse katılım bankacılığı sistemi açısından oldukça güçlü bir yapıya sahiptir. İleri teknolojinin tüm imkanları kullanılmaktadır. Katılım bankacılığının yaygın olduğu ülkelerin epeyce önünde olup son yıllarda sistemsel alt yapı ihraçları bile yapılabilecek seviyeye ulaşmıştır.

Genel bankacılık uygulamaları açısından da gerek Türkiye’deki klasik bankalarla gerekse gelişmiş batılı ülkelerin bankalarla rekabet edecek seviyelere erişmiştir. Her iki alanda da katılım bankacılığı açısından, küresel ölçekte öncülük yapabilecek seviyelerdedir.

6.1.2.Kaydi (Muhasebesel) ve Hukuksal Yapı

Katılım bankaları özellikle 2005 yılından ve sonra hem hukuksal açıdan hem de muhasebesel (kaydi) alt yapı açısından iyi bir yapıya kavuşmuştur. Hukuksal açıdan yabancı yatırımcılara ve tasarruf sahiplerine güven telkin eden uluslararası hukuk normlarına erişmiş durumdadır. Bu nedenle son yıllarda OPEC ülkeleri ve diğer Ortadoğu ülkelerindeki atıl fon ve tasarrufların güvenli adresi konumuna gelmiştir. Özellikle bireysel tasarruflar Ortadoğu ülkelerinde yaşanan son siyasi gelişmeler neticesinde Ülkemizi adeta güvenli bir liman konumuna getirmiştir. Bazı ülkelerin yönetimleri siyasi nedenlerle baskı yapmalarına rağmen Türkiye'ye bilhassa bireysel tasarruflar gelmeye devam etmektedir.

Muhasebesel alt yapıda son derece iyi olup uluslararası muhasebe standartlarına uygundur. Kaydilik anlamında Katılım bankacılığı uygulamaları ölçeğinde açık ara önde olup Küresel katılım bankacılığına örnek teşkil edecek durumdadır.

6.1.3.Risk Algı ve Yönetimi

Fon kullandırma kriterleri, mali tabloların değerlendirilmesi ve yorumlanması, teminat boyutu, proje değerlendirmeleri, iş süreçleri uluslararası kriterlere uygun olup son derece başarılıdır. Bunun bir sonucu olarak zaman zaman ülkemizde yaşanan finansal krizler Katılım bankacılığı sistemi tarafından daha iyi yönetilmiş ve nispeten klasik bankacılığa göre daha hafif atlatılmıştır.

6.1.4.Fon Toplama ve Şubeleşme

Katılım bankacılığı henüz istenilen seviyelere ulaşmasa da fon toplama ve şubeleşme açısından başarılı bir performans sergilemiştir. Son yıllarda yaşanan küresel krizlere rağmen Katılım bankacılığı aralık-2019 verilerine göre ülke geneline yayılmış 1.179 şubeye ulaşmıştır. Aynı dönem itibar ile toplanan fon büyüklüğü de 215.456 milyon TL ye ulaşmıştır. (TKBB:2020)

6.1.5.Murahaba (Fon Kullandırma) Uygulaması

Katılım bankacılığı yurt içi murabaha fon kullandırmada da son derece başarılı olmuştur. Fon kullandırma tarafının ana omurgası durumundadır. Yaklaşık olarak kullandırılan fonların %90 ı aşkın kısmını murabaha kullandırmalar oluşturmaktadır. Bu biraz da başka fonlama şekillerdeki zorlukların getirdiği bir sonuç olarak değerlendirilebilir. Burada asıl vurgulanmak istenen rakamsal boyutlardan ziyade

murabaha sisteminin teorisine, idealine en yakın bir uygulama ile yaygınlaşmış olmasıdır. Yurt içi kullandırmalarda murabaha sisteminin hemen hemen bütün unsurlara; Sipariş, mal alımı, mal teslimi, ödemenin yapılması, müşterinin borçlandırılması vb. bütün bu sürecin olabildiğince katılım bankacılığı prensiplerine uygun olarak fiilen yapılıyor olmasıdır.

6.1.6.Finansal Kiralama (İcara) Uygulaması

Katılım bankacılığı finansal kiralama (İcara) uygulamasında da oldukça başarılıdır. Biçimsel olarak İslami fon kullanımına uygun bir model olan finansal kiralama (icara) da uygulama sonuçları itibari ile fiilen idealine, teorisine uygun, başarılı bir şekilde yapılmaktadır. Katılım bankacılığı prensiplerine en uygun fonlama türlerinden birisi olmuştur. Katılım bankaları Türk finansal kiralama sektörün gelişmesinde yasal düzenlemeler nedeni ile bazı inişli çıkışlı dönemler olsa da çok büyük bir katkıları olmuştur. Doğrudan kendileri de finansal kiralama yapabildikleri için sektörün ana omurgası konumunda olup sürecin her aşamasında önemli katkılar sunmuşlardır.

6.2.Geliştirilmesi Gereken Yönler

6.2.1.Teori ile Pratik Arasındaki Farklar

Teori ile uygulama arasında telafi edilemeyecek farklar oluşmaktadır. Katılım bankacılığı prensiplerinin katılım bankaları tarafından farklı yorumu ve uygulanması önemli bir sorun olarak toplum tarafından algılanmaktadır. Diğer taraftan danışman görüşlerinin farklılığı yanın da danışmanların görüşlerinin uygulamaya yansıtılması da ayrı bir sorun teşkil etmektedir. Danışmanlardan görüş alınırken yapılan hatalar veya danışmanın sahayı bilmemesinden (fiili uygulamayı) kaynaklanan sorunlar da meselenin diğer bir boyutunu oluşturmaktadır.

Bugün itibari ile fiili olarak faaliyet göstere üç özel, üçü kamu olmak üzere toplam altı katılım bankasının birbirinden çok farklı uygulamaları olup faizsizlik algısına çok ciddi zarar vermektedirler. Hassasiyeti olan bütün tarafların algısını bozmaktadır.

Kavram ve tanım birliğinin sağlanamamasının doğurduğu sıkıntılar vardır. Özellikle hayati önem taşıyan temel kavramlardaki yorum farkları teori ile pratik açısından ciddi sonuçlar doğurmaktadır. Örneğin zaruret, ihtiyaç gibi kavramlardaki tanım farklılıkları uygulama açısından çok farklı sonuçlar üretmektedir. Son dönemlerde öne çıkan ve yaygınlaşan tevverruk uygulamasında da benzer problemler yaşanmaktadır.

Teverruk Uygulamasına ayrı bir başlık altında incelemek gerekirse;

Teverruk sözlük manası olarak ‘hayr, mal, kum rengi, gümüş’ anlamına gelen Arapça ‘verağ’ kökünden türemiştir. Teverruk paralanmak, para bulmak, nakit elde etmek, nakit talep etmek anlamına gelmektedir. (Bayındır, 2015:196)

Bu çalışmada bireysel veya organize (banka) teverruk işleminin caiz olup olmadığı konusundan ziyade Türkiye uygulaması sonuçları itibari ile değerlendirme yapılacaktır.

Caiziyet meselesi bizim çalışmamızın konusu olmayıp ilgili otoritelerin, akademisyenlerin ve hocaların konusudur. Bu çalışmada caiz görülen teverruk işlemlerinin, işlem konusu, tarafları, uygulama biçim ve şartları açısından değerlendirme yapılmaktadır. Uygulama sonuçları itibari ile ciddi sıkıntılar olduğu gözlemlenmektedir. Caiz görülen teorik arka plan ile uygulama sonuçları açısından ciddi farklar söz konusudur. Örneğin tevveruk işlemlerine verilen icazetler şartlara bağlanmış ve nakit ihtiyacına binaen belirtilen şartlar dahilinde uygun bulunmuştur. Nakit ihtiyacı gerek likidite açısından kurumlar kendileri için gerekse müşteriler için olabilmektedir. Bugün uygulamaya baktığımızda çok daha farklı koşullarda nakit ihtiyacı dışında daha çok para kazanmak, atıl fonları en iyi şekilde değerlendirmek ve en önemlisi de faizli bankaları fonlamak içinde kullanılmaktadır. Bu durum son derece tartışmaya açık ve sorgulanması gereken ana faaliyet alanlarından biri olmuş durumdadır. Bizdeki bilgilere göre özellikle nakit ihtiyacı dışında fonlamaya yönelik yapılan commodity murabaha işlemleri oldukça yoğunluk kazanmış durumda olup danışmanlardan doğrudan uygunluk alınmamıştır. Kıyaslama yöntemi ile uyarılama yapılmıştır. Şayet uygun olup yapılacaksa da ne şekilde ve kimlere yapılacağı açık bir şekilde belirlenip kamuoyuna duyurulmalıdır. Faizsiz finansmanın en temel şartlarından birinin de çalışmanın ilk bölümlerinde bahsettiğimiz İslam dininin yasaklamadığı mal ve hizmetlerin fonlanmasıdır. Teverruk yöntemi ile de olsa kumar, şans oyunları, içki ve benzeri işlerle iştigal eden firmalar (mal ve hizmetler) kesinlikle fonlanmazken faizli bankalar nasıl fonlanabilmektedir. Şayet danışmanlar uygunluk veriyorlarsa, bu alan uygulama yönü ile ayrıntılı bir biçimde sorgulanmalı, incelenmeli ve tekrar değerlendirilmelidir. Katılım bankacılığı prensipleri çerçevesinde yeniden şekillenip uygulanması buna göre yapılmalıdır.

6.2.2.Kâr-Zarar Projeleri Uygulaması

Kar-Zarar projeleri Katılım bankacılığının en asli, temel uygulamalarından birisi olması gerekirken maalesef bu uygulamadan son derece yetersiz kalınmıştır. Bunun birçok ekonomik, sosyal, yasal, hukuksal, muhasebesel zorlukları olsa da bunlar bahane edilerek bu asli alan çok ciddi ihmal edilmiştir. Mazeretlerin arkasına saklanılarak bu önemli ve katılım bankacılığı açısından gelecek vaat eden ürün geliştirilememiş ve uygulama alanı bulamamıştır. Her ne kadar bazı katılım bankaları özellikle bazı sektörlerde girişimlerde bulunmuşlarsa da gerçek manada bu ürün uygulama sahası bulamamıştır. Kısmen yapılan projeler olmakla beraber, sonuçları itibari ile çok başarılı olmamıştır. Genel fon kullandırma içindeki payı yok denecek kadar azdır. Katılım bankaları bazı haklı gerekçeleri olmakla beraber, mazeretlerin arkasına sığınarak gelişmesi için gereken ehemmiyeti vermemişlerdir. Bu haklı gerekçelerin ortadan kaldırılması için de çok yoğun bir çaba gösterilmemiştir. Katılım bankalarının birçoğunda bugün bile kar-zarar yöntemi ile fon kullandırma yönteminin sistemsal alt yapısı tam olarak oluşturulmamıştır. Yapılan projeler manuel veya daha çok murabaha alt yapısı kullanılarak sisteme girişleri sağlanmaktadır.

6.2.3.Klasik Bankacılığın Katılım Bankalarına Etkileri

Katılım bankaları her ne kadar faizsiz finans esaslarına göre faaliyet göstermeleri gerekirken, temel parametreler de faizli ürünleri esas aldıkları ve klasik bankalarla rekabet ettikleri için klasik bankalardan son derece etkilenmiş durumdadırlar. Türkiye uygulamasının belki de bugün itibari ile en sıkıntılı konularından birincisi durumundadır. Küresel katılım bankacılığı açısından da durum Türkiye uygulamasından daha iyi değildir. Türkiye uygulamasının bu alanda gereken iyileşmeleri sağlayarak, küresel katılım bankacılığına örnek ve öncü olması beklenirken henüz istenilen seviyenin çok uzağındadır. Katılım bankaları yeteri kadar kendilerini ayırtıramadıkları ve kendi dinamiğine özgü bağımsız ürün geliştiremedikleri için üzülmek gerekirse aşırı bir taklit kültürünün içine düşmüş durumdadırlar. Rekabette öne çıkan her bankacılık ürününü taklit edip katılım bankacılığı prensiplerine uygun hale getirebilmek adına yoğun bir şekilde çaba harcanmaktadır. Birçok alanda şekilsel uygunluktan öteye geçememektedir. Hâlbuki bazı ürünler özü itibari ile faizli sistemin temel dinamikleri üzere kurgulanmış ve bu sistem üzere pratikte işlem görmektedir. Faizsizlik prensibi ile yola çıkan katılım

bankalarının bu zorlama ve uyarlamaya gösterdikleri çabayı farklı bir biçimde ihtiyacı tespit edip ona göre bir ürün geliştirmeleri sistemin başarısı ve faizsizlik açısından hayati öneme sahip iken, maalesef tuzağa düşülmüş olup bu durum faizsizlik prensibini açısından sistemi zorlar bir noktaya gelmiştir. Hemen hemen her üründe ve alanda ciddi bir taklit kültürü gelişmiş ve uygulamayı etkilemiştir. Kendine özgü ürünler maalesef uygulamada geliştirilememiş veya az sayıda geliştirilebilen ürünler piyasa tarafından kabul görececek cazip hale getirilememiştir.

Bu durum piyasa koşullarında yaşanan aşırı rekabet, hedef baskısı, pazar payı vb. nedenlerle katılım bankacılığı prensipleri konusunda aşırı zorlamalara ve tartışmalı uygulamalara da zemin hazırlamıştır. Klasik banka ürünleri ile rekabet edebilmek adına faizsizlik prensiplerin de zorlamalar denenerek banka ürünlerinin pazarlanması gayretleri artmıştır.

Katılım bankalarının içinde bulundukları rekabet şartları, hukuksal, yasal, piyasa koşulları gibi vb. birçok zorluklar olabilir. Yaşanan zorluklar özellikle son on yılda ciddi çalışmalar yapılarak kaldırılmak yerine, objektif olarak belirtmek gerekirse başta sermaye sahipleri ve üst yöneticiler olmak üzere tüm taraflar, kolayı tercih ederek zorlukları aşma yerine mevcut duruma uyumu, isteyerek veya istemeyerek prensipleri zorlamayı ve klasik banka ürünlerini bir türlü şekilsel çözümler üreterek pazarlama yolunu seçmişlerdir. Bu alanda gösterilen gayret ve çabalar, farklılaşma, alternatif ürün ve yöntemler geliştirme, en önemlisi de bu kültürü oluşturma noktasında çok yetersiz kalmıştır.

Katılım bankaları birbirlerini bu konuda negatif etkilemiş ve klasik banka uygulamalarını devşirme de adeta yarışmışlardır. Hep birbirlerini rekabeti kötüye kullanma noktasında suçlayarak faizsiz finansman prensiplerini aşındırma yoluna gidilmiştir. Küresel acımasız rekabet, hedef baskısı, karlılık baskısı, nitelik ve nicelik açısından personel yetersizliği bu durumu tetikleyen etkenler olmuştur.

Çok azda olsa bu konuda iyi örneklerde olmuştur. Örneğin bir katılım bankası altın bankacılığında öncülük etmiş ayrıştırmayı iyi yaparak altın bankacılığında açık ara sektör lideri olmuştur.

6.2.4.Katılım Bankacılığı Hazine Ürünleri Uygulaması

Bu alan sektörün son yılların gerçekten para kazanılan ana alanı durumundadır. Katılım bankacılığı geçmişinde pek bilinmeyen ancak geline son noktada belki de tüm sektörün olmazsa olmaz alanı konumundadır. İhtiyaç duyulan kaynağın sağlandığı, atıl fonların değerlendirildiği, para piyasası işlemleri ile para kazanılan risklerin minimize edildiği yegane temel bir faaliyet alanı konumunda olup katılım bankacılığının geçmişteki teorisin de de gündemde olmayan yeni bir alan olup faizsizlik prensipleri açısından son derece kritik ve tanımlanmaya muhtaç bir alan olup tüm hazine ürünleri dikkatli ve titiz bir çalışma yapılarak tüm detayları incelenerek son derece sarıh görüşler belirtilmesi gereken bir alandır.

Bugün Katılım bankalarının yumuşak karnı durumundadır. Yıkıcı rekabet karşısında kolay para kazanılan yoruma açık bir alan olup tabir yerinde ise faizsizlik prensipleri açısından son derece iptidai temel dayanaktan yoksun şekilsel bazı çözüm önerileri ile doldurulmaya çalışılan bir alan durumundadır. Tüm taraflarda açısından pek de derin ve yeterli analiz yapılmamış durumdadır. Bu konuda birkaç eser yayınlansa da daha çok teorik bağlamda konular değerlendirilmiştir. Uygulama alanında ciddi sıkıntılar mevcuttur.

Commodity murabaha, swap işlemleri, forward işlemleri gibi vb. kritik öneme sahip işlemler bugün maalesef bizim bildiğimiz klasik murabaha vb. işlemlerin çok ötesinde katılım bankaları açısından oldukça fazla önceliği olan işlemler durumundadır.

Commodity murabaha uygulaması ayrı bir başlıkta değerlendirilmesi gereken bu alanın temel dinamiği durumundadır. Çok detaylı olarak her türlü uygulaması ile ele alınıp yeniden yorumlanması, değerlendirilmesi yapılarak sınırlarının çok açık bir şekilde çizilmesi gereken bir ürün durumundadır. Kolay ve riski minimize edilmiş para kazanma yolu olarak son yıllarda çok fazla öne çıkmış olup her geçen gün ağırlığı artmaktadır. Bazı uygulamalar reel sektörü finanse etmekten uzak olarak görünmektedir.

6.2.5.Katılım Bankacılığı Sermeye Piyasası Uygulamaları

Sukuk İşlemleri:

Özellikle kira sertifikası başta olmak üzere ülkemizde katılım bankaları sukuk çalışmalarında kısmen başarılı olsalar da dayanak noktası ve faizsiz bankacılık

prensipieri konusunda aynı sıkıntılar bu alanda da süregelenmektedir. Değer tespiti, kira bedeli belirlenmesi, dayanak noktaları açısından sıkıntıların giderilmesi ve daha gerçekçi ve duyarlı davranılması katılım bankacılığının uzun gelecekteki beklentileri açısından yine hayati öneme haizdir. Bono ve tahvillerden gerçek manada ayrışma tam olarak sağlanmalıdır. Bu konudaki eksikler giderilerek sukuk piyasasında çok daha büyük hacimler sağlanabilir bir noktaya gelinmelidir. Örneğin 2018 yılı Ağustos ayında kur dalgalanmaları ile başlayan Türkiye ekonomik krizinde reel piyasada gayrimenkullerin değeri hızla düşerken, kira bedelleri hızla düşüş gösterirken, hemen hemen tüm katılım bankalarının yaklaşık 100 gün vadeli ihraç ettikleri kira sertifikalarının kira gelirleri çok hızlı bir yükseliş göstermiştir. Bu durum hem vade açısından hem kira ve değer artışı açısından izaha muhtaç bir paradoks oluşturmaktadır.

Yatırım Fonları:

Yatırım fonları açısından henüz istenilen seviyenin çok çok uzağında olmakla beraber son yıllarda girişim sermayesi ve fin-tex uygulamaları konusunda katılım bankaların yoğun çalışmaları olmakla beraber daha henüz çok düşük seviyelerde bulunmaktadır.

Şahsi değerlendirmem özellikle girişim sermayesi ve fin-tex uygulamaları katılım bankacılığının ruhuna da uygun olarak yatırım fonları açısından önemli bir çıkış noktası olabilecek bir alan durumundadır. Tüm katılım bankaları bu alanı iyi değerlendirip doğru strateji ve projeleri değerlendirerek gerçek manada katılım bankacılığının önünü açacak geleceğe yönelik planlamalar yapmalıdırlar. Bu alanın pastadaki payını çok yukarılara çekmeleri gerekmektedir.

Tarım ve Hayvancılığın finansmanına da ayrı bir başlık açmak gerekir;

Ülkemiz coğrafi olarak dünyanın en önemli tarım ve hayvancılık imkanlarına sahip ülkelerden birisidir. Bu potansiyelin finansman kaynakları açısından da desteklenmesi ve değerlendirilmesi ekonomimize önemli katkılar sağlayacaktır. Sosyo-ekonomik olarak da ciddi bir paya sahip olup ülke istihdamı ve milli üretim açısından desteklenme ihtiyacı vardır. Bugüne kadar klasik bankacılık yöntemleri ve bunun dışında kısmi olarak katılım bankalarının üreticiyi destekleme dışında çok ciddi projeler ve finansman teknikleri geliştirilememiş ve uygulanamamıştır.

Kısa ifadesi ile ELÜS sistemi, 2017 yılında yayınlanana Ürün İhtisas Borsasının kuruluş, işleyiş, denetim usul ve esasları yönetmeliği ile ciddi bir aşamaya gelmiştir. Ancak henüz sistemin alt yapısı tam oturmamış ve hacimsel olarak potansiyelinin çok altındadır. 2019 yılı ilk üç aylık verilerine göre ELÜS işlem hacmi 1.232. milyon TL ye ulaşmıştır. ELÜS'lerin temsil ettiği tarım ürünlerinin alım satımının Ürün İhtisas Borsası aracılığı ile yapılması hem tarım alanının da üreticilere alternatif finansman imkânı sağlayacak, daha da önemlisi teverruk işlemleri fıkhi açıdan daha uygun hale gelip yurt içinde yapılarak ülkemiz ekonomisine katkı sağlayacaktır. Yurt dışında fıkhi açıdan çok tartışmalı olan teverruk işlemlerinden kaçınılmış olunacaktır. Ülke kaynakları doğrudan yurtiçi borsalar üzerinden katılım bankacılığı prensiplerine daha uygun bir biçimde teverruk yapılarak yurt dışına ödenen binlerce dolar tutarındaki komisyon bedeli ülke içinde kalacaktır.

ELÜS (Elektronik Ürün Senetleri): “Tarım ürünlerinin mülkiyetini, temsilini ve rehinini temin eden lisanslı depo işletmeleri tarafından nama veya emre düzenlenebilen kıymetli evrak olarak tanımlanmaktadır. Depolanan malı temsil eden senetlerde (ELÜS’lerde) söz konusu mal; Bir satış değil emanet hükmündedir. Lisanslı depo işletmesi tarım ürününü teslim alıp tartıp, analiz ve sınıflandırma gibi işlemlere tabi tutarak kabul ettikten sonra ürüne yönelik ELÜS ü Merkezi kaydi sistem (MKS)’de oluşturur. Ardından ELÜS malı teslim edenin aracı kuruluş nezdinde bulunan hesabına otomatik olarak aktarılır. Lisanslı depo işletmesinin başvurusu üzerine takas bank tarafından her ELÜS için ürünün cinsi, sınıfı grubu, teslim yeri, depolama tarihini, hasat tarihini içeren bir ISIN kodu üretilerek MKK ya ve lisanslı depoya bildirilir. Elektronik ortamda saklanan ELÜS’ler basılı ürün senetleri ile aynı hak yükümlülükleri doğurur.” (TKBB, 2019:13)

6.3.Katılım Bankacılığının Diğer Problemleri

Ülkemizde katılım bankacılığı sisteminin geldiği nokta önemlidir. Sistemin daha iyi noktalara gelebilmesi için, bazı konuların üzerinde biraz daha ağırlıklı durulmasında yarar görülmektedir. Bu sayede sistem daha sağlıklı ve daha güçlü bir şekilde büyüyecek, bireylere, ekonomiye ve sosyal çevreye daha faydalı ve kendisinden beklenen fonksiyonların ifası için de daha elverişli hale gelecektir. Ayrıca Türkiye katılım bankacılığı için dünya genelinde önderlik yapma fikrini de düşünmelidir.

Düşünmenin de ötesinde gelişmesine, büyümesine ve katılım bankacılığı prensiplerine azami ölçüde riayet edilerek yaygınlaşmasına fiilen katkı sunmalıdır.

Kamu otoritelerinin de katılım bankalarının haklı isteklerine destek vermesi halinde bu kurumlar ülkemiz ekonomisine çok daha önemli katkılar sağlayacaktır.

- Katılım bankalarının karşı karşıya kaldığı sorunlardan biri, bilinirlik sorunudur. Bırakın sistemin felsefesini, bu bankaların ne yaptığını ve nasıl çalıştığını bilmeyen geniş bir kitle mevcuttur. İletişim çağının zirvesinde olmamıza rağmen halen katılım bankacılığı toplumun büyük bir çoğunluğu tarafından isim olarak bilinmekle beraber işlevsel anlamda çok eksik bilinmektedir. Daha fazla bilinirlik için tüm taraflar çaba göstermelidir.

- Ölçek sorunu; Katılım bankacılığı açısından ölçek sorununu aşağıdaki başlıklar halinde ele alınabilir:

- Yeterli sermaye,
- İhtiyacı karşılayacak fon kaynağı temini,
- Küresel boyuttaki bankacılık ve Katılım bankacılığı açısından rekabet,
- Ulusal ve Uluslararası yasal sorumluluk ve yükümlülükler,
- Sistemsal altyapı ve teknoloji,
- Maliyetlerin yönetilmesi,
- Katılım bankacılığı prensiplerini titizlikle uygulayabilmek

Küresel Klasik bankacılığın bir alternatifi olarak baktığımızda hem küresel boyutta hem de Ülkemiz içinde katılım bankalarının ölçek anlamında klasik bankalarla rekabet edebilmesi oldukça zordur. Kanaatimce katılım bankaları bu sorunun üstesinden ancak farkındalık ve farklılık bilincini geliştirerek gelebilirler. Bu konuda bankalara benzeşmek yerine farklılık ve farkındalık oluşturmak üzere strateji oluşturmaları ve geliştirmeleri gerekmektedir. Bu konuda yeteri kadar gayret ve çabanın olmadığı gözlemlenmektedir.

Diğer taraftan ölçek konusunda Katılım bankalarının daha lokal, bölgesel ve yerel olma durumunu da dikkate almalarında fayda var. Bu Katılım bankacılığı prensiplerini daha duyarlı uygulama, maliyetleri kontrol etme, klasik bankalarla rekabet etme hususlarında avantaj sağlayabilecektir.

- Personel kalitesi de Katılım bankacılığının problemleri arasındadır. İstihdam edilen personel sayısında çok hızlı bir artış yaşanmaktadır. Bu bankaların son yıllarda hızlı bir şekilde şube sayılarını artırmış olmaları nedeniyle, her seviyeden, çok sayıda personel ihtiyacı doğmuştur. Bu ihtiyaç giderek artmaya devam edecektir. Katılım bankalarının hızlı büyüdükleri dönemlerde istihdam ettikleri personelin bilgi ve tecrübe noksanlığı operasyonel risklere ve itibar riskine yol açabilir. Ayrıca çoğunluğu yeni olan personelin piyasada bu bankaları nasıl tanıttıklarının ölçülmemesi, homojen bir davranış kalıbından uzaklaşılması riskini taşımaktadır.

Katılım bankaları kendi eleman ihtiyaçlarını sağlayabilecekleri, enstitüler, üniversiteler kurabilirler. Kurum kültürü muhafaza edilmeli, kurumların imajını zedeleyecek gelişmelere meydan verilmemelidir. Her seviyeden personelin sektörle ilgili uluslararası alanlarda eğitimlere katılması, dünyadaki gelişmelere yabancı kalınmaması ve Türkiye’de uluslararası düzeyde eğitim verecek eğitimciler yetiştirilmesi gerekir. Dünyada ki eksik ya da hatalı uygulamaları önleyecek bilgi ve birikime sahip olmalıdırlar.

Küresel boyutta bugün ciddi bir ahlak sorunu yaşanmaktadır. Ülkemiz de bu sorunu derinden hissederek etkilenmektedir. Ahlak her şeyden önce toplumun temel taşlarından belki de birincisidir. Küresel iktisadi hayatta; Dünya ki tüm ekonomik faaliyetlerin (ticaretin, alış-verişin) belki de birinci evrensel ortak değeridir. Gayri meşru ekonomik faaliyetlerin bile kendi içinde bir ahlak anlayışı vardır. Türkiye’deki Katılım bankalarının ise temel ilkelerinden birisi İslami ahlak anlayışı olmak zorundadır. Dünyada ve Ülkemizde yaşanan bu ahlaki çöküş toplumun her kesimini etkilediği gibi katılım bankalarını da olumsuz olarak etkilemektedir. Yaşanan bu süreç küresel kapital sisteminde yoğun rekabet baskıları ile birleşince Katılım bankalarında da hiç arzu edilmemesine rağmen uygulama çıktıkları itibari ile istenmeyen sonuçlar üretmektedir. Başta üst yöneticiler ve çalışanlar olmak üzere tüm tarafların bu ciddi sorunun üstesinden gelmek için azami çabayı sarf etmesi gerekmektedir.

Bir Katılım bankamızın isminde de yer alan ve şimdilerde unutulmaya başlanan Katılım bankacılığı açısından önem arz eden diğer bir konuda ‘Bereket’ kavramıdır.

Bereket: Arapça ‘brk’ fiil kökünden gelmektedir. Çokluk ve fazlalık, artma ve ziyadeleşme, Allah’ın verdiği lütuf ihsan, bir işte sürekli olma sabretme, vb. anlamlara

gelmektedir. Bereket sadece semavi dinler değil diğer dinlerce de önem atfedilen bir kavramdır. Türk kültüründe de ciddi bir yere sahiptir. (TDV:487-488)

Katılım bankaları bereket ve ahlak kavramları çerçevesinde işlemlerini yaptıklarında daha iyi sonuçlar üreteceklerine samimiyetle inanmak durumundadırlar. Bu manevi sorumluluğu hissetmeleri maddi sonuçları daha etkin ve verimli kılacaktır.

- Önemli bir farkındalık olarak söylemek gerekirse Türkiye’de özellikle fon kullandırma konusunda murabaha çerçevesinde dar bir alana sıkıştırılmış Katılım bankacılığı realitesi vardır. Katılım bankacılığının başta Ülkemizdeki bu yüksek işsizliği de düşünürsek diğer farklı enstrümanları da etkin bir şekilde devreye sokarak mikro finansman, fin-teck, KOBİ ve sosyal amaçlı finansmanlar anlamında çok daha fazla finansman sağlayacak düzeylere gelmesi beklenmektedir.

Bugüne kadar gelişmesine rağmen Türkiye de katılım bankacılığı potansiyelinin çok altındadır. Özellikle yukarıda bahsettiğimiz segmentlerde gelişime çok açık bir alan vardır. Katılım bankalarının bu alanı doldurmaları beklenmektedir.

- Diğer önemli bir sorun Katılım bankacılığı prensipleri anlamında denetim sorunu; Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu 2018 yılı başlarında aldığı önemli bir karar ile TKBB bünyesinde Merkezi Danışma Kurulu oluşturularak denetim sorununun giderilmesi için önemli bir adım atılmış oldu. Merkezi Danışma Kurulunun Ülkemizde esas alınacak meslek ilke standartlarını yayınlayarak daha sonrasında da denetimini ilgili organlar tarafından yapılmasına destek vererek bu sorunun çözeceği beklenmektedir.

- Karz-ı Hasen (Güzel borç) Uygulamasının daha kurumsal bir yapıya ve yaygın hale getirilmesi de diğer bir geliştirilmesi gereken alan olarak dikkat çekmektedir. Güzel borç hiçbir maddi çıkar beklemezsiniz insanların veya kurumların ihtiyacını gidermek için verilen borçtur. Her ne kadar Katılım bankaları daha çok kendi bünyelerinde bu müesseseyi uygulama koymuş olmakla beraber daha kurumsal ve yaygın hale getirilmesi gerekmektedir. İhtiyaç duyan toplumun her kesimine ulaşma imkanları olabildiğince sağlanmalıdır. Bu konuda Osmanlı para vakıfları bir örnek teşkil edebilir. Bu örnekler modern çağın sosyo-ekonomik talep ve ihtiyaçları doğrultusunda kurumsal bir kimliğe kavuşturulmalıdır. Mikro finansmanda en azından bazı özel alanlarda bu kapsamda düşünülmelidir. Bu uygulamanın modern çağda dünya

uygulamaları da vardır. Örneğin Pakistan’da 2003 yılında kurulan Akhuwat (kardeşlik) uygulamasıdır.

Katılım Bankaları başta kendi kanunları olmak üzere kamu otoritesinden birçok alanda düzenleme yapmasını ivedilikle talep etmelidirler.

- Faizsiz finans ilkeleri ile örtüşmeyen ve mer’i hukukumuzda var olan ifadelerin, tanım ve terimlerin düzeltilmesi,
- Likidite sorununun tam olarak çözüme kavuşturulması,
- Kâr/Zarar yöntemi başta olmak üzere ortaklık yöntemi ile fon kullandırılmasına engel teşkil eden diğer ilgili kanunlardaki mevzuatın engel teşkil etmeyecek şekilde yeniden düzenlenmesinin sağlanması,
- Ayrıca Katılım bankacılığının daha etkin olabilmesi için Kamu tarafından yapılması gereken diğer düzenlemelerin bir an önce yapılması için ilgili tarafların daha fazla gayret göstermeleri gerekmektedir.

BÖLÜM VII: SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada Bankacılık kavramı, Türkiye’de ve Dünyada tarihsel gelişimi, Katılım bankacılığı kavramı, Türkiye’de ve Dünyada tarihsel gelişimi, amaçları, kuruluş nedenleri, fon toplama ve fon kullandırma teknikleri, Faizsiz finansman sertifikaları, Katılım bankacılığının Türkiye ekonomisine katkıları ve Türkiye’deki katılım bankalarının problemleri araştırılmıştır.

Ülkemizde katılım bankacılığı diye bilinen faizsiz bankacılık müesseseleri mali sistemi tamamlayan kuruluşlardır. Katılım bankalarının kuruluş gerekçeleri arasında sayılan hususlar irdelendiğinde bu kuruluşların kurulma sürecinde mali sisteme girmeyen fonların mali sisteme çekilmesi yani mali sistemi tamamlama gayesi güdüldüğü anlaşılmaktadır. “Katılım bankaları sistemi tamamlama hususunda üzerine düşen rolü yerine getirmiş ve ekonomide klasik bankalara gitmeyen atıl fonları ekonomiye çekmiştir. Katılım bankalarının fonksiyonlarından olan fon kullandırma biçimi kâr zarar ortaklığı yöntemine dayanmaktadır. Ayrıca katılım bankalarının 2005 yılında yürürlüğe giren Bankalar Yasası ile isim değişikliğine gidip ‘Katılım Bankası’ ismini tercih etmeleri sistemin bir parçası olduklarının, sistemi tamamlama fonksiyonlarını benimsediklerinin bir göstergesidir.” (Gudil, 2007:71)

Bu sistem, Türkiye’de 1980’li yıllarda mali sistemimizin kurum ve araçlar yönünden çeşitlenmesi ve derinlik kazanması sürecinde, sisteme katılmış yeni bir finans modelidir. Çeşitli sebeplerle klasik bankalara mevduat olarak gitmeyen tasarrufları yasaların izin verdiği çerçevede Kâr/Zarar ortaklığı esasına göre toplayan bu kurumların fonları, ülkemizde uzun vadeli sermaye piyasalarının geliştirilmesine ve derinleşmesine ciddi katkılar sağlayabilecek bir tür risk-sermayesi (venture capital) niteliğinde olduğunu söyleyebiliriz. Dolayısıyla, Katılım Bankaları Türk mali sistemini tamamlayan ve geliştiren kurumlardır.

Katılım Bankaları, kullanılabilir kaynaklarının tamamını Üretim Desteği (Alım-Satım), Finansal Kiralama ve Proje bazında Kâr/Zarar Ortaklığı yöntemleriyle reel (üretken) sektörün finansmanına tahsis etmek mecburiyetindedir. Topladıkları fonları Türk sanayicisi ve tüccarının hammadde, yarı mamul, mamul madde veya yatırım malı ihtiyaçlarının temininde kullanmak suretiyle doğrudan üretimi ve yatırımı finanse etmelidirler.

Katılım bankaları özellikle, faize karşı hassas olan kişilerin, yurtiçi ve yurtdışında altın, döviz, bina ve arsa gibi değerlendirdikleri tasarruflarını ekonomik sürece dâhil eden kurumlar olarak ortaya çıkmışlardır. Katılım bankalarının ekonomi üzerinde birçok olumlu etkisi bulunmaktadır.

Eski adıyla Özel Finans Kurumları, yeni adıyla Katılım Bankaları Türkiye’de 16/12/1983 gün ve 83/7506 sayılı kanun hükmünde kararname ile kurulmuştur. 1985’ten bu yana da faizsiz bankacılık çerçevesinde fon kabul etme ve kullandırma yetkisine sahip kurumlar olarak ülkede faaliyetlerini sürdürmektedirler. Türkiye’de katılım bankaları, bankacılık sisteminde verimliliği artırması yanında, sağlıklı ve istikrarlı bir ekonomik yapıya zemin hazırlamakta, ihracat ve ithalatı finanse etmekte, atıl fonları ekonomiye kazandırmakta, reel ekonomiye fon sağlayarak ekonomik büyümeye katkı sağlama ve istihdam sağlayıcı etkileri söz konusudur. Belki de en önemli etkisi, yaşanan finansal krizlerde, krizlerin olumsuz etkilerini en az hasarla atlatmaları nedeniyle, finansal dalgalanmaları azaltıcı rol oynamalarıdır.

Kullandıkları finansman teknikleri ile Katılım bankaları ülkemizde önemli bir sorun olan kayıt dışı ekonominin kayıt altına alınmasında dikkate değer bir fonksiyon ifa etmektedirler. Nakdî finansman yapmayan/yapamayan bu kuruluşlar sanayici ve tüccarın ihtiyaç duyduğu emtiayı fatura bazında alıp satmak suretiyle kayıtlı ekonominin genişlemesine katkıda bulunmaktadır. Böylece, bir yandan kayıt dışı ekonomi daraltılırken diğer yandan devletin vergi gelirlerinin artması sağlanmış olmaktadır.

Katılım bankaları sadece yukarda bahsettiğimiz enstürmanlarla değil sermaye piyasasında kullanılan ve faizsiz finans araçları olarak da adlandırılan sertifikalara eğilerek gelişmesini sağlamalı ve geliştirilmelidir.

Katılım bankaları birliğin bu konuda daha aktif olmalı, AR-GE çalışmalarına öncülük etmeli ve mutlaka destek olmalıdır. Bu anlamda bir birim oluşturarak önemli bir bütçe ayırmalı ve nitelikli insan kaynağı istihdam etmelidir. Ar-Ge çalışmalarına bir maliyet unsuru olarak bakılmamalıdır. Bilimsel olarak Ar-Ge çalışmalarının geri dönüşüm katkısının yükse olduğu artık bilinmektedir. Gelişmenin, büyümenin temel dinamiklerinden biri olduğu kabul edilmektedir. Bu bakış açısı ve katılım bankacılığını geliştirecek bir sosyal sorumluluk bilinci ile hareket edilmelidir.

Commodity murabaha işlemleri işleyiş açısından acilen tekrar değerlendirilmeli ve mutlaka yapılması gereken yönleri varsa yurt için de yapılmalıdır. Türkiye piyasaları artık fevkalade bu tür işlemleri yapabilecek seviyeye gelmiştir. SPK, BİST ve Ürün İhtisas Borsası (ELÜS) bu tür işlemleri organize edebilecek derinliğe ve teknik alt yapıya kavuşmuştur. Katılım bankaları SPK, BİST ve Ürün İhtisas Borsası ile iş birliği yaparak bu tür işlemleri yurt için de faizsizlik prensiplerine daha da dikkat ederek kendi kontrollerinde çok daha başarılı bir şekilde yapabilecek duruma gelmişlerdir. Mutlaka geciktirmeden bu adımı atmaları gerekir.

Yatırım fonlarına çok daha fazla kaynak ayırarak gerçek manada üretim ekonomisine destek olunmalıdır. Esasen bu konu katılım bankacılığı ruhuna çok uygundur. Özellikle girişim sermayesi uygulamaları fin-tex projeleri desteklenmelidir.

Günümüz uygulamasında katılım bankaları hazine ürünlerini bir para kazanma aracı olarak görmekte asli faaliyetten ziyade atıl fonların neredeyse tamamı bu alanda değerlendirilmektedir. Rekabet, karlılık vb. açılardan doğru görünmekle beraber uzun dönemde katılım bankacılığı prensipleri ve ruhuna uygun olmayan sonuçlar doğuracağı da acı bir gerçek olarak karşımıza çıkmakta ve bir açmaz oluşturmaktadır. Katılım bankalarının bu açmazdan bir an önce çıkması gerekmektedir.

Son dönemlerin popüler uygulaması olan ve çok yaygınlaşan teverruk işlemleri de her yönü ile ele alınmalı çok yönlü olarak tartışılmalı faizsizlik prensibinin özüne uygun olarak zorunluluk hallerinde uygulanmasına müsaade edilmelidir. Bu günkü yaygın uygulama biçimi ile katılım bankacılığının özüne ciddi zararlar vermekte ve sistemin güvenilirliğini zedeleyerek sorgulanmasına, tartışılmasına zemin hazırlamaktadır.

Katılım bankaları reel sektörü daha fazla fonlamanın önündeki engelleri aşmalı, atıl fonları mümkün olduğunca bu alanda değerlendirmelidir. Zorunluluk ve yasal nedenler dışında atıl fonlarını reel sektör dışında değerlendirmemelidirler.

Katılım bankaları küresel boyutta ve ülkemizde klasik bankaların bir alternatifi durumunda olup aynı zamanda klasik bankalar ile rekabet içindedir. Katılım bankalarının klasik bankalara kıyasla ciddi manada ölçek sorunu vardır. Bu sorunu bankalara benzeşerek aşması mümkün değildir.

Bu konuda daha çok klasik bankaların var olan ürünlerini taklit ederek İslami prensipler çerçevesinde uygulamak için çaba gösterilmektedir. Bu durum katılım

bankalarının amaçlarına yeterince hizmet etmeyecek ve sürekli bir rekabet dezavantajı oluşturacaktır. Ayrıca Katılım bankacılığı prensipleri istemeyerek de olsa zaman zaman sisteme zarar verecek derecede zorlanmaktadır.

Farkındalık ve farklılık oluşturarak rekabet edebilme imkânı vardır. Katılım bankaları gayret ve çabalarını bu felsefe üzerine bina etmelidirler. Yoğunlaşma bu yöne doğru olmalıdır. Yaşanmakta olan sorunlar ancak bu şekilde asgariye indirilecektir.

Katılım bankaları teknolojik alt yapı, muhasebe, kayıtlı ekonomi açısından dünya ölçeğinde çok iyi bir konuma sahiptirler. Katılım bankaları güçlü oldukları yönlerini öne çıkararak faizsiz finansman konusunda dünyaya öncülük etme sorumluluğunu bir an önce yerine getirmelidirler.

Katılım bankacılığının dayandığı temel değerler açısından hayati öneme sahip olan bereket ve ahlâk kavramlarının uygulama pratiği açısından yeniden öne çıkartılarak bu sistemden beklenen sosyo-ekonomik ve iktisadi faydanın beklentileri karşılayacak düzeyde topluma yansıtılması düşünülmelidir.

Nihayetinde “katılım bankacılığı” faizsizlik kavramı üzerine inşaa edilmiştir. İslam dininin Kur’an-ı Kerîm’de çok açık bir şekilde faizi yasaklamış olması nedeniyle, faizsizlik esasını temel ilke olarak kabul eden bir ekonomik sistemde “bereket” ve “ahlâk” kavramlarının mutlak surette çok daha duyarlı ve dikkatli bir şekilde ele alınıp yorumlanması ve buna göre ekonomik sonuçlar üretilmesi tüm paydaşlardan beklenmelidir.

KAYNAKÇA

- Akcan, A. (1997). *Özel Finans Kurumlarının Türk Finans Sektöründeki Konumu ve Geleceği* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.
- Akgüç, Ö. (1989). *Yüz Soruda Türkiye’de Bankacılık*. Gerçek Yayınevi, İstanbul.
- Akyüz, O. (2000). *Türkiye’de Özel Finans Kurumları Teori ve Uygulama*. Albaraka Türk Yayınları, İstanbul.
- Aladağ, A. (2010). *Türkiye’de Bireysel Bankacılığın Katılım Bankalarındaki Gelişimi ve Bir Katılım Bankası Uygulaması*. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Ana Bilim Dalı, Konya.
- Al-Omer F. (2000). *Türkiye’de Özel Finans Kurumları Teori ve Uygulama*. Albaraka Türk Yayınları. (17.baskı), İstanbul.
- Arabacı, N. (2007). *Katılım Bankalarının Türkiye’de Bankacılık Sektöründeki Yeri, İşletiş ve Performans Analizi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Aslan, H. (2012). *Alternatif Bir Yatırım ve Finansman Aracı Olarak Sukuk, Yapısı, İşleyişi ve Türkiye Piyasası İçin Öneriler*. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Ana Bilim Dalı, İstanbul.
- Atılgan, Ş. H. (2009). *Türk Banka Hukukunda Katılım Bankacılığı* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Ayup, M. (2017). *İslami Finansı Anlamak*. İktisad Yayınları, İstanbul.
- Bayındır, S. (2005). *İslam Hukuku Penceresinden Faizsiz Bankacılık*, Rağbet Yayınları, İstanbul.
- Bayındır, S. (2007). *Menkul Kıymetleştirme Uygulamaları ve Fıkıhtaki Yeri*. İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2007 (16): 204-273.
- Bayındır, S. (2015). *Fıkhi ve İktisadi Açından İslami Finans 2*, Süleymaniye Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Bereket Nedir, TDV İslam Ansiklopedisi 5.Cilt, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.

- Bono Nedir, Sermaye Piyasası Araçlar I, Sermaye Piyasası Yayınları, İstanbul.
- Büyükdeniz, A. (2000). *Türkiye’de Özel Finans Kurumları Teori ve Uygulama* (17.baskı). Albaraka Türk Yayınları, İstanbul.
- Chapra, M.U. (2018). *İslam İktisadında Ahlak ve Adalet*, TKBB Yayınları, İstanbul.
- Cihangir, A. (1986). *Faizsiz Bankacılık ve Kalkınma*. Kayıhan Yayınları, İstanbul.
- Coşkun, A. (2008). *Katılım Bankalarının Bankacılık Sektöründeki Yeri ve Önemi*. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Politikası Bilim Dalı, İstanbul.
- Çetin, A. (2018). *Katılım ve Mevduat Bankalarının Piyasa Etkinliğinin Karşılaştırması Analizi ve Bir Uygulama*. Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, İstanbul.
- Çizakça, M. (1999). *İslam Dünyasında ve Batı’da İş Ortaklıkları Tarihi*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Doğru, H. (2007). *Basel II ve IAS 39 Muhasebe Standardı Çerçevesinde Menkul Kıymetleştirme İşleminin Türkiye’de Banka ve Diğer Kaynak Şirketlerin Bilanço ve Sermaye Yeterliliği Yükümlülüklerine Etkileri*. Bankacılar Dergisi, 2007 (62): 44-58.
- Dutcu, F. (2009). *İpotekli Konut Finansmanı Sisteminde Menkul Kıymetleştirme* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- En-Neccar A. (1976). *İslam Ülkelerinde İktisadi ve İçtimai Kalkınma Stratejisi Olarak Bankalar* (Hayrettin Karaman, Çev.). İstanbul.
- Erol, H. M. (2006). *Dünya’da ve Türkiye’de Bankacılık Sektörünün Gelişimi ve Türkiye’de Kamu Bankalarının Yeniden Yapılandırılması*. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Ersan, Ö. (2007). *Katılım Bankalarının Finansal Etkinliği ve Mevduat Bankaları ile Rekabet Edebilirliği* (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon.
- Ersoy, A. (1986). *İktisadi Müesseseler Tarihi*. Akyay Kaynak Yayınları, İzmir.

- Eyüpgiller, S. (1994). *Bankacılar İçin Banka İşletmeciliği Bilgisi*. Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayını. 18 (400).
- Gelir Endeksli Senetler, “Sermaye Piyasası Araçlar II” Sermaye Piyasası Yayınları, İstanbul.
- Gudil, O. (2007) *Türkiye’de Katılım Bankacılığı ve Katılım Bankacılığı getirisi ile Alternatif Yatırım Araçları Getirilerinin Analizi*, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Günel, M. (2001). *Türk Bankacılık Sektörünün Sorunları ve Geleceği*, ATO, Ankara.
- Güngören, M. (2011). *Katılım Bankalarında Menkul Kıymet İhracının Yapısal Farklılık Gösteren Finansal Piyasalarda Uyum Modellemesi* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Kadir Has Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Hakyemez, C. (2012). *Menkul Kıymetleştirmede Örnek Ülke Uygulamaları ve Türkiye İçin Önerileri* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Hazıroğlu, T. (2018). *Katılım Ekonomisi Yeni Zihin, Yeni İktisat*. İz Yayıncılık, İstanbul.
- Kar Zarar Ortaklığı Belgeleri, Sermaye Piyasası Araçlar II, Sermaye Piyasası Yayınları, İstanbul.
- Kaya, Ö. (2010). *Katılım Bankacılığının Gelişimi ve Türk Bankacılık Sistemi İçerisindeki Etkinliğinin Araştırılması* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kıymetli Maden Bonosu, Sermaye Piyasası Araçlar I, Sermaye Piyasası Yayınları, İstanbul.
- Konday, M. (2006). *Özel Finans Kurumlarının Türkiye’deki Gelişimi ve Bir Uygulama* (Tezsiz Yüksek Lisans Projesi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Ana Bilim Dalı, İzmir.
- Kotan, A. (1981). *Banka Muhasebesi Ders Notları*. Gayret Matbaası, Malatya.
- Küçükkocaoğlu, G. (2009). *İslami Bankalar ve İslami Finans Kurumları*. <http://www.baskent.edu.tr/> [17 Mayıs 2019]

- Nalbant, M. (2008). *Menkul Kıymet ve Diğer Sermaye Piyasası Araçları ile M.S.İ. 'nin Tanımı ve tüm Yönleriyle Vergilendirme Sürecinin Örnekli Anlatımı*. SPK Yayınları, Sakarya.
- Orman, S. (2000). *Türkiye 'de Özel Finans Kurumları Teori ve Uygulama* (17.baskı). Albaraka Türk Yayınları, İstanbul.
- Ortabağ, E. (2018). *Osmanlı İmparatorluğun 'da Bankacılığın Gelişimi ve Regülasyon*. Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, İstanbul.
- ÖFK Birliği, (2003). *Dünyada ve Türkiye 'de Faizsiz Bankacılık*. ÖFK Birliği Yayını, İstanbul.
- Özdemir, S. (2002). *Avrupa Birliği ve Türk Bankacılığı: Karşılaştırmalı Analiz*. BDDK Yayını, Ankara.
- Özsoy, İ. (2012). www.tkbb.org.tr [12 Mayıs 2019]
- Özsoy, İ. & İftar, E. (2010). *Küresel Krizin Gölgesinde Çağdaş Faizsiz Finans ve Katılım Bankacılığı*. Finansal Kriz Yazıları, (Der: İfran Kalaycı). Nobel Yayınları, Ankara.
- Şahin, E. (2007). *Türkiye 'de Düünden Bugüne Katılım Bankaları* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kadir Has Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Şimşek, B. (2006). *Katılım Bankalarında Hizmet Kalitesinin Ölçülmesi ve Örnek Bir Uygulama* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Tabakoğlu, A. (2000). *İslam Dünyasında Para ve Bankacılık Tecrübesi*. Albaraka Türk Yayını, İstanbul.
- Tarlan, S. (1986). *Tarihde Bankacılık* Maliye ve Gümrük Bakanlığı Yayını, Ankara.
- Timur, B. (2007). *Türk Bankacılığının Tarihsel Gelişimi ve Reel Sektöre Katkısına İlişkin Bir Araştırma* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- TKBB, (2009). *Finansal Yenilik ve Açılımları İle Katılım Bankacılığı*, TKBB Yayınları, İstanbul.

- TKBB, (2018). *Kobiler İçin Adım Adım Katılım Bankacılığı*, TKBB Yayınları, İstanbul.
- TKBB, (2019). Katılım Finans Dergisi. *TKBB Yayınları*, Sayı, 13, İstanbul
- TKBB, (2019). Katılım Finans Dergisi. *TKBB Yayınları*, Sayı, 16, İstanbul.
- TKBB, (2019). *Yaşayan ve Gelişen Katılım Bankacılığı*. TKBB Yayınları, İstanbul.
- Tosun, M. (2000). *Türkiye’de Özel Finans Kurumları Teori ve Uygulama* (17.baskı). Albaraka Türk Yayınları, İstanbul.
- Töre, N. (1982) *Türk Bankacılığının Dışa Açılması*. Türkiye Bankalar Birliği, Ankara.
- Tuncay, A. (1980). *Türkiye’de Bankacılık*. Tekin Yayınevi, İstanbul.
- Tunç, S. (2010) *Katılım Bankacılığı Felsefesi Teorisi ve Türkiye’deki Uygulamaları*. Nesil Yayınları, İstanbul.
- Türkiye Bankalar Birliği (2008). *50. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türkiye Bankacılık Sistemi 1958-2007*. Türkiye Bankalar Birliği Yayını, İstanbul.
- Türkmenoğlu, R. E. (2007). *Katılım Bankacılığı ve Türkiye’deki Finansal Yapı* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.
- Uçar, M. (1992). *Türkiye’de - Dünya’da Faizsiz Bankacılık ve Hesap Sistemleri*. Fey Vakfı, İstanbul.
- Ulutan, B. (1957). *Bankacılığın Tekamülü*. Doğu Matbaa, Ankara.
- Utku, M. (2006). *Faizsiz Bankacılığın Hızlı Yükselişi*. www.yenisafak.com.tr/yazarlar [21 Mayıs 2019]
- Varant Nedir, Sermaye Piyasası Araçlar I, Sermaye Piyasası Yayınları, İstanbul.
- Vatansever, N. (2000). *Varlığa Dayalı Menkul Kıymet Uygulaması*. Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (1): 259-274.
- Yanpar, A. (2014). *İslami Finans*. Scala Yayıncılık, İstanbul.
- Yıldırım, B. (1993). *Türkiye’de Özel Finans Kurumları ve Türk Ekonomisine Katkıları* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

Yılmaz, E. (1983). *Yeni Bir Finansal Araç Olarak Sukuk: Çeşitleri, Türkiye Uygulaması ve Vergilendirilmesi*. Muhasebe ve Finansman Dergisi, Ocak-2014: 81-100.